

PRÁVA VĚZNĚ

1. Úvodem

Nikdy se nemá říkat nikdy.

Nikdy neprovedu nic takového, abych byl vězněm, za mřížemi, zbaven svobody, v kdovíjaké společnosti.

Ano, samozřejmě.

Jenže kolik vězněných, než se jimi stali, si toto řeklo! Všichni pachatelé jsou přesvědčeni, že právě oni dopadeni nebudou. Jinak by se přece tak svérázně neživil. Ale abychom nikomu nekřivdili - i řada těch, kteří se dostanou do této více než nepříjemné svízele, do trestního procesu... a skončí v malé místnosti s mřížemi, se o to mohou "přičinit" nešťastnou bezděčností. Někdo se napije víc než snese a sám je překvapen, co vyvádí. Nebo přehlédne dopravní značku - se všemi důsledky. Stalo se, že zkušený střelec lehkomyšlně mávl rukou nad bezpečnostními pravidly danými zákonem č. 288/1995 Sb., o střelných zbraních a střelivu, a došlo k neštěstí, se kterým nepočítal, ač měl. Zákon mluví o nedbalostních trestních deliktech. Ty sice mají odstíněnou sazbu odnětí svobody od trestních činů spáchaných úmyslně - ale sazby to přece jen jsou.

Zkrátka, ono "nikdy" se opravdu nemá říkat.

Kniha, kterou jste právě otevřeli, je určena všem, kteří, ač to nahlas nikdy nevysloví (správně, to se nemá), si v skrytu duše myslí, že by jim přece jen ... podobná újma ... někdy hrozit mohla.

Je určena též blízkým osobám těch, kteří, bohužel, jsou touto újmou již postiženi. Poučí je, že ani za mřížemi nekončí mnohá, zejména občanská práva, že i odsouzený je - taky jenom člověk.

Snad tato kniha i leckoho pobouří - v poslední době se vězení stalo synonymem pro nicnedělání "za byt a stravu", koukání na televizi, sebepoškozování osob ve výkonu trestu, kteří konec konců mají jistou střechu nad hlavou a je o ně postaráno na účet nás všech.

Idyla opravdu jen zdánlivá.

Neboť není tajemstvím, že věznice jsou přeplněny, že za mřížemi došlo k případům šikany v ohavných formách a "nováček" se často setká s ostřílencem za okolností a v souvislostech, které ho duševně poznamenají na celý zbytek života. Že i prvotrestaný bývá zatažen do následných zločinů, uvízne v síti, z níž téměř není úniku, a tak by se dalo pokračovat. I o tom je tato kniha. Nakladatel přeje ze srdce všem čtenářům, aby tuto knihu nepotřebovali.

V praxi.

A právě proto si ji přečetli, i jen jako čtivou a snad trochu zábavnou teorii.

Redakce

2. Život uvězněním nekončí

Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné a nezrušitelné.

Listina základních práv a svobod

Mnoho románů a pohádek končí svatbou. V praxi však svatbou teprve začíná skutečný všední život, který už některým spisovatelům připadá příliš nudný. V souvislosti s kriminalitou je takovou klíčovou situací dopadení pachatele a vyhlášení trestu. Je zajímavé, že čtenář už se

příliš nezajímá o to, co bude dál. Dobro zvítězilo nad zlem. Trest započal. Z detektivek to všichni známe:

"Sbohem, řekl inspektor a těžká vrata věznice se s hlomozem zavřela. Padouchův úsměv se vytratil a jeho ústa ztvrdla: Ne, odtud není úniku. McNamara poznal, že tentokrát definitivně dohrál..."

Ano, tady příběh obvykle končí. Lidský život však za branou věznice pokračuje dál se všemi omyly, sny, plány a hlavně s nadějí přenášenou ze zítřka na pozítří. Někdo tam klesne docela, někdo nalezne dostatek sil, aby se pozvedl. Za vraty věznice život pachatele prostě nekončí. Části veřejnosti však v myšlenkách stačí jít jen k těm vratům. Nepřičí se to ustáleným vzorcům pohodlného černobílého myšlení.

"Byl vinen, chytili ho a zavřeli. Nač hledat složitosti - pryč s ním. "

O životě ve věznici se dále už nemluví, je to pohodlnější. Kdo je potrestán, ten jakoby přestal existovat. Podvědomá snaha bránit se nejednoznačným pocitům a úvahám v první chvíli sice šetří naše nervy, avšak jen zdánlivě. Jednoho dne každý vězeň může být propuštěn.

Mezi "nezavřenou" populací je mnoho lidí, kteří mají vězeňskou zkušenost. Nikdo z nich se však moc nechlubí. Proto byste možná byli překvapeni, kolik vašich známých nebo spolupracovníků to je. Nepátrejte po nich. Zkuste brát lidi kolem sebe takové, jací jsou dnes. Kdo vinu odčinil, měl by mít právo na klidný život a inkognito. Možná ho uvnitř provází víc výčitek než pachatele, kteří dnes ještě unikají trestu a parazitují na úkor naší nevědomosti.

Vězení není mezi lidmi "ani náhodou" chápáno jako místo odčinění vin, příležitost pro zázrak obrody zbloudilých, ale je spíše tradičním symbolem represe v myšlenkách spojené s reminiscencemi na jeho roli strašáka v období národnostního útlaku za Rakouska - Uherska, rasového útlaku za tzv. Protektorátu a třídního útlaku režimu vládnoucího od února 1948 do listopadu 1989. Hovory o vězení provází vždy více emocí než snah o objektivní hodnocení současného stavu, kdy jeho nepopiratelnou prioritou je ochrana základních principů právního státu. Bohužel ulpívání na vizi strašáka, na kterého se již teď "když máme tu svobodu" může klidně nadávat, nechová v sobě jiný smysl, než aby se stalo dobrým důvodem v případě potřeby nezávazného tlachání.

Jeden starý, úctyhodný člověk také rád konverzoval o alternativní medicíně, UFO, filosofii apod. Veškeré společenské neduhy chtěl jednoduše řešit zvýšenou represí a volal po obnově trestu smrti. Netušil, jak brzy bude muset své názory díky rozmazlenému synovi změnit. Synek nepřiliš ochotně na přání rodičů a vždy dopředu umetenou cestou získal vysokoškolský diplom, a když to šlo, pustil se do podnikání. Rodiče užili všech svých schopností, vedli mu zdarma agendu, překládali z cizích jazyků zahraniční korespondenci. Pana "šéfa" nechali žít v mylné představě, že svět od něho krom zábavy a pohodlí žádné zvláštní úsilí nevyžaduje. Není divu, že zanedlouho podnik došéfoval k pěknému bankrotu. Zadlužení nakonec řešil šéf přepadením bankovní přepážky s atrapou pistole v ruce. Pokladní toho slušně vypadajícího nemaskovaného zoufalce téměř litovala, když mu vydala celou hotovost. Chytili ho i s lupem jen o pár ulic dál. O něho však v tomto příběhu nejde. Jde o reakci pana otce, jenž se stal ze dne na den otcem bankovního lupiče. Záhy zapomněl, že ještě včera všechny kriminálníky bez rozdílu posílal na šibenici. Vzdor jasnému případu, kde nelze při vyšetřování a dokazování ani při vlastním soudním procesu nic uhrát pražádnými právníckými kličkami, upjal veškeré naděje do shánění nejvěhlasnějšího advokáta, který přece "toho našeho kluka musí vysekat" ze všeho, do čeho se sám tak bezhlavě vrhl. Kromě povážlivých dluhů vzniklých z neúspěšného podnikání tak celou rodinu tíží další výdaje za předem prohraný proces. Otec se nepoučil. Mám jen obavu, aby se ve svém "svatém nadšení" nakonec tento starý muž nedostal do rozporu se zákonem.

I pro něho a jemu podobné (případů selhání podnikatelů pod tlakem bankrotu je už více) by proto mohly být zajímavé některé informace, které vám nabízíme v této knize.

Do vězení, nejen jako vězeň, ale jako návštěva příbuzného nebo třeba z ryze pracovních důvodů, se může dostat skoro každý. Nepřipustíme si to ale až do doby, než se někdo z našich blízkých, koho jsme měli rádi, dostane do rozporu se zákonem a pak i za mříže. I zloděj, jenž se stal boháčem, aniž ho při tom dosud přistihli, v případě okradení volá policii, které do té doby nemohl přijít na jméno, a křičí stejně jako my ostatní "chyťte zloděje!" Vězení, ač to pro někoho zní překvapivě, není jen represivním nástrojem, je především - a nyní použiji slov 8. kongresu OSN v Havaně, kde se v roce 1990 jednalo o vězeňství - **specifickou sociální službou**. Praxe záleží hlavně na vůli společnosti. Na jejím pochopení záleží, zda ve vězeňství budou platit spravedlivé zákony, zda tam budou pracovat skuteční profesionálové a budou mít dostatečné podmínky pro kvalitní práci. Společnost vězení také něco stojí, ale dokud se lidé budou dopouštět zločinů, bez věznic se asi neobejdeme.

Zkušenosti z měst a obcí v naší vlasti jsou kupodivu obdobné jako v mnoha jiných zemích světa. Vztah k fenoménu zvanému věznice se projevuje markantně tehdy, když se hledá místo pro stavbu nové věznice. Dokonce slovník, jakým občané v první chvíli reagují, je podobný - "Nejsme odpadkový koš Prahy!", objevilo se na transparentu v jednom českém městě, kde se uvažovalo o otevření nové věznice. "Nejsme odpadkový koš Mnichova!" objevilo se navlas totéž heslo přibližně půl roku potom u našich bavorských sousedů. V jejich městečku je však už dávno prvotní povyk zapomenut. V prostředí rozvinutého a stabilizovaného systému živností a obchodů Němci brzy pochopili šanci, jakou jim dává založení nové státní instituce v jejich městě:

- * seriózní odběratel potravin a smluvní partner;
- * pro některé obyvatele města perspektiva nových pracovních míst ve státní službě s definitivou - takoví dobře placení lidé budou kupovat naše zboží a platit daně, pro obecní rozpočet to znamená stabilitu;
- * příležitost k založení filiálek uvnitř věznice, kde bude dostatek pracovních sil, které vám ráno nemohou přijít do práce vyčerpané víkendovými povinnostmi nebo kocovinou po bavorském černém pivu - odsouzení přece nemohou pít alkohol.

Jakými argumenty však němečtí, francouzští nebo angličtí pracovníci resortu vězeňství především zlomili počáteční odpor místních občanů proti založení nové věznice?

"Do věznice se může dostat kdokoliv, i vy nebo vaši bratři a synové. Stavíme věznici proto, abychom vězňům zajistili práva, která jim náleží i tehdy, když se provinili proti zákonům této společnosti. A jedině tato společnost, tedy i vy, je schopna jim zajistit lidský život i ve věznici. Pamatujte na to, že do věznice nechodí jen samí vrahové, ale i ti, kteří se dopustí osudné, ale těžké chyby za volantem nebo za podobných okolností. Přitom snad každý z vás usedá denně za volant. Je to nebezpečí, které k životu prostě patří. Právě tak, jako péče společnosti o práva vězňů."

Rozhodujícím argumentem pro pochopení a souhlas, zdá se, nebyly ekonomické výhody. Ne, nejde nám o propagaci stavby nových věznic. Jde o to, aby zvítězil vztah k člověku, založený na poznání, že všichni jsme lidé chybující. Nicméně platí, že skutečně svobodný člověk je ten, kdo zná svá práva a povinnosti, a dovede jich také užívat ku prospěchu svému i celé společnosti, přičemž tyto dva zájmy - zájem jedince a zájem společnosti - by se neměly dostávat do rozporu.

Naše knížka nechce substituovat text zákonů, předpisů a komentářů k nim. Kdo má zájem o přesné informace k řešení konkrétního problému, dříve nebo později by měl vzít do ruky příslušný právní text v úplném znění, protože znalost doslovného znění jednotlivých ustanovení nelze nahradit spoléháním na to, že nám to někdo přijde vysvětlit. Musíme začít studovat sami. Následující kapitoly mohou být jen úvodem, nedokonalým náznakem základních souvislostí. Orientujeme-li čtenáře tak, že již sami budou jistěji pátrat v labyrintu předpisů správným směrem a potřebné detailní údaje si po našem zjednodušeném výkladu snáze obstarají, pak bude účel této knížky vrchovatě naplněn.

3. Vězni a lidská práva

Připomínej bratřím, ať respektují své státní zřízení a ať jsou ochotni ke každé obecně prospěšné práci.

List apoštola Pavla Titovi 3,1

3.1 Ústavní pořádek ČR

Práva všech občanů České republiky se opírají o ústavní pořádek České republiky, jenž tvoří Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod a další ústavní zákony:

Ústava jako nejvyšší a základní zákon, o který se opírají všechny ostatní zákony, nabyla platnosti po zániku České a Slovenské Federativní Republiky v den vzniku České republiky jako samostatného státu, čili 1. ledna 1993.

Jedním z prvních kroků při budování právního státu po listopadové revoluci 1989 bylo přijetí **Listiny základních práv a svobod**, která byla u nás poprvé vyhlášena jako ústavní zákon Federálního shromáždění ČSFR dne 9. ledna 1991 a ve fakticky nezměněné podobě vstoupila v účinnost jako součást ústavního pořádku České republiky dne 1. ledna 1993.

Lidská práva, i práva vězňů, chrání také mezinárodní dohody. Na prvním místě musíme zmínit **Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod**, která byla podepsána jménem ČSFR dne 21. února 1991 v Madridu.

3.2 Ústava

V preambuli Ústavy je vysloveno odhodlání občanů ČR budovat, chránit a rozvíjet náš stát "v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných a svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům...".

V článku 2 Ústavy se praví: "Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá." Znamená to, že činnost směřující k dobru jednotlivce i společnosti je povolena, ale všechno, co by mohlo komukoli škodit, zákon zakazuje. V těchto slovech již je obsaženo právo státu stíhat a trestat porušení zákona. Ústava v případě řešení protizákonného jednání prakticky **chrání práva a svobody člověka, kterému bylo nějak ublíženo, ale stejnou měrou chrání i práva a svobody pachatele.**

K ochraně těchto práv Ústava ve svém článku 4 určuje soudy: "Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci." Soudní moc vykonávají jménem republiky nezávislé soudy. Nemůžeme tedy nikoho vyslýchat, soudit a trestat sami, musíme se obrátit na soud. **Není možné brát zákon do vlastních rukou!**

Za tím účelem prezident republiky podle Ústavy jmenuje soudce. Soudci působí v soustavě soudů, kterou tvoří **Nejvyšší soud**, Nejvyšší správní soud, **vrchní, krajské a okresní soudy**. V článku 82 Ústavy čteme o postavení soudců: "**Soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí. Jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat.**" Soudci jsou jmenováni do funkce bez časového omezení. Funkce se ujímají složením slibu. Soudy jsou povolány k tomu, aby podle zákona poskytovaly ochranu právům. Takovým právem je například právo na život a právo vlastnit majetek. Ten, kdo jinému sáhne na jeho práva, nese za to odpovědnost a může také být potrestán. Podle článku 90 Ústavy: "**Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.**"

Trest je velikým zásahem do práv občana. Ústavní pořádek ČR věnuje tomuto zásahu velikou pozornost. Stát si je vědom své odpovědnosti, že nesmí dopustit, aby se v souvislosti s projednáváním trestného činu dala nějaká křivda, ať už na straně oběti, tak i na straně

pachatele trestného činu. Podle článku 96 Ústavy: *"Všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva."*

Ústava předpokládá také situaci, kdy by se ukázala chybnost nebo nedostatečnost znění v té době platných zákonů. Toto střeží Ústavní soud, který se skládá z patnácti soudců jmenovaných podle článku 84 Ústavy na dobu deseti let. Soudci Ústavního soudu skládají slib do rukou prezidenta republiky. Nemůžete-li se jinak domoci práva například odvoláním k soudu vyšší instance, nebo považujete-li za neústavní určitý právní předpis nižší právní moci, například ustanovení vnitřního řádu věznice apod., zbývá vám ještě možnost sepsat své argumenty a obrátit se na Ústavní soud.

Tady jsme vám povinováni důležitou radou: konzultujte svůj krok s advokátem. Tato rada platí i na řadu jiných situací, kdy se občané se svými stížnostmi obracejí zbytečně na nepříslušné instituce, a v případě suchého a

---

1 Úplný soupis všech zákonů a předpisů citovaných nebo zmiňovaných v této i v následujících kapitolách najdete na konci této knihy v kapitole "Zákony, předpisy, literatura a použité zkratky".

stručného odmítnutí propadají pak docela zbytečně úplně skepsi. Radíme vám tedy, abyste si ušetřili mnohá zklamání a vyhledali včas pomoc u zkušeného právníka. Bez jeho pomoci by se vám ve věci lidských práv také obtížně sepisovala podání na adresu mezinárodních institucí, které někdy požadují, aby podání bylo sepsáno anglicky nebo francouzsky.

Z Ústavy také vyplývá další možnost, jak se domoci svých práv. Můžete se podle článku 62, písmeno g) obrátit na prezidenta republiky, který *"odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem, nařizuje, aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo, a zahlazuje odsouzení..."*. **Prezidentská kancelář** každé podání pečlivě prošetřuje a mnohdy se jí podaří nalézt účinnou pomoc. Prezidentovi dává Ústava, jak je jistě všeobecně známo, podle článku 63, písmeno j) *"právo udělovat amnestii"*.

3.3 Listina

Listujme nyní společně, se zvláštním zřetelem na práva vězně, v Listině základních práv a svobod. Pro nás nejpodstatnější fakta jsou obsažena v 8. článku Listiny. První odstavec je základní podmínkou života občanů právního státu: *"Osobní svoboda je zaručena."*

Trest je velikým zásahem do práv občana.

Slova ustanovení Listiny o právu na osobní svobodu mohou uvězněným připadat s ohledem na jejich pobyt v cele jako nepřilíš pravdivá, avšak je na nich, aby si uvědomili důvody, které je přivedly do vězení, a připustili si, že postup státních orgánů nepostrádá logiku. Pokud tuto logiku nevidí a stále ještě se diví postupu orgánů, jejichž základním posláním je ochrana práv jednotlivce a celé společnosti, pak je něco v nepořádku. Pokud se vězni nepokoušejí hledat zákonnou cestou pro sebe spravedlnost, nebo jejich snaha byla bezvýsledná, je více než pravděpodobné, že chyba není na straně státu, ale někde v nich samotných.
--

Listina základních práv a svobod totiž klade velikou odpovědnost na státní orgány, které by nikdy neměly opomenout ustanovení 2. Odstavce jejího článku 8: *"Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon."*

Pokud je někdo uvězněn a odsouzen podle zákona, má při procesu dost času i možností, aby se hájil a obhájil svými argumenty svou pravdu. Od listopadu 1989 také nemáme žádné politické vězně. **Trest všech právoplatně odsouzených tedy můžeme bez obav považovat za spravedlivý**, aniž bychom se tím nějak dotkli Listinou chráněného práva na jejich důstojnost. Nejen soud, ale i policejní a vězeňský personál je však povinen dodržovat

mlčenlivost o osobních údajích vězňů. To odpovídá ustanovení článku 10 Listiny: "*Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.*"

Již dvakrát jsme v této kapitole začali odstavec větou: Trest je velikým zásahem do práv občana. Je však třeba také říci, že trest je i jeho právem! Jakkoli to zní absurdně. **Právo nést na svých bedrech trestní odpovědnost je jistě důstojné.** Činí dospělého dospělým. Vyhýbáním se trestní odpovědnosti se člověk staví mimo hru, řadí se mezi děti a lidi se sníženými mentálními schopnostmi, o které povinně pečují rodiče nebo k tomu určení dospělí. Děti a lidé nemocní však nepozbývají své občanské cti a důstojnosti. Totéž nelze říci o pachatelích trestné činnosti, kteří se snaží uniknout zákonu. Ale i oni po dopadení a odsouzení vždycky od společnosti dostávají šanci, aby odčinili, co spáchali. **Vězni proto musí strpět důvodné zásahy státu do jejich práv a svobod. Avšak i ve vězení jim řada těchto práv náleží.**

Tato kniha pojednává především o právech vězňů, ale naznačili jsme již, že vylíčení životních podmínek vězňů není možné bez popisu jejich povinností a zákonem daných úkonů, které jsou povinni po dobu uvěznění ze strany státních orgánů strpět.

Žádné pohodlí ve věznicích nemůže nahradit svobodu, kterou lidé dosud netrestaní považují za samozřejmost. Jak je nám ta samozřejmost drahá a jak citelně dokáže chybět, vědí jen ti, kteří na nějakou dobu o svobodu přišli. Ztráta svobody je za všech okolností trestem. Odsouzený by ve výkonu trestu neměl být ještě trestán záměrně špatnými životními podmínkami, nedůstojným zacházením bitím apod. Nespravedlivě tvrdý trest není trestem, nemá nic společného s výchovou k úctě vůči společnosti a právu. Veškerou mírou věcí je i ve vězení člověk, chceme-li ovšem hovořit o vězení v právním státě.

Listina základních práv a svobod se dotýká na mnoha místech života vězně. V článku 6 obsahuje **ustanovení o nepřipustnosti trestu smrti.** Do roku 1990 byl podle platného trestního zákona přípustný jako výjimečný i trest smrti. Nyní se výjimečným trestem rozumí jednak trest odnětí svobody nad 15 let až do 25 let, jednak trest odnětí svobody na doživotí.

V článku 7 Listina hovoří o **nedotknutelnosti osoby**, ale toto ustanovení má **omezení** stanovená zákonem, přičemž ve vězení se týká především práva státních orgánů provádět **osobní prohlídky vězňů a jejich věcí.** Podle téhož článku **se zakazuje mučení a kruté, nelidské nebo ponižující zacházení nebo trestání.** Článek 8 stanoví, že podezřelý nebo obviněný **může být zadržen** jen v zákonem stanovených případech, a to **na dobu 24 hodin.** Zatčení je přípustné jedině na písemný příkaz soudce, který musí zatčenou osobu do 24 hodin vyslechnout a rozhodnout o vazbě nebo ji pustit na svobodu. Obdobné opatření jako při zatčení platí i v případě, kdy má být v odůvodněných případech osoba držena v ústavní zdravotnické péči bez svého souhlasu (například nebezpeční duševně nemocní lidé). I o takové hospitalizaci musí být do 24 hodin informován soudce.

Zákaz **porušení listovního tajemství** daný článkem 13 Listiny se také v plné míře nevztahuje na vězně, ani článek čtrnáctý pro vězně výjimečně neplatí, **svoboda pohybu a pobytu** je zaručena pro všechny s výjimkou vězňů, kteří například ani v době přerušování výkonu trestu nemohou opouštět území republiky. Při vyhošťování cizinců Listina odkazuje na příslušné zákony. Podle článku 15 **není narušena ani u vězňů svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání.**

Vězni také mohou **vědecky bádát** (v rámci možností daných ústavním řádem věznice) a **umělecky tvořit.** Mezi vězni se proto po roce 1990 mohl prakticky projevit ne jeden literární a výtvarný talent, po dobu výkonu trestu také někteří vězni již publikovali své práce.

Podle ustanovení 17. článku Listiny: "*Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.*" I vězeň má **právo vyjadřovat se v tisku**, nese stejnou odpovědnost za věrohodnost svých zpráv jako každý občan. Podle téhož článku: "*Cenzura je nepřipustná.*" S omezením pornografických, rasistických popřípadě jiných tiskovin si vězeň může objednávat a číst

knihy, časopisy a uplatňovat své **právo na informace**. Ve všech věznicích jsou půjčovny knih, vím dokonce o jedné, kde se připravuje pro vězně možnost využívat informací přímo z internetové stanice. **Také petiční právo** je 18. článkem Listiny zaručeno i vězňům.

Článek 26 hovoří o právu na práci. **Ve věznicích je omezeno právo svobodné volby povolání**, povinnost pracovat naplňuje odsouzení podle místních technických a organizačních podmínek, ale míra nezaměstnanosti je ve věznicích mnohem vyšší než v civilních podmínkách. Stejně tak není technicky možné, aby se všichni vězni podle svobodné volby připravovali na nějaké povolání, kapacita vězeňských učilišť je omezená. Vězni také nemohou podnikat.

Vraťme se k článku 9 Listiny: "*Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám.*" Toto ustanovení se však nevztahuje na "*práce ukládané podle zákona ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody.*" Již v Listině základních práv a svobod je tedy dáno nejen právo, ale dokonce povinnost, aby odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody pracovali. Přesto se stále znovu opakuje oblíbený omyl části veřejnosti, která si nesprávně myslí, že vězni nemusí pracovat. Skutečnost je taková, že **obvinění mohou, ale odsouzení musí pracovat**. Omyl patrně vznikl ze situace, kdy ve věznicích po roce 1990 markantně ubylo pracovních míst pro odsouzené.

Pokud někdo bez vlastní viny nemá práci, stát je povinen jej v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťovat. Vězni v takovém případě jsou ve zdánlivé výhodě, mají zajištěno ubytování a stravování, v některých případech **nezaměstnaní dostanou i přiměřené sociální kapesné** (na hygienické potřeby apod.).

Článek 31 zaručuje všem **ochranu zdraví** a na vězně to platí v plném rozsahu. Článek 33 zajišťuje **právo na vzdělání**. O učilištích pro vězně se ještě podrobněji zmíníme v samostatné stati.

Pátá hlava Listiny se týká ústavou zaručených **práv na soudní a jinou právní ochranu**, kterou lze uplatňovat u nezávislých a nestranných soudů případně i jiných orgánů. Podle článku 37: "*Při vyšetřování má každý právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.*" Každý má **právo na právní pomoc**, a pokud neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má **právo na tlumočníka**. Podle článku 38 má každý právo, aby se jeho věc projednala veřejně, bez zbytečných průtahů, za jeho přítomnosti, a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Ve článku 40 se objevuje právo, jemuž se říká odborně **presumpce nevinny**: "*Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem nebyla jeho vina vyslovena.*" Každý má **právo na přiměřený čas k přípravě obhajoby**, aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. **Nikdo nemůže být podruhé trestně stíhán za stejný čin**, pro který již byl pravomocně odsouzen nebo zproštěn viny.

Šestý odstavec článku 40 ocitujeme pro jeho důležitost doslova: "**Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.**"

3.4 Úmluva o ochraně lidských práv

Se stejnými nebo podobnými slovy, jaká již znáte z Listiny základních práv a svobod, se setkáte v **Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod**. Listina vychází z mezinárodních konvencí, na jejichž počátku stála **Všeobecná deklarace lidských práv**, vyhlášená Valným shromážděním OSN dne 10. listopadu 1948. Státy Rady Evropy, rozhodnuty podniknout potřebné kroky ke kolektivnímu zaručení některých práv vyhlášených ve Všeobecné deklaraci lidských práv, se dohodly a 4. listopadu 1950 v Římě podepsaly **Úmluvu o ochraně lidských práv, a základních svobod**. Úmluva a

dodatečné protokoly byly jménem ČSFR podepsány
platnost pak vstoupily dnem 18. března 1992.

v roce 1991 v Madridu, v

K zajištění závazků, které na sebe jednotlivé země Rady Evropy přijaly podpisem Úmluvy, byly zřízeny dva orgány: **Evropská komise pro lidská práva** a **Evropský soud pro lidská práva**.

3.5 Pravidla pro zacházení s vězni

Mezinárodními konvencemi chráněná práva musí při zacházení s vězni respektovat nejenom vězeňský personál, ale i další orgány. Již v roce 1929 dospěli odborníci sdružení v International Penal and Penitentiary Commission k formulování minimálních pravidel pro zacházení s vězni. Tato pravidla roku 1934 schválila Společnost národů jako doporučení pro budování vězeňských systémů členských států. Rada OSN v roce 1957 schválila rozšířený text minimálních pravidel pod názvem **Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni**.

Evropské státy měly zájem o nastavení kvalitativně mnohem vyšší "latky" při ochraně lidských práv. Jejich kritéria byla vtělena do **Evropských vězeňských pravidel**, vyhlášených poprvé Rezolucí Rady Evropy č. 5 v roce 1973. Zdokonalování textu EVP s ohledem na neustálé zkvalitňování úrovně evropských věznic a zpřísňování kritérií kladených na zacházení s vězni vyústil zavedením přepracované verze Evropských vězeňských pravidel formou Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy v rezoluci č. 3 vydané roku 1987.

Česká republika přijala na sebe přijetím do Rady Evropy roku 1993 také závazek rozvíjet vězeňský systém v duchu doporučení EVP. Je třeba podtrhnout, že **EVP mají charakter doporučení. Jejich neplnění není postihováno žádnými sankcemi**. Je to pochopitelné, protože ne všechny evropské státy jsou na stejné výši po stránce ekonomického rozvoje. Česká republika po stránce legislativní již dávno dostihla úroveň požadovanou EVP, nicméně v praxi se potýká s problémy dostatečných kapacit a technického vybavení věznic, což samozřejmě souvisí se současnými finančními poměry v resortu. Takovou situaci Rada Evropy předpokládala, proto sleduje poměry v našich věznicích realisticky a s pochopením, že mnohá technická řešení si vyžádají ještě mnoho času.

Nemůžeme zde podrobněji rozebírat jednotlivé články EVP. V článku 6.1. a 6.2. EVP jsou vysloveny požadavky, že se s textem EVP musí seznámit personál věznic a má být dostupný také vězňům. V roce 1996 byly oba požadavky naplněny. Ve zvýšeném nákladu vyšel český text EVP jako příloha rezortního časopisu České vězeňství č. 3/1996. Do všech vězeňských knihoven bezplatně věnovala Nadace Klíč celkem 3000 výtisků EVP. Text EVP je přístupný na internetu spolu s dalšími informacemi Vězeňské služby ČR.

Evropská vězeňská pravidla tvoří doporučení pro technická a režimová opatření ve věznicích. Ocitujeme alespoň **hlavní cíle EVP** uvedené v Preambuli. Podle nich cílem EVP je

- a) stanovit rozsah minimálních zásad pro všechny oblasti vězeňské správy, které jsou nutné pro zabezpečení lidsky důstojných podmínek věznění a pro pozitivní zacházení v moderních a progresivních vězeňských systémech;
- b) podněcovat vězeňské správy, aby rozvíjely politiku, styl řízení a praxi založenou současně na dvou zásadách, a to na zásadě plnění účelu výkonu vazby nebo trestu a na zásadě spravedlnosti;
- c) vést vězeňský personál k přijetí postojů odpovídajících deontologii profese a společenské funkci, kterou mají zastávat, a podporovat postoje, které odrážejí důležité sociální a morální stránky jejich práce a vytvářejí podmínky, při nichž mohou

vylepšovat vlastní výkon v zájmu společnosti jako celku, v zájmu vězňů svěřených do jejich péče i zájmu jejich vlastního pracovního uspokojení;

- d) stanovit základní realistická kritéria, umožňující vězeňským správám a inspekčním službám objektivně hodnotit a dosažené výsledky dále zlepšovat.

---

2 Deontologie - tímto slovem je označována profesní etika, čili mravní pravidla, které musí nebo by měl dodržovat člověk, který si vybral nějaké řemeslo nebo povolání. Například řezník nebude šidit na váze, lékař nepředepíše špatný lék, psychiatr neuvede lidi do závislosti jen pro své obohacení, soudce nebude ventilovat své komplexy a soudit podle momentálního rozmaru. Deontologie vězeňského personálu se podobá tomu všemu, vězňům se přece např. zajišťuje strava, léčení, resocializace, udržuje se také náležitý režim pomocí kázeňských odměn a trestů.

3.6 Evropský výbor pro zabránění mučení

Dne 26. listopadu 1987 byla ve Štrasburku přijata **Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání**. Jménem ČSFR byla podepsána 23. prosince 1992 a Výbor ministrů Rady Evropy dne 30. června 1993 potvrdil, že Česká republika se považuje za signatářský stát této Úmluvy. Poté Úmluvu schválil Parlament ČR a prezident Úmluvu ratifikoval. Ratifikační listina vstoupila v platnost 1. ledna 1996. Signatáři Úmluvy došli k přesvědčení, že ochrana osob zbavených svobody by mohla být posílena mimosoudními prostředky preventivní povahy, které jsou založeny na inspekčních návštěvách. Za tímto účelem byl zřízen **Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení či trestání** (European Committee for Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment-CPT), který prostřednictvím inspekčních návštěv zjišťuje, jak je zacházeno s osobami zbavenými svobody. Cílem CPT je preventivně posílit ochranu lidských práv těchto osob. Česká republika má povinnost přijmout návštěvu CPT a umožňují kontrolu jakéhokoliv místa, kde se nacházejí osoby zbavené svobody státní mocí (věznice, policejní stanice, celnice, psychiatrické léčebny, polepšovny atd.).

Zatímco EVP lze chápat jen jako doporučení, práce CPT může mít pro signatářské státy závažné důsledky. Dodržování lidských práv bylo podmínkou přijetí do Rady Evropy. Podle tzv. suspenzační klauzule by právě porušování lidských a občanských práv mohlo vést až k ukončení členství naší republiky v Radě Evropy. Jako osobu zbavenou svobody chápe CPT každou osobu od okamžiku, kdy nemůže svobodně opustit policejní stanici nebo jiné místo, kde mohou být zadržovány osoby. Inspekční návštěvy zkoumají **7 základních pravidel zacházení s osobou zbavenou svobody**. Státní orgány hlavně musí:

1. uvědomit o zadržení příslušné osoby (příbuzné nebo jiné oprávněné osoby);   2. zajistit přístup k obhájci nebo jinému zástupci na základě vlastní volby, a to i prostřednictvím telefonu;   3. umožnit přístup k lékaři na základě vlastní volby;   4. informovat zadrženého o právech a povinnostech ve srozumitelném jazyce;   5. korektně vést vyšetřování;   6. korektně vést vyšetřovací protokol;   7. zajistit funkční mechanismus stížnostních a inspekčních procedur.

První návštěva CPT v České republice se uskutečnila ve dnech 16. - 25. února 1997. Periodické a operativní návštěvy CPT budou znamenat ve svých důsledcích neustálé zkvalitňování péče o lidská práva v naší zemi.

3.7 Lidská práva a pavučiny

Kromě záslužné práce OSN a Rady Evropy si připomeňme alespoň přínos nevládních organizací **Amnesty International** nebo **IGFM**. Po podepsání Závěrečného aktu Helsinské konference 1973 - 1975, jehož 3. část obsahuje závazek respektovat "svobodu myšlení, svědomí a vyznání", vznikly u nás další organizace, například hnutí obránců lidských práv Charta 77.

Mezinárodní spolupráce v oblasti lidských práv a přísná kontrola jejich dodržování je nyní skutečností. Selhat již může jen lidský faktor. Péče o udržení spravedlnosti je nekonečná práce. Asi jako utírání prachu v domácnosti, po generálním úklidu se za chvíli musí zase uklízet. Víím, se spravedlností to není tak jednoduché, každé přirovnání kulhá. Ale doma i v justici musíme dbát, aby si pavouci neudělali moc velké sítě a nenarostla jim velká kusadla.

4. Jak se z občana stane vězeň

Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

Ústava České republiky

S laskavým svolením čtenáře další výklad někde pro snazší pochopení rozdělíme do rozhovoru dvou občanů. Právní předpisy bude držet v ruce občan "A", jemu bude klást otázky zvědavý občan "B".

4.1 Začíná trestní stíhání

B: Jak se z občana stává vězeň?

A: Na počátku je nějaký zlý čin, zločin. Taková slova ale v právních kodexech nenajdete. Pro právo je důležité, když někde dojde k "poškození zákonem chráněné svobody nebo práva", teprve pak je "to" na světě. Ještě ani nemusí být zřejmé, jak se "to" bude právnicky jmenovat. Teprve až státní zástupce věc převezme a započne trestní stíhání, vííme s jistotou, že "to" budeme dále nazývat **trestný čin**. Když ale **státní zástupce** nezahájí trestní stíhání, může se z "toho" stát přešupek. Podle situace pak otevřeme buď **trestní zákon** (TZ) nebo **přestupkový zákon**.

B: Držíme v té chvíli za ruku toho, kdo to udělal? Podle jakého postupu ho usvědčíme?

A: V této chvíli ještě pachatel nemusí být "pažím spravedlnosti" známý. Co však na počátku vždycky známé být musí, to je právě zločin. Známe-li zločin, můžeme hledat, kdo k němu patří. Při usvědčování pachatele postupujeme podle **trestního řádu** (TR).

4.2 Kdo je pachatelem

B: Netrestáme snad zločin, ale právě toho zločince?

A: Ano, ale nejdříve **mu dokonale musíme prokázat, že to byl právě on**.

B: Totožnost se přece dá lehce dokázat. Sejmou se otisky prstů...

A: Pachatel nemusí být v registru, nikdy nebyl trestán...

B: Tak snad stačí popis, ne? Byl vysoký, měl knír a křivý nos...

A: Pokud ho nechytíte za ruku, nemusí vám to být nic platné.

Představte si, že jsem právě přečetl stoh policejních protokolů o jednom případě. Mohu vás napínat a postupně odkrývat různá fakta. Začnu jedním protokolem, na jehož konci je dobře čitelný úhledný podpis vaší matky: Anastázie Nováková. Podle toho protokolu se mohl odehrát kupříkladu tenhle příběh dobře poslouchejte:

Pršelo. Vaše matka si vzala elegantní plášť do deště a šla nakoupit do obchodního domu nějaké potraviny, velký nákup to nebyl. Hlídači parkoviště předtím dala spropitné, aby si lépe všiml jejího nového zeleného auta. Nákup stihla těsně před uzavírací hodinou a pak se opatrně rozjela domů. Zastavila ještě za rohem, vystoupila a u zastávky si opsala z jízdního řádu odjezdy autobusu, kterým pojedete zítra na chalupu, manžel si totiž vezme auto do práce. Tím se zdržela. Na nábřeží ji pak zastavili dva policisté.

4.3 První kontakt s policií

"Prosím vaše doklady..., " zasalutoval mladý nadstrážmistr.

"Něco jsem provedla? Tady jsou doklady, auto patří manželovi... "

"Silniční kontrola... vypadáte mladší než na fotce... otevřete nám, prosím, motor..., " nedořekl policista. V policejním voze zacvrlikala vysílačka. Jeho kolega usedl do vozu a poslechl si nesrozumitelné chrchlání, na které odpovídal: "Jsme na nábřeží... ano, takovou právě... jo, zelená ... rozumím... lesklý plášť; blond... to taky sedí... čekáme... spolehni se... ale ať sebou hodí. " Pak vystoupil, nadechl se a zatímco jeho kolega pokračoval v kontrole vozidla, řekl:

"Paní řidičko, vystupte si, prosím. Odkud jedete?"

Za dvě minuty přijeli další dva policisté. Starší z nich řekl:

"Paní Nováková, budete nám muset něco vysvětlit. Nedá se nic dělat, ale pojedete s námi na stanici. Vaše auto pojedete s námi, také na ně se musíme podívat. Zbytek si povíme u nás."

Matka usedla na zadní sedadlo policejního vozu, vedle ní jeden policista. Co se stalo? Nechápala. Kudy jste jela, komu jste zastavovala po cestě, stavěla jste ještě někde jinde... a proč ...

B: To je strašlivá představa. Tohle policisté mohou?

4.4 Policie má právo požadovat vysvětlení

A: Podle § 12 **zákona ČNR č. 283/1991 Sb, o policii**, mají oprávnění požadovat vysvětlení a v případě potřeby také směřjí osobu, která může přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení trestného činu nebo přestupku a jejich pachatele atd., vyzvat, aby se dostavila ve stanovenou dobu k sepsání protokolu o podání vysvětlení. Při odhalování závažné trestné činnosti je osoba povinná vyhovět ihned. To se stalo v popsaném případě, kdy policisté osobu dokonce vezou vlastním vozem, nemusela tedy použít vlastního auta, ani tramvaje. Policisté ale mohou takto někoho vyzvat písemně nebo jinou formou. Když se dostaví na výzvu sám, může do šesti dnů uplatňovat u policie **nárok na náhradu nutných výdajů** (cestovné, hlídání dětí apod.) a náhradu ušlého výdělku. Náhradu dostane jen **svědek a nevinný občan**. Neuplatní-li nárok v týdenní lhůtě, nedostane nic.

Pokud vyzvaný neuposlechne a v daném termínu se nedostaví, může být předveden. Pokud nejsou problémy s prokazováním totožnosti (nezapomeňte si občanský průkaz) a osoba se během předvedení chová slušně, nenapadá policii, neničí zařízení, ani se nepokouší o útěk, po sepsání protokolu o vysvětlení je neprodleně propuštěna.

B: Stejně je to strašné. Pro nic za nic maminku odvést na policejní stanici?!

A: Pro nic za nic to nebylo. Ještě jsem vám neřekl, že ...

... Před uzavírací hodinou došlo v obchodním domě k loupeži. Někdo to měl do detailu připravené. Dokonalé informace musel získat od personálu. Než přijelo auto bezpečnostní služby, aby odvezlo denní tržbu do banky (bylo to několik milionů Kč), vtrhli maskovaní muži do kanceláře, zamávali pistolí, podezřelý pohyb oplatili černému šerifovi ranou do hlavy...

B: Ale co s tím má naše matka?

A: ... Lupiči vyběhli zadním vchodem, tam na ně čekalo zelené auto, řídila ho blondýna v lesklém plášti. Děvčata, která myla výlohu, si všimla, že ta žena vyjela krátce předtím z parkoviště...

B: Jestli to časově odpovídá, maminka vůbec nemá alibi. Pěkně se v tom veze. Teď chápu, proč je na prvním místě nejdříve zločin a pak teprve pachatel. Zločin je jasný - loupež v obchodním domě. Jenom my dva teď víme o dvou ženách, které přicházejí v podezření, že pomáhaly lupičům. První je moje maminka a druhá je ta, která to opravdu udělala. Policisté ale právě vědí jen o jedné podezřelé a nemohou tušit, že to zrovna není ta pravá. Zatím všechno svědčí proti ní. Ale doufám, že se k ní budou chovat slušně.

A: Z předchozí kapitoly víte, že **policisté jsou povinni respektovat lidská práva**. V takových případech policista pamatuje na § 6 zákona o policii, je povinen dbát cti, vážnosti a důstojnosti osob i své vlastní a nepřipustit bezdůvodnou újmu. Pokud zasahuje do práv nebo svobod osob, je povinen je poučit o jejich právech, pokud to okolnosti dovolují, v opačném případě osobu poučí dodatečně. Však v tomto případě vaši matku poučili, že její vysvětlení potřebují z důvodu vyšetřování závažného trestného činu. Víc v té chvíli říci nemohli, jak jistě chápete. A neměli bychom zapomínat, že zde platí zásada presumpce nevinny.

---

1 Pokud se v této knize cituje za zákona o policii (a bude to v následujících kapitolách velmi často), jde vždy o zákon č. 283/1991 Sb. Tenhle zákon nás pochopitelně musí zajímat, protože upravuje pravomoci a činnost policistů atd. Aby nedošlo k mýlce, musíme čtenáře upozornit: citujeme-li ze "zákona o policii", nemáme na mysli zákon č. 186/1992 Sb., který hovoří o služebním poměru policistů, což nás, kteří se právě zaměřujeme na práva vězňů, asi nebude tolik zajímat.

B: I když všechno svědčí proti ní?

A: "Kriminalista je povinen dělat nad fakty otazníky," říká švýcarský spisovatel a dramatik Dürrenmatt ústy jedné ze svých postav. To platí i na zdánlivě zcela jasné věci. Podezřelý může být nevinen, měl třeba jen shodou okolností stejný kabát, pohyboval se na stejném místě...

B: Máme chvíli času. Dříve, než podezřelou dovezou na policejní stanici, potřebuji vědět, co je psáno v těch dvou zákonech - přestupkovém a trestním. Nevím, co mamince hrozí. Jaké tresty lze udělit podle našeho právního řádu?

4.5 Sankce za přestupky - nejsou spojené s uvězněním

A: Měli bychom se nejprve zmínit o tom, co jsou to přestupky. Podívejme se, jak jsou definovány v **zákonu č. 200/1990 Sb., o přestupcích**.

Přestupkem je **zaviněné jednání**, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a **je za přestupek výslovně označeno v přestupkovém nebo jiném zákoně**. Přestupkem samozřejmě není jednání v mezích nutné obrany, kdy někdo odvrací hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný zákonem, tedy například útok na někčí zdraví nebo majetek. Zatímco trestné činy náležejí do působnosti soudů, **přestupky projednávají** a sankce za ně ukládají obce, **okresní úřady a jiné správní orgány**. V povědomí občanů jsou, díky nezadržitelně rostoucímu počtu automobilů, v roli řešitele přestupků asi nejproslulejší orgány Policie ČR,

především **dopravní služba policie**, která ukládá blokové pokuty za přestupky týkající se silničního provozu.

Za přestupky jsou ukládány následující sankce: **napomenutí, pokuta, zákaz činnosti a propadnutí věci**.

Zákaz činnosti se týká například profesionálních řidičů a železničářů, kteří zanedbáním svých povinností mohou ohrozit bezpečnost občanů, ale také dalších odpovědných profesí, v nichž se nakládá s úředními dokumenty, razítky apod. Při trestu propadnutí věci bude muset pachatel oželeť svůj podomácku vyrobený přístroj na destilaci alkoholu a podobné "hračky".

Pokuty v blokovém řízení lze ukládat do 1000 Kč, nestanoví-li zákon více. Tolik pachateli hrozí v případě, že se pracovník nebo příslušník oprávněného orgánu rozhodne věc řešit na místě vypsáním blokové pokuty. Za složitější věci obvykle následuje i vyšší pokuta neboje pokuta kombinována zákazem činnosti, či propadnutím věci. To se děje v

příkazním řízení, které se zpravidla neobejde bez **zasedání komise na příslušném úřadu**, kdy lze uložit pokutu kupříkladu **do 4000 Kč**. Za některé přestupky ale hrozí **dokonce 50 000 Kč**. Úlevu poskytuje zákon jedině mladistvým, jimž se pokuty snižují na polovinu. Zasedání komise hodně připomíná

---

2 Friedrich Dürrenmatt: Podezření, Mladá fronta. Praha 1971, s. 96

---

ná jednání soudu, dokonce si můžete vzít na pomoc advokáta. Podrobnosti upravuje zákon.

B: Na první pohled vidím, že ve vašem příběhu čeká na mou matku něco mnohem horšího. Za přestupek se do vězení nedostane.

4.6 Listujeme v trestním zákonu

A: Ano. Trest odnětí svobody lze udělit pouze podle trestního zákona, který samozřejmě obsahuje i možnosti jiných druhů trestů.

Podívejme se spolu na zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. Vycházíme z novelizované verze, přičemž poslední novela, o které dosud víme, vešla v platnost zákonem č. 253/1997 Sb. Tipněte si, jaký trest hrozí v našem příběhu podezřelé paní Novákové.

B: Mám dojem, že se na její případ hodí hned dva paragrafy, bude tedy záležet na soudci, jak to napočítá. Tipuji trest do 10 let odnětí svobody. Ale jako prvotrestaná by mohla dostat méně, nakonec ona není podezřelá, že někoho praštila do hlavy. Kdyby oběť na následky ublížení na zdraví zemřela, bylo by to i pro spolupachatelku horší. Ten, kdo tu ránu do hlavy zasadil, by mohl počítat i s výjimečným trestem.

A: Zvláštní část trestního zákona, v níž jsou uvedeny pod paragrafy 91 až 293 trestné činy a sazby za ně, je rozčleněna podle charakteru trestných činů na dvanáct hlav:

- I. Trestné činy proti republice
- II. Trestné činy hospodářské
- III. Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných
- IV. Trestné činy obecně nebezpečné
- V. Trestné činy hrubě narušující občanské soužití
- VI. Trestné činy proti rodině a mládeži
- VII. Trestné činy proti životu a zdraví
- VIII. Trestní činy proti svobodě a lidské důstojnosti
- IX. Trestné činy proti majetku
- X. Trestné činy proti lidskosti
- XI. Trestné činy proti brannosti a civilní službě
- XII. Trestné činy vojenské

Novely trestního zákona musí pružně reagovat na vznik nových skutkových podstat, nebo trestných činů do té doby u nás neznámých.

Jak na vás působí ta paleta trestných činů a trestů?

B: Není špatné se na různé formy kriminality podívat z nadhledu. Myslím na výchovu dětí: jim se věnovat, naučit je dodržovat pravidla, aniž by z toho měly mít pocit outsiderů, kteří si poctivě nikdy nemůžou přijít na větší peníze, to je hlavní bod prevence pro XXI. století.

Líbí se mi také, že trestní zákon opravdu chrání po všech stránkách svobodu jednotlivce, nikdo nesmí beztrestně sáhnout na jeho život nebo majetek. A jednotlivce zákon také vede k odpovědnosti za druhé. Je trestné například neposkytnutí pomoci. Jeden řidič srazí chodce a ujede, druhý jede kolem, zastaví, ale odmítne raněnému pomoc, třeba jen proto, že si nechce umazat potahy v autě od krve. Jsou takové případy... To není občan, ale egoista, který parazituje na právech budovaných jinými poctivými lidmi. Takovému jsou cizí dobré úmysly řádných občanů a zájmy obecného blaha, čili základy skutečné svobody jednotlivce v právním státě.

A: Lupiči, kteří se pro peníze neštítí sáhnout jiným lidem na život, jsou horší než takoví egoisté. Kvůli nim vaše matka musí nyní snášet psychickou zátěž, způsobenou zásahem policie do jejího všedního dne. Může mít v první chvíli zlost na policii, ačkoli ta jen koná svou povinnost. Ale v zájmu celku takovou újmu musí podstoupit. Bohužel bezúhonný člověk se omluvy od policie často nedočká. Obvykle už nezbude čas. Víím, že vás to moc neuspokojí, ale - pamatujte přitom na oběti. Bývají na tom hůř.

B: Dobře. Kvůli utrpení obětí kriminality a utrpení jejich rodin vám odpouštím, že jste ve svém příběhu nechal vláčet mou matku na policii.

A: Děkuji za pochopení. Vraťme se teď k našemu příběhu. Jak to bylo, nebo mohlo být dál? Představit si můžete tisíc pravděpodobných variant.

... Ještě než auto došlo na policii, kriminalisté dostali zprávu o adrese podezřelé. Je třeba prověřit, zda právě tam už není balík ukradených peněz. Dejme tomu, že důvodů k obklíčení domu je málo. U dveří tedy slušně zazvoní dva pánové v civilu. Otec jim klidně otevře. Pánové se představí a pak se prokáží služebními průkazy...

4.7 Prokazování příslušnosti k policii

B: Jak poznám, že je to průkaz policisty? Někdo přijde a zamává nějakým průkazem s takovým gestem, jaké má televizní Colombo - může mi ukázat zrovna tak síťovou jízdenku MHD nebo rybářský lístek.

30

A: Podle § 10 zákona o policii se

příslušnost k policii prokazuje služebním stejnokrojem s identifikačním číslem, služebním průkazem, odznakem služby kriminální policie nebo ústním prohlášením "policie". Odznak ani průkaz vám do ruky dát příslušník nemusí, na vaše přání vám jej však podrží před očima třeba ještě jednou, abyste si ho mohl dobře prohlédnout. Je na něm fotografie a číslo shodné s kovovým identifikačním číslem, které se nosí na uniformě. Z druhé strany je jméno, rodné číslo a hodnost policisty.
--

B: Volám na vás: "policie!". To je ústní prohlášení podle § 10, jak jste řekl. Ukažte mi občanský průkaz!

A: Neukážu. Takhle volat byste mohl jen **ve výjimečných případech a po zákroku** byste mi stejně musel ukázat průkaz a **poučit** mě o mých **právech**, ale to už bych měl od vás nasazená pouta nebo bych byl svázaný na zemi jako srnec. Tak postupují v případech zákroků proti

zvláště nebezpečné trestné činnosti podle § 42a zákona o policii **jen zásahové jednotky služby pořádkové policie a zásahová jednotka rychlého nasazení.**

4.8 Které donucovací prostředky smí užít policista

A: Seznámím vás, **jaké donucovací prostředky je policista oprávněn použít** podle § 38 zákona o policii, pokud nějaká osoba nereaguje na výzvu k upuštění od protiprávního jednání (výjimečně lze výzvu také vynechat).

Jsou to:

hmaty, chvaty, údery a kopy sebeobrany, slzotvorné prostředky, obušek, pouta, služební pes, vytlačování koňmi, technické prostředky k zabránění odjezdu vozidla ("botička"), zastavovací pás, vodní stříkač, zásahová výbuška a samozřejmě i zbraně - stříelné, sečné a bodné.

Policista musí při použití donucovacích prostředků dbát, aby nepřekročil míru nepřiměřenou povaze a nebezpečnosti protiprávního jednání osoby, již v případě potřeby po zásahu poskytne první pomoc a zajistí lékařské ošetření. Některé donucovací prostředky nelze použít vůči těhotné ženě, starci, dítěti do 15 let, pokud ovšem tato osoba bezprostředně neohrožuje životy a zdraví policisty nebo jiných osob.

Jak už víte z Listiny základních práv a svobod, tohle všechno jsou zásahy do lidských práv, které musí být zdůvodněny a prováděny přesně podle zákona. Tak podle § 16 může policista nebezpečnou osobu omezit v pohybu připoutáním k vhodnému předmětu, a to nejdéle do doby, než od svého jednání upustí nebo bude umístěna do policejní cely. **Připoután třeba k rouře ústředního topení můžete být maximálně 2 hodiny.** Do té doby si policista musí poradit, co s vámi, a hlavně přivolat pomoc, abyste neutekl po dvou hodinách, když vás bude muset odpoutat.

Ale k omezení pohybu sáhne policista nejspíše tam, kde je sám a kde zrovna nebývá žádná roura ústředního topení, tedy například když stíhá a dostihne pachatele v terénu, třeba v lese. K mříži nebo rouře vás připoutá asi v nějaké budově, může to být i na policejní stanici. Ovšem jen pokud bude zřejmé, že máte zaječí úmysly a neváhal byste přitom hodit po policistovi židli, rozbít okno nebo dveře a utéci. Tam už nestačí pouhé střežení zabezpečované jedním policistou, který vás hlídá, abyste neopustil kancelář, chodbu nebo lavičku, na kterou vás posadil.

Zásahové jednotky mají ještě širší škálu donucovacích prostředků, to podle povahy trestné činnosti, vůči níž zakročují. Takové prostředky ale nesmí užívat policista, který není k tomu vycvičen.

4.9 Odškodnění za škody způsobené zásahem policie

Vzhledem k tomu, že v některých případech **může dojít ke škodě na majetku nebo zdraví osob**, které jsou podezřelé, ale pak se prokáže jejich nevina, hlavně však osob nezúčastněných, náhodně přítomných v místě zásahu, zákonem o policii v § 49 jim všem **stát zaručuje svou odpovědnost ve formě úhrady za škodu** způsobenou policií nebo policistou. To platí, když vám při stíhání pachatele pošlapou zahrádku a rozbijí skleník, nebo když půjčíte ke stíhání pachatele svůj vůz a zločinci ho rozstřílejí a zničí.

4.10 Občan je povinen spolupracovat s policií při potírání kriminality

B: Nehledě na lidská práva zaručená Ústavou mám pocit, že pachatel nebo podezřelý musí mnoho strpět v zájmu získání pravdy o tom, co se vlastně stalo. Hlavně se začínám bát, že mě v noci bezdůvodně probudí URNA.

A: Spěte klidně dál. O vyslání zásahové jednotky pořádkové policie rozhoduje ředitel policejního útvaru, URNU vysílá policejní prezident se souhlasem ministra. Zásah musí mít velmi pádné zdůvodnění. Zákonodárci neustále myslí na to, aby policie a jiné státní orgány nemohly zneužívat svého postavení, jejich funkcí je přece hlavně služba poctivým občanům.

B: A co lidský faktor?

A: Systém kontroly úkonů provedených jednotlivými policisty dříve nebo později musí odhalit jakékoli selhání. O každém zásahu se provádí zápis.

B: Policie, podle mých zkušeností, může zasáhnout velmi výrazně do práv jiných osob, které ani z ničeho podezřelé nejsou. Děje se to například v případech, kdy zasahuje proti teroristům. Jednou mi policie pokazila rande u sochy sv. Václava. Někdo telefonicky ohlásil uložení bomby v prostoru náměstí. Pyrotechnici slídili po všech koutech. Podobné omezení lze zažít v přepadené bance, v úřadě, v letištní hale. Policii můžeme pomoci jen ukázněností.

A: Podle § 9, odstavce 3, zákona o policii, **je každý povinen uposlechnout výzvy zakročujícího policisty.** To platí pro jednotlivce i velké skupiny lidí, například na náměstí nebo v letištní hale, jak jste zmínil.

V případě nebezpečí bezprostředního ohrožení života a zdraví nebo majetku je policista oprávněn podle § 48 zákona o policii požádat každého o pomoc. Každý je povinen takovou pomoc poskytnout, výjimku tvoří případy, kdy by tím vystavil vážnému nebezpečí sebe, své příbuzné a blízké, anebo bránil-li tomu jiné závažné důvody. Každý je tedy povinen spolupracovat, dát k dispozici svůj telefon, motorové nebo jiné vozidlo. Naproti tomu každý má právo požádat policii o pomoc, když je to třeba.

B: Jak je policie členěna a kam právě vezou mou matku?

4.11 Organizační struktura Policie ČR

A: Policii ČR tvoří:

- 1) Policejní prezidium ČR,
- 2) útvary s působností na celém území ČR,
- 3) útvary s územně vymezenou pravomocí.

V policii působí služby:

a) pořádkové policie	g) cizinecká a pohraniční
b) kriminální policie	h) rychlého nasazení
c) dopravní policie	ch) železniční policie
d) správních činností	i) letecká služba
e) ochranná služba	
f) odhalování korupce a závažné hospodářské trestné činnosti	

Ministr vnitra se souhlasem vlády ČR jmenuje policejního prezidenta, který je představeným všech policistů s výjimkou policistů povoláných k plnění úkolů v ministerstvu nebo v útvech vyšetřování.

Útvary vyšetřování zřizuje a řídí ministerstvo, jejich působnost se zpravidla shoduje s územní působností státních zastupitelství a soudů. Vyšetřovatele policie jmenuje ministr a povolává je do služby u příslušného útvaru. **Vyšetřovatelem** se může stát jen policista s vysokoškolským právnickým vzděláním. Ve věcech, které vyšetřují, jsou vyšetřovatelé

vázání pouze ústavou, zákony a ostatními obecně závaznými předpisy, a v rozsahu stanoveném trestním řádem též pokyny státního zástupce. V ostatních věcech jsou vyšetřovatelé podřízeni vedoucím útvaru vyšetřování.

B: Řekl bych, že jste svým příběhem chtěl ilustrovat spolupráci a koordinaci mezi dopravní policií, kriminální službou a místním útvarem vyšetřování. Podezřelou tedy vezou k vyšetřovateli.

4.12 První setkání s vyšetřovatelem

A: Můžeme pokračovat v našem příběhu.

... Vaše matka strávila asi hodinu čekáním v kanceláři s jedním policistou, který ji podle předpisu poučil a zapsal do protokolu její osobní data podle občanského průkazu. Konečně přišel vyšetřovatel. Dosavadní strážce usedl k psacímu stroji a prováděl zápis o následujícím rozhovoru:

"Dobrý večer, paní Nováková. Jsem vyšetřovatel major Veselý. Musím vás podle § 12 požádat o vysvětlení, které můžete odmítnout, kdybyste snad svou výpověď způsobila trestní stíhání vašemu příbuznému v pokolení přímém, sourozenci, manželu a podobně: Mé otázky se nebudou týkat žádného tajemství, které byste nemohla porušit kvůli závazku mlčenlivosti. Jde o jinou věc. Jste ochotna odpovídat?"

"Ano. Takto mě poučil už váš kolega, také mi říkal něco o náhradě ušlého zisku, ale já nic neřadám. Jen chci vědět, proč tu vlastně jsem."

"S fotografiemi na vašich dokladech už si nejste moc podobná. Tvrdíte, že jste totožná s osobou, jejímiž doklady jste se nám prokázala?"

"Ano. "

"Tvrdíte, že jste dnes kolem 17.00 přijela k obchodnímu domu autem, které je hlášeno na jméno vašeho manžela, SPZ, typ, atd., jak už bylo zapsáno. Zde jste nakupovala a potom odjela k zastávce autobusu na rohu ulic X a Y. Přitom jste nevezla žádnou jinou osobu a kromě toho jste nikde nezastavovala a s nikým nemluvila?"

"Ano. "

Potom vyšetřovatel odvedl paní Novákovou do jiné místnosti, kde již čekaly dvě ženy přibližně stejně staré, dokonce jí byly podobné. Vyzval jí, aby si stoupla doprostřed a pak policista do místnosti přiváděl osoby, které mlčely a jen se dívaly. Byl to hlídač z parkoviště, myčky oken a prodavačky z různých pater obchodního domu - všichni nezávisle na sobě shodně řekli: "Je to ta uprostřed."

Se všemi svědky byly sepsány protokoly. Všichni byli poučeni o odpovědnosti za vědomé uvedení nepravdivých údajů, zejména o odpovědnosti podle § 166, 174, 206 a 209 trestního zákona.

Potom vyšetřovatel pokračoval ve svých otázkách.

"Uklízečky, které myly okna, potvrdily, že jste před hlavním vchodem naložila dva muže s kufry. Je to pravda?"

"Ne. Nikoho jsem nenakládala a před vchodem jsem nestála."

B: Mám pocit, že se schyluje k nějakému závažnému rozhodnutí.

A: V roli vypravěče bych mohl dále nechat přivést vašeho otce i vás, kteří byste zatím doma čekali na matku.

V mém příběhu byste mohli přihlížet domovní prohlídce přesně podle § 18 zákona o policii, kterou mohou policisté provádět v tomto případě z důvodu podezření, že se v domě nacházejí odcizené předměty. Z koše v kuchyni by pak kriminalisté vyjmuli bankovní sáčky s razítkem obchodního domu, peníze by našli vzápětí...

Ale to jste čekal, proto příběh zakončím docela jinou pointou:

"Nestůjte u dveří a pojd'te dál, " řekl otec z obavy, že sousedé poslouchají, jakouže to Novákovi dostali návštěvu. "Mámo, máme návštěvu...! Pánové jsou od policie. "

"Vy jste paní Nováková? Máte doma občanský průkaz?"

"No to právě nemám, víte, já jsem ho ztratila před třemi dny v tramvaji. Tady mám potvrzení o ztrátě."

"Pane Novák, jaké máte auto?"

"Stojí před domem, ale není na ně z okna vidět. Soused si tam postavil náklad'ák, podívejte se... a sakra, náklad'ák už tam není, ale taky moje auto je pryč!"

"Nechal jste uvnitř tam doklady od vozu?"

"Bohužel asi máte pravdu, zůstal tam techničák."

B: Sláva, nebude hromadné zatýkání celé naší rodiny! Ale kam se podělo zatím naše auto? A kdo je vůbec ta paní, která v té chvíli ještě sedí na policii?

A: Odkryl jsem vám všechna fakta asi příliš rychle. Proto se pohodlně usad'te u krbu jako Mr. Watson, já odložím housle a pokusím se vám utřídit sled událostí našeho Fiktivního příběhu. Je jasné, že paní X, která právě sedí v kanceláři majora Veselého, úspěšně maří řádné objasnění věci. Dosud se jí úspěšně dařilo používat identitu vaší matky. Paní X je jen špičkou ledovce větší skupiny lupičů.

B: Moje matka je tedy nevinná. Proč jste mne ale děsil vypravováním, jak nakupuje v obchodním domě a pak se zaplete do sítí vyšetřování zločinu?

A: Je to přece jen hra. Příběh jsem začal, vzpomeňte si, popisem onoho večera, jak se mohl jevit na základě jedné falešné výpovědi, zaznamenané do policejního protokolu. Nelhal jsem já, ale paní X. Hrála roli pečlivé hospodyňky na jedničku.

A vy jste měl vlivem strachu o vlastní matku důvod seznámit se teoreticky s podstatnými věcmi z trestního zákona, ze zákona o policii a zákona o přestupcích. Jinak byste je určitě nečetl, přiznejte se.

4.13 Zadržení podezřelého nebo pachatele trestného činu

B: Ale co bude dál s paní X ?

A: Pokud nevytáhne věrohodnější, nejlépe pravý občanský průkaz, nepřizná se k pravému jménu a bude dále zapírat, má vyšetřovatel i jiný policista podle § 13 zákona o policii oprávnění vyzvat osobu, aby strpěla provedení nezbytných **identifikačních úkonů**, snímání **daktyloskopických otisků**, fotografování atd. Měření těla a zkoumání zvláštních znamení na něm provádí vždy osoba stejného pohlaví nebo lékař.

Máme již tolik pádných důvodů, abychom si o nich s paní X povídali déle, že můžeme přistoupit k jejímu zadržení podle § 76 trestního řádu. Před zadržením ani nemusela být předvedena, po formální stránce přece byla už přivezena k podání vysvětlení.

Kdyby nebyla paní X podezřelá z trestného činu, pro který lze na ni uvalit vazbu podle § 67 trestního řádu, nebyl by k zadržení důvod.

Náhodně předvedená osoba, která by nebyla podezřelá ze spáchání trestného činu, by do 24 hodin musela být propuštěna, i kdyby se jí nepodařilo identifikovat všemi dostupnými kriminalistickými úkony.

Nastává důležitý okamžik.

Do této chvíle jsme v našem vypravování nejednali s žádným vězněm. Nyní se nám však paní X ve vězně mění. Zatím, přesně řečeno, jen v zadrženou osobu, jíž jsou sudičkami tři písmena § 67 a), b), c) trestního řádu a kmotrem je státní zástupce, který dříve nebo později musí posoudit spis předložený vyšetřovatelem a souhlasit se zadržením.

Přicházíme konečně tam, kde pod názvy zadržený, zajištěný nebo zatčený nedobrovolně pobývají hlavní hrdinové této knihy - vězni.

Přicházíme do policejních cel.

5. 24 hodin v policejní cele

Prvý dojem z vnitřku té místnosti je: špinavá čekárna třetí třídy nějakého venkovského nádraží. Lidí tu plno; sedí, stojí, přecházejí, kouří, někteří jsou netrpěliví někteří se nudí někteří se dívají s resignací na podlahu - však vlak je zpožděn o několik, neví se přesně o kolik hodin, dnů, týdnů, měsíců a čas, prokletý čas, se nikdy nevrátí tak líně, jako když člověk čeká.

J. S. Machar: Kriminál. Praha 1918, s. 55

5.1 Jak plyne čas v cele?

Motto páté kapitoly připomíná zkušenost českého spisovatele, který se dostal do vídeňského vězení během první světové války pro malichernou záminku, jednu protirakouskou báseň otištěnou pod jeho jménem ve švýcarských novinách. Podmínky věznění tehdy a dnes jsou nesrovnatelné. Ale čas prožitý ve vězení plyne bez ohledu na století a stát jinak než venku. Nezáleží na tom, zda je člověk vinen nebo nevinný. Zkušenost uvěznění vždy v sobě nese cosi, co je stále stejné, dnes, v roce 1916 nebo kdykoli jindy.

Podíváme se do současných **policejních cel**, kterým se ještě nedávno říkalo "cela předběžného zadržení". Starý název žije v profesním slangu policistů, kteří ještě občas říkají "cépézetka" nebo "cézetka".

Je to první místo, kde se můžete potkat s opravdovými vězni.

5.2 Jak a proč se můžeme dostat do policejní cely?

Na nocleh do policejní cely se osoby dostávají ze šesti důvodů:

- * byly zajištěny,
- * byly zadrženy,
- * byly zatčeny,
- * mají být dodány do výkonu trestu odnětí svobody,
- * byly převzaty k provedení procesních úkonů z výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody,
- * byly předvedeny a nelze-li jinak zajistit provedení služebních úkonů.

5.3 Zajištění

5.3.1 Kdo může být zajištěn?

Lidově řečeno: každý zlobivý zločinec nebo podezřelý.

Podle § 14 je policista oprávněn zajistit **na 24 hodin** (pozor! očekáváme změnu **od roku 1999 bude lhůta prodloužena na 48 hodin**) osoby v případech, kdy jsou zřejmé následující **důvody zajištění**:

- 1) Policie zajistí osobu, která svým jednáním bezprostředně ohrožuje svůj život anebo život nebo zdraví jiných osob nebo majetek. Takového jednání se může dopustit kdekoli, venku nebo na policejní stanici.
- 2) Jedná se o osobu, která nejprve nereagovala na výzvu, aby se dostavila k podání vysvětlení, a když pak byla podle § 12 zákona o policii předvedena na policejní stanici, pokusila se během předvedení o útěk.
- 3) Obdobně jako v bodu 2 se osoba při předvedení pokusila o útěk. Přičemž před tím ji policie vyzvala k prokázání totožnosti, protože
  - a) byla přistižena při spáchání trestného činu nebo přestupku,
  - b) od ní je požadováno vysvětlení,
  - c) odpovídá popisu hledané nebo pohřešované osoby,
  - d) bezdůvodně se zdržuje blízko chráněných objektů nebo hranic,
  - e) má na veřejně přístupném místě zbraň použitelnou k násilí nebo pohružce,
  - f) zdržuje se blízko místa trestného činu a podobné mimořádné události,

g) by měla z jakýchkoli jiných důvodů prokázat svou totožnost, načež vyzvaná osoba odmítla totožnost prokázat a neprokázala ji, ani když jí policie nabídla všestrannou pomoc při zjištění totožnosti. Policie pak tuto osobu předvedla ke zjištění totožnosti podle § 13, odstavce 5 nebo 7. Zajištění je nutné, aby se zabránilo útěku osoby bez totožnosti, a aby byl dostatečný čas pro práci specialistů na identifikaci osob.

4) Osoba, která se nachází v budově policejního útvaru, uráží jinou osobu nebo policistu anebo úmyslně znečišťuje či poškozuje zařízení nebo policejní majetek.

5.3.2 Možnost propuštění zajištěné osoby

Před uplynutím **24 hodin (od roku 1999 bude lhůta prodloužena na 48 hodin)** od počátku omezení osobní svobody. Tedy ihned, jakmile pominou důvody pro zajištění, policista zajištěnou osobu propustí. Ačkoli policisté si velmi dobře hlídají čas a dávají pozor, aby postupovali přesně podle zákona, zajištěná osoba by si měla dobře všimnout, jak jí bylo zajištění zdůvodněno a v případě pominutí důvodů žádat oprávněně o okamžité propuštění.

5.3.3 Zajištěný má právo informovat své příbuzné

Na žádost zajištěné osoby **je policista povinen vyrozumět o skutečnosti, že byla zajištěna**, někoho z příbuzných v pokolení přímém, sourozence, osvojitele, osvojence, manžela nebo druha, nebo jinou osobu v poměru rodinném nebo obdobném, popřípadě jinou osobu.

Při zajištění osoby mladší 18 let je policista povinen ihned informovat zákonného zástupce této osoby.

Jde-li o vojáka, policista je povinen vyrozumět nejbližší posádkovou správu nebo vojenský útvar.

5.3.4 Jak vypadá zajištění u cizinců?

Podle § 15 zákona o policii postupuje policie v případě cizinců takto:

Pokud se cizinec dopustí jednání, pro které může být jeho pobyt na území ČR ukončen nebo být vyhoštěn, je policista oprávněn jej zajistit za účelem předání příslušným orgánům - tj. cizinecké policii, která pobyt ukončí nebo zajistí vyhoštění. V tom případě trvá **zajištění maximálně 24 hodin (od roku 1999 bude lhůta prodloužena na 48 hodin.)**

V případě cizinců u nichž je důvodné podezření, že neoprávněně pobývají na území ČR, a nemohla být zjištěna jejich totožnost, se postupuje stejně - policista je oprávněn tyto cizince zajistit, avšak lhůta pro jejich zajištění může trvat až 30 dní od okamžiku omezení svobody.

5.4 Zadržení

5.4.1 Zadržuje policie

Osobu podezřelou ze spáchání trestného činu může podle § 76 **zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)** zadržet v naléhavých případech vyšetřovatel nebo vyhledávací orgán, i když proti ní dosud nebylo **vzneseno obvinění** podle § 163 TŘ, ani jí nebylo **sděleno obvinění** podle § 169 TŘ. V těchto případech může být osoba zadržena jen za podmínky, že je tu některý z důvodů vazby podle § 67 TŘ. **Souhlas státního zástupce může být dodán dodatečně.** Takové případy se stávají tehdy, když osoba byla přistižena při trestném činu anebo zastížena na útěku. Musí být patrné, že zadržení nesnese odkladu.

Podle § 75 TŘ vyšetřovatel nebo vyhledávací orgán zadrží osobu, která již byla z trestného činu obviněna. Děje se tak za podobných okolností jako při zadržení podezřelé osoby, jak bylo výše popsáno v souvislosti s § 76 TŘ. I zde je podmínkou zadržení existence některého z důvodů uvalení vazby podle § 67 TŘ.

5.4.2 Zadržuje kterýkoli občan

Za jistých okolností **může zadržení provést vlastně kdokoli**, nejen policista. Například majitel obchodu nebo bezpečnostní služba zadrží zloděje, který mu bez dovolení vstoupil do skladu a byl přistižen. Majitel ho tam **může zamknout a přivolat policii**. Takové zadržení však musí být odůvodněno tím, že je nezbytně třeba ke zjištění totožnosti pachatele, k zamezení útěku nebo k zajištění důkazu. O všech úkonech je potom třeba provést záznam do protokolu. Povinností každého, kdo osobu zadržel, je **odevzdat zadrženého ihned orgánům policie, vyšetřovateli nebo státnímu zástupci**. Kdo by zloděje držel déle než trvá cesta k telefonu nebo na policii, vystavil by se **nebezpečí stíhání pro omezování osobní svobody** (§ 231 TZ). Navíc by podstatně ztížil práci policie protože lhůta 24 hodin, po kterou může být podezřelý zadržen, se počítá už od okamžiku, kdy jste ho chytili ve svém domě a zamkli. Policie by pak měla tím méně času na to aby zjistila vše potřebné. Jistě by se vám nelíbilo, kdyby byl tím dříve propuštěn, aniž se věc řádně vyšetřila.

5.4.3 Jak souvisí § 67 trestního řádu se zadržením osoby

Ve všech případech zadržení hraje roli **§ 67 trestního řádu**. Co obsahuje? Ocitujme si z něho:

"Obviněný smí být vzat do vazby jen tehdy, jsou-li tu skutečnosti, které odůvodňují obavu,
a) že **uprchne** nebo se bude **skrývat**, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště nebo zaměstnání anebo hrozí-li mu vysoký trest,
b) že bude **působit na svědky** nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, nebo
c) že nebude **pokračovat v trestné činnosti**, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil."

Tento paragraf je velmi významný při posuzování důvodů potřebných k zadržení. Ještě se k němu vrátíme v souvislosti s uvalením vazby. Nyní však zkoumáme, z jakých důvodů přicházejí "hosté" do policejních cel.

5.5 Trestní řízení, trestní stíhání a zatčení osoby

Nejprve musíme znát několik pojmů, abychom se lépe orientovali.

Trestní řízení je nejobecnější pojem trestního řádu, který se dále člení podle různých hledisek na jednotlivé části. Jakmile se státní zástupce dozví, že byl spáchán trestný čin, zahajuje **trestní stíhání**. Trestní stíhání je úsek trestního řízení (viz výše uvedený pojem) počínaje zahájením trestního stíhání až do právní moci rozsudku nebo do usnesení o zastavení trestního stíhání. **Přípravné řízení** je úsek od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci, přerušení nebo do zastavení trestního stíhání.

Státní zástupce může vydat na základě zahájení trestního stíhání příkaz k dodání do vazby podle § 69 TR.

Dodání provedou na podkladě příkazu orgány policie, které jsou též povinny, je-li toho k provedení příkazu třeba, vypátrat pobyt obviněného.

Zatčený je dodán do policejní cely, kde musí být do 24 hodin (**od roku 1999 bude lhůta prodloužena na 48 hodin**) vyslechnut a musí mu být sděleno obvinění, případně rozhodnutí o vazbě.

5.5.1 Kam půjdou vězni po vypršení 24 hodin?

Pokud **po 24 hodinách (od roku 1999 bude lhůta prodloužena na 48 hodin)** již netrvají důvody pro zajištění, zadržení, nebo byla předvedená osoba identifikována a nebyly shledány důvody pro její setrvání v policejní cele, následuje propuštění. Pořizuje se o něm samozřejmě záznam. Některé osoby z policejních cel putují dále do vazby. Tento krok je ale výsledkem velmi rušného dne, plného událostí. Návštěva střídá návštěvu.

5.5.2 Kdo a proč navštěvuje zajištěné, zadržené, případně zatčené?

Nejprve to mohou být **specialisté z kriminální služby, kteří přijdou sejmout otisky** apod. Dále to může být státní zástupce, který chce osobně hovořit s vězněm, o kterém ho informoval vyšetřovatel. V případech, kdy je nutná obhajoba už v přípravném řízení, přichází obhájce.

Vězeň, jeho advokát, vyšetřovatel a státní zástupce se sejdou při krátkém úkonu, kdy soudce vyslechne zúčastněné a rozhodne, zda jsou důvody pro uvalení vazby. Může také případ uzavřít jinak, například jej předá příslušným úřadům k projednání jako přestupek apod. Určení soudci zajišťují podle rozpisu dosažitelnosti „non stop servis“, protože o každém případě vazby, jako závažném zásahu do lidských práv, rozhoduje soudce.

Z policejní cely tedy vedou v podstatě jen tři cesty: na svobodu, u vyhoštěných mimo ČR, a poslední cesta vede do vazby.

5.5.3 Dá se vůbec tolik úkonů stihnout za pouhých 24 hodin?

Stihnout se to musí. Ačkoli mnohdy je to takřka nemožné, když například zadrženého musí policejní eskorta přivést z Chebu až do Přerova a tam pokračovat v započatých úkonech. Kdyby kriminalisté neměli do 24 hodin v rukou jiné důkazy, mnohdy by podezřelého museli pustit. Česká republika patří mezi státy s nejkratší lhůtou na zadržení. Některé evropské země mají lhůty delší, například Rakousko, Itálie a Slovensko má 48 hodin, Španělsko tři dny, Švédsko a Francie dokonce 5 dní. Dne 21.5.1998 Parlament ČR schválil prodloužení lhůty ze 24 hodin na 48 hodin. Změna ale může nabýt platnosti až tehdy, jestliže nové znění zákonů schválí Senát a prezident republiky pak zákon podepíše. Do té doby se policisté musejí striktně držet platného zákona.

5.6 Za jakých okolností si může vězeň vzít advokáta?

Vězeň může požádat, aby ho zastupoval konkrétní advokát, a nemá-li svého advokáta, soudce mu v případech nutné obhajoby na základě dohody s advokátní komorou přidělí advokáta ex offo.

Nutná obhajoba (viz § 36 tr. řádu) nastává v případech, kdy je obviněný ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, na pozorování ve zdravotnickém zařízení, je-li omezena jeho způsobilost k právním úkonům, jde-li o řízení proti mladistvému nebo uprchlému, koná-li se řízení o trestném činu se sazbou převyšující 5 let atd. (tehdy musí mít obhájce už v přípravném řízení).

5.6.1 Kolik zaplatí vězeň za právní zastupování?

Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb. v § 10 stanoví

<i>advokátní tarif za jeden úkon při zastupování ve věci</i>	<i>tarifní hodnota (Kč)</i>
řízení o přestupcích	1000
obhajoba v trestním řízení , kdy soud prvního stupně rozhoduje v neveřejném zasedání	500

obhajoba v trestním řízení (kdy rozhoduje senát) jde-li o trestný čin, na let který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje let nebo je výjimečný trest	1 rok	1000
	5	10 000
	5 - 10	30 000 50 000
	nad 10	

Tyto tarify byly od 1. října 1997 pro ustanovené obhájce v trestním řízení sníženy o 10 %. Jde-li o zastupování ve věci majetku, vypočítává se tarif podle výše hotovosti nebo finanční hodnoty předmětu, o který se jedná.

Advokáti si podle skutečnosti účtují cestovné, vyhledávání dokumentů, obstarávání kopií a mnoho dalších faktických výdajů.

Jsou dvě možnosti, jak lze počítat výši odměny za služby advokáta:

a) smluvní odměna - odpovídá schopnostem a pověsti daného advokáta.

b) mimosmluvní odměna - to je fixní, vyhláškou přesně daná odměna, o ni se opírají účty advokátů ex offio.

5.6.2 K čemu je tedy vězni advokát, když je tak drahý?

Podle Pravidel profesionální etiky, přijatých Českou advokátní komorou, přijímá na sebe advokát povinnost plnit převzaté závazky. Oprávněné zájmy klienta mají přednost před vlastními zájmy advokáta i před jeho ohledem na jiné advokáty. Ve věcech, v nichž byl soudem ustanoven nebo Komorou určen, postupuje advokát se stejnou svědomitostí a péčí jako ve věcech všech ostatních klientů. Pravdivost nebo úplnost skutkových informací poskytnutých klientem není advokát oprávněn bez jeho souhlasu ověřovat. Má-li pochybnosti o jejich pravdivosti a nebo úplnosti důvodnou pochybnost, poučí klienta o možných právních důsledcích použití takové informace, avšak možnost odstoupit od smlouvy o poskytování právních služeb tím není dotčena.

Advokát je povinen klienta řádně informovat, jak vyřizování jeho věci postupuje, a poskytovat mu včas vysvětlení a podklady potřebné pro uvážení dalších příkazů. Peníze a jiné hodnoty, které advokát převzal ke stanovenému účelu, je povinen opatrovat s péčí řádného hospodáře.

Advokáta si můžete za dodržení výše uvedeného etického pravidla i změnit.

5.7 Je v praxi nějaký rozdíl mezi zacházením se zajištěným, zadrženým nebo zatčeným?

Ne, se všemi umístěnými osobami se zachází stejně, platí pro ně stejný režim, jenž se v praxi kompletně opírá o Nařízení ministerstva vnitra č. 25/1994 Sb., o policejních celách.

5.7.1 Jak vypadá příjem do policejní cely?

Osobu obvykle přiveze policejní hlídka. V příjmové kanceláři hlídka předává policistům, kteří slouží ve vězeňském a eskortním oddělení (VEO), všechny potřebné doklady, popřípadě věci, které musely být osobě z nějakého důvodu odebrány (nůž, peníze apod.). Předávající a přebírající policisté si vzájemně potvrdí, že si osobu předali a v kolik hodin, v jakém byla zdravotním stavu apod. Potom policista z VEO vyplní úřední záznam o zajištění osoby, který obsahuje základní data o umístěné osobě a důvod jejího zajištění. Dále do záznamu uvede, která osoba má být nebo již byla o zajištění vyrozuměna a jak. Zaznamenává se také, zda byla zajištěnému poskytnuta v policejní cele strava.

Následuje **krátký rozhovor** policistů s novým "hostem", který obsahuje obvykle **tyto otázky**:

- * Řekněte celé své jméno, datum narození a bydliště.
- * Víte, proč jste byl zajištěn?
- * Cítíte se zdrav?
- * Byl jste před příchodem k nám vyšetřen lékařem?
- * Jste závislý na drogách?

Pokud vězeň odpoví, že se necítí zdrav, že je zraněn, popřípadě je právě silně pod vlivem alkoholu, policista z VEO jej nepřeveze. Je přivolán služební, popřípadě civilní lékař nebo hlídka dopraví osobu k lékařskému vyšetření. Když lékař konstatuje, že osoba nemůže být ze zdravotních důvodů ponechána v cele a je nutná hospitalizace, umístí se zadržený nebo zajištěný v civilním zdravotnickém zařízení. Je-li však u podezřelého předpoklad uvalení vazby, může být osoba na základě rozhodnutí soudce umístěna do vězeňské nemocnice. Jinak lékař rozhodne o způsobu ambulantního léčení.

Po úvodním rozhovoru následuje **poučení o režimu v cele**:

- * Vězeň se musí slušně chovat, dbát příkazů policistů, neničit zařízení.
- * V průběhu 24 hodin mu bude zajištěn přiměřený odpočinek a možnost provedení základní hygieny.
- * Vězeň má právo podávat návrhy, podněty a stížnosti, jež, budou-li vyhotoveny v písemné formě, se ihned předají k dalšímu opatření služebnímu funkcionáři, který řídí daný policejní útvar. Ústní podání policista sepíše a předá je rovněž tomuto funkcionáři.

Vězeň je potom odveden do místnosti určené k prohlídkám zajištěných osob. Tyto provádí vždy osoba stejného pohlaví. Ve směně VEO proto slouží také ženy. Při prohlídce se musí osoba úplně svléknout. Po prohlídce má možnost se osprchovat a po kontrole je jí vráceno oblečení, ovšem bez opasku, tkaniček apod. Nemá-li osoba dostatečný oděv nebo má-li oděv hygienicky závadný, či oděv, který je nutné odeslat ke zkoumání, zapůjčí jí oděv policejní útvar.

5.7.2 Jak vypadá jeden den vězně v policejní cele?

V policejní cele vězeň pouze čeká a je tu k dispozici pro vyšetřovatele, státního zástupce, soudce a advokáta. Jejich návštěvy obvykle přijímá na návštěvní místnosti, kam je převeden. Policisté z VEO zajišťují ostrahu vězňů, klid a pořádek na celách. Starají se také o uspokojení základních životních potřeb vězně: tj. o ubytování, hygienu a stravování. Časový rozvrh dne je proto jednoduchý:

06.00 budíček - na cely je přinášena snídaně, je čas na hygienu

07.00 kontrola cel

11.00 - 12.00 oběd

17.00 - 18.00 večeře

22.00 večerka

Policisté nemají povinnost výchovně ovlivňovat vězně, nechceme-li ovšem důsledné a korektní dodržování zákonů již samo o sobě považovat za vytváření výchovného prostředí. Policisté do cely vstupují jen výjimečně, v katrových dveřích je podávací okénko, kudy se zpravidla každých 6 hodin od okamžiku omezení svobody (kromě doby spánku) přináší strava.

Vězeň může na cele sedět, ležet, přecházet sem a tam, studovat spisy týkající se jeho případu apod. Obvykle nemá mnoho času k tomu, aby se nudil.

Jeden den vězně v policejní cele může vypadat následovně:

Večer byl pachatel trestného činu zadržen. Před půlnocí už se ocitl v policejní cele. Osprchoval se a poněkud se uklidnil. Vzpomněl si, že má strašný hlad. Policista mu v mikrovlnné troubě ohřál večeři a přidal několik krajíců chleba navíc. (Chléb si každá směna

VEO vždycky schovává pro případy, kdy přijde vyhladovělý "host".) Zcela vyčerpán vězeň brzy usnul.

Druhý den ráno dostal soudce od státního zástupce návrh na uvalení vazby. V 10.00 určil právního zástupce a stanovil termín začátku **zasedání** na odpoledne (Obvykle soud zasedá ve 14.00, v 17.00 hod., ale také jindy, podle naléhavosti případu dříve nebo později). Průběh úkonů trestního řízení vězeň jenom tušil a trávil dopoledne s myšlenkami na svůj trestný čin, na to, co ho nyní čeká, a někdy i na svou rodinu. Krátce **po poledni** dorazil advokát, rozhovor trval asi půl hodiny. Ihned po zasedání soudu náš vězeň, nyní již obviněný, nastoupil cestu policejní eskortou **do vazební věznice**. Den skončil.

5.7.3 Jak jsou vězni v policejních celách tříděni?

Vnitřní diferenciaci je velmi jednoduchá. Odděleně se umísťují osoby:

- * různého pohlaví,
- * zvláště mladší 18 let a dospělí,
- * zadrženi nebo zatčeni, u nichž lze předpokládat, že jsou spolupachatelé,
- * osoby, které se chovají agresivně (také když v průběhu umístění fyzicky napadne spoluvězněného na policejní cele - pro ten případ jsou připraveny samostatné cely).

5.7.4 Je v policejních celách zaručena kvalitní strava?

Stravování vězňů zabezpečuje na své náklady útvar policie podle místních podmínek na základě dohod se zařízeními závodního stravování nebo policisté nakupují stravu v obchodech. Kupříkladu v Praze mají zajištěny ve všedních dnech snídaně a obědy ze závodní jídelny policejního útvaru. Večeře a strava o víkendu se dováží z vazební věznice Praha-Ruzyně. Ve všech VEO mají policisté potřebné hospodářské a technické zázemí (kuchyňka na ohřátí stravy, sklady oblečení a vybavení cel, sprchy, mytí nádobí apod.). Podle možností se preferuje podávání stravy s nádobím najedno použití.

Náklady na stravování činí podle poslední platné úpravy (ze dne 16. ledna 1998) celkem 70 Kč na osobu a den. Náklady na jednotlivá jídla jsou limitovány takto: snídaně do 17,50 Kč, oběd do 27 Kč, večeře do 25,50 Kč.

Přibývá cizinců, jimž zvyk nebo náboženské přepisy brání jíst některé maso. VEO řeší situaci např. zvýšením dávky chleba, který jedí všechny národy.

5.7.5 Jak vypadá vybavení policejních cel?

Cely musí být hygienicky nezávadné a nesmějí v nich být předměty zneužitelné k ohrožení života a zdraví umístěných osob nebo osob oprávněných ke vstupu do cel. Vzhled policejní cely nám v příloze přibližuje **příloha č. 1**. Minimální rozměry cely jsou: 5,5 m² pro jednu osobu nebo 11 m² pro dvě společně umístěné osoby. Základní schéma vybavení cel je dáno Nařízením MV o policejních celách. V každé cele jsou (obvykle 2) lůžka, stůl a židle, veškeré zařízení je zabezpečeno proti přemístění. Umyvadlo a splachovací záchod se sifonem zřízené podle platných norem mohou být umístěny mimo celu. Okna do cel předpis nevyžaduje. Jsou-li, pak musí být vybavena mříží. Vždy musí být zajištěno větrání tak, aby na jednu osobu bylo vyměněno nejméně 30 m³ vzduchu za hodinu, při umístění WC uvnitř cely to musí být nejméně 55 m³ za hodinu. Vytápění musí umožňovat teplotu nejméně 20° C. Osvětlení krytou žárovkou a další technická kritéria kontroluje hygienik.

Nábytek tvoří: lůžko 80 x 200 cm s molitanovou matrací v koženkovém omyvatelném potahu 5 cm vysokou, stůl 90 x 40 cm, sedačka 40 x 40 cm.

Je-li v cele kamera, v jejím zorném úhlu nesmí být hygienické zařízení (záchod).

V každé cele je mýdlo a balíček toaletního papíru (zpravidla pro 2 vězně), připraven je i šampon. Pro každého vězně je připraven následující materiál:

souprava tepláků, košile, trenýrky, ponožky, trepky, ručník, utěrka, kapesník, jídelní nádobí (ešus), lžice. Oblečení a deka jdou po jednom použití do čistírny.

Každý rok se obnovuje omyvatelný email, kterým jsou natřeny stěny.

5.7.6 Liší se nějak zacházení s cizinci, kteří pobývají v policejních celách až 30 dnů?

Cizincům se oblečení a ručníky nemění každý den, ale jednou týdně, kdy se také provádí jejich koupání. Při návštěvě CPT (ve 3. kapitole jsme psali o významu tohoto Výboru Rady Evropy) se řešila otázka, jak zabezpečit pravidelné, alespoň jednohodinové vycházky na čerstvém vzduchu u cizinců, kteří pobývají v policejních celách déle než jeden den. Stávající praxe to neumožňuje. Policie však připravuje pro cizince i s rodinami "uprchlický tábor" v západních Čechách, kde by denní režim lépe odpovídal požadavkům CPT.

5.8 Kde se policejní cely nacházejí?

Většina okresních správ Policie ČR má vlastní zařízení, v němž se nacházejí policejní cely. Jejich počet, umístění a kapacita odpovídá potřebám v daném regionu, přičemž podmínky jsou samozřejmě v jednotlivých oblastech různé. Např. Policie ČR-Správa hl. m. Prahy vystačí s jedním zařízením o větší kapacitě, Správa východočeského kraje má takových zařízení celkem 37, zatímco Správě západočeského kraje stačí jen 6 zařízení s policejními celami.

Odtud naše další cesta může vést již jen do skutečné věznice.

6. Statistiky nečtete!

Četné krysy, žalářem pobíhající, kousaly jej zuřivě do celého těla.
Krvavý román Josef Váchal

6.1 K čemu jsou statistiky?

Dříve než pomyslně vstoupíme do věznice, měli bychom si udělat představu, kolik je tam lidí a jací jsou to asi lidé, s nimiž my, když "nás zavrou", budeme muset dýchat vzduch v jedné těsné místnosti.

Veliký mág Váchal, výše citovaný, jenž pokleslou literaturu dokázal povznést k vrcholům elegance, se neobtěžoval čtenářům vyčíslit přesný počet krys, které pobíhaly žalářem. A my dnes můžeme pouze připustit, že v našich věznicích sem tam nějaká občas je, ale nevíme kolik. Současná vězení jsou pod bedlivým dohledem hygieniků, pravidelně se deratizuje, desinfikuje atd. Parfém směsi dýmu z těžkého a levného tabáku, mužského potu a lysolu, který znají čtenáři dopisů z vězení, ladí k dřevorytům Krvavého románu, jenž s nostalgii připomíná doby, kdy kladný hrdina byl veskrze kladný a lotr skrz naskrz špatný.

Protože zakázané ovoce láká, nadpisem kapitoly vám nedoporučuji studium statistik. Čísla jsou někdy zavádějící. Nečtete-li je, nemůžete však ničemu ve světě rozumět, ale budete šťastní. Vidět nárůst negativních jevů není veselé.

Růžově vypadajícím statistikám se zase z principu nevěří.

Vycházím ze statistik Vězeňské služby ČR, ministerstva spravedlnosti a vnitra, z údajů běžného denního tisku a z časopisu České vězeňství. Bohužel všechny tři zdroje se v řadě čísel shodují. Asi v nich něco pravdy bude.

6.2 Kolik máme vězňů?

Tak se odborník neptá. Poznáte ho podle toho, že on nechce stavy k prvnímu lednu nebo červnu, ale "index počtu vězňů v přepočtu na 100 tisíc obyvatel".

6.2.1 Jak si tedy stojíme v porovnání s ostatními zeměmi světa?

Informace z jiných zemí pronikají se zpožděním, dnes víme toto:

Ke dni 1. září 1995 má mezi sledovanými státy patrně nejvyšší index Rusko. Neradostné prvenství mu zaručuje index 690 při celkovém počtu 1 017 327 vězňů, za ním je USA s indexem 600 a celkovým počtem 1 585 401 vězňů, na třetím místě následuje Ukrajina s indexem 390 a počtem 203 988. Pak dlouho nic, až se objeví v závěsu země postkomunistické východní Evropy, a tam někde se pohybuje také index ČR. Nejhůř na tom bylo také 1. 9. 1995 Rumunsko s indexem 200 lépe Polsko (170), Slovensko (150) a Maďarsko (120). Česká republika byla hned za Rumunskem s indexem 188,7. Ostatní země v Evropě i jinde obvykle uvádějí index menší než 100 vězňů na 100 000 obyvatel. To platí pro Portugalsko, Velkou Británii, Francii, Itálii, Rakousko, Německo nebo třeba Turecko. Na Kypru měli v září 1994 okouzlující index 25, statisticky je to ostrov klidu a bezpečí.

6.2.3 Jak se vyvíjela situace v České republice během posledních pěti let?

k 31.12. roku	počet vězňů	index na 100 tis. obyv.
1993	11 831	114,7
1994	18 753	181,6
1995	19 508	188,7
1996	20 860	201,9
1997	21560	209,0

Tento graf se opírá především o údaje uveřejněné v časopisu České vězeňství č. 4/1997, s. 3-6.

6.2.4 Lze na základě těchto čísel usuzovat, jak je v dané zemi bezpečno?

Určitá nepřímá souvislost mezi pocitem bezpečnosti a počtem vězňů existuje. Nefunguje to ale tak jednoznačně. Úměra "když mám všechny zločince v chládku, mohu se cítit bezpečně" opravdu nikde, ke zklamání nadšených laických "reformátorů" vězeňství, v praxi neplatí. Podívejme se na přílohu č. 2, která zachycuje poměr mezi registrovanými, objasněnými a souzenými trestnými činy. Počet odsouzených ve výkonu trestu se po amnestii z ledna roku 1990 už přibližně vyrovnal. Soudy ale pracují na dvojnásobný výkon. Policie v roce 1996 objasnila ve srovnání s rokem 1989 také nejméně dvojnásobně větší počet zločinů, je to dokonce více, než jich bylo v roce 1989 registrováno. Mohla by si tedy gratulovat... kdyby! Všechny relace dopadají docela jinak, podíváme-li se na základny obou "pyramid". Patrný je nárůst registrovaných trestných činů, jejichž pachatele se nepodařilo nalézt. Komentář ponecháváme na čtenářích.

6.2.5 Proč všichni zločinci nejsou ve vězení?

Nad statistikami slyšíme otázky: "Proč je takový rozdíl mezi počtem souzených a těch, kteří si nakonec jdou sednout "natvrdo" ? Co se s nimi děje? Nejsou snad vůbec hnáni k odpovědnosti?"

Při ukládání trestů existuje základní princip, který sleduje přiměřenost a postupnost ukládaných přísnějších a ještě přísnějších trestů. Ne všichni se tedy nutně musí dostat do vězení. Naopak, odnětí svobody je v paletě trestů poslední možností (trestem "ultima ratio"). Více už trestat nemůžeme, proto si tento trest musíme šetřit na opravdu závažné případy, kdy selhaly předchozí "výchovné" pokusy a nezbyvá už nic jiného. Podívejme se detailně na osud těch, kteří byli usvědčeni a postaveni před soud. Zatímco předchozí graf připomínal polovinu pyramidy, v příloze č. 3 jsme postupně se zkracující

pruhy seřadili tak, aby vytvářely tvar připomínající polovinu nějakého trychtýře. Ano, v praxi je trestní řízení jakýmsi dolů se zužujícím trychtýřem, z něhož jsou odečítáni nejprve ti, v jejichž případě soud upustil od potrestání (to se týká opravdu nevelkého množství banálních případů). Popíšeme si „trychtýř“ shora dolů. Vidíte, jak se nám celkový počet (černý pruh) zmenšil a případy upuštění od potrestání jsou ponechány vlevo, symbolizovány světlejší částí pruhu? Takto se bude šířka pomyslného trychtýře zužovat, až zbudou jenom nepodmíněné tresty (pro vyjádření jejich počtu jsme nechali příznačnou černou barvu).

Výrazněji než v případě upuštění od trestu je trychtýř zúžen vlivem počtu udělených peněžitých trestů.

Ve srovnání se západoevropskými státy (kde se staly přímým zdrojem financování programů prevence kriminality a péče o oběti) je v ČR peněžitých trestů zatím výrazně méně. V Německu tak soudy řeší více než tři čtvrtiny případů, u nás je to necelá desetina.

Do roku 1990 se průtok trychtýřem téměř o čtvrtinu zužoval ukládáním tzv. nápravných opatření. Odsouzený mohl být na základě dohody se zaměstnavatelem přeřazen na méně kvalifikovanou a méně placenou práci a „dozíral na něho“ kolektiv. Všechny

skryté pudy různých funkcionářů mohly v případě potřeby dostat zelenou. Kdo se odmítl podřídít (chybička se vždycky nějaká najde, když se chce), putoval do vězení. Po roce 1990 se v tomto místě trychtýř nezužuje a není to žádná škoda. Ukládání trestu

nápravného opatření bylo zrušeno zákonem č. 457/1990 Sb. Ale soudy, jak se zdá, chtěly navykklým pohybem hmátnout po rukojeti nástroje ohlazeného používáním, po institutu „nápravného opatření“ a trestající ruka sáhla do prázdna. Chybějící nástroj nyní, téměř beze zbytku supluje, jak se to jeví srovnáním roku 1989 a 1996, častější užívání podmíněných trestů.

„Podmínka“ byla do roku 1990 někdy vázána na tzv. ochranný dohled - odsouzený sice zůstal na svobodě, ale musel se pravidelně hlásit na policii (u příslušníka SNB), když to náhodou párkrát nestihl v termínu, propadal rovnou do výkonu trestu. Dnes již se ví, že nějaký dohled by měl být, ale jeho provedení by neměla provádět policie, ale civilní orgán, který se neřídí jen instinktem „honícího psa“, ale je schopen také chápavě radit a pomáhat.

Tak se u nás rodí probace, která má širší význam než jenom dohled. Probační pracovníci rozvíjejí

na soudech nové odvětví, sociální práci v trestní justici. Mohou se lépe seznámit se všemi sociálními okolnostmi života pachatele trestné činnosti, u vhodných případů navrhnout soudci jiné, přílehavější řešení a mnohé také realizovat sami. Odtud se také odvíjí možnosti alternativních trestů, čili sankcí nespojených s odnětím svobody. V roce 1996 počet uplatněných alternativ byl tak malý, až se nám na grafu může zdát, jakoby se nic nezměnilo. Je přáním odborníků, aby trest odnětí svobody byl opravdu poslední možností pro ty nejtěžší zločince. Dolní část trychtýře musí být nejužší, nad ní musí být z trychtýře vyvedeny odbočky - „odklony“ v trestní praxi. Počet alternativních trestů by se tedy měl zvětšit.

Příloha č. 4 ilustruje práci soudů v uplynulých třiceti letech. Ukazuje se, že nižší počet odsouzených

k nepodmíněnému trestu odnětí svobody souvisel patrně s obdobím relativní liberalizace společnosti koncem šedesátých let (v roce 1968 bylo uloženo celkem 8 706 nepodmíněných trestů). Justiční aparát pak všechno dohnal (35 335 nepodmíněných trestů roku 1971), slabší pokles byl způsoben prezidentskými amnestiemi 8. května 1985 a 27. října 1988 (25 993 roku 1985 a 23 288 roku 1988), perspektiva stabilnějšího poklesu se tedy jevila slibně zase až koncem osmdesátých let (v roce 1989 celkem 18 284). Zásadní politické změny ve státě společně s amnestií prezidenta Václava Havla dne 1. ledna 1990 se staly jevem ve světě nevidaným.

Na tomto místě si musíme názorně vysvětlit mechanismus, o jehož fungování informují statistiky podobně jako rozhlas o „stavu vod na českých tocích dnes v sedm hodin ráno“. Jako se voda sbírá od pramenů do potůčků

a pak do velkých řek, tak se sčítají počty nepodmíněně odsouzených a tvoří „přítok“ nových odsouzených nastupujících k výkonu

trestu. Představíme-li si celkový roční přítok uložených nepodmíněných trestů, víme něco o plnění veliké nádoby, kterou dohromady tvoří všechny české věznice. Každá jednotlivá "kapka", jednotlivý odsouzený, musí v té nádobě setrvat určitou dobu. Kapky pak tvoří celkový objem. Musí se zvětšovat kapacita nádoby, aby obsah nepřetekl nebo neroztrhl nádobu. Naštěstí nádoba má po stranách různé kohoutky a ventily (konec trestu, podmíněně propuštění, amnestie atd.), z nichž tu a tam něco ukápně nebo naráz odteče. Hladina se tím na chvíli sníží. Snižování a zvyšování hladiny probíhá každý den, můžeme proto hovořit o "**průtoku**", což je číslo udávající, kolik odsouzených v daném roce proteklo věznicí. Statistiky ale uvádějí hlavně stavy odsouzených k určitému datu, což je aktuální stav "hladiny v nádobě". Nejčastěji se pro srovnání jednotlivých let uvádí stav k 31. prosinci. Máte-li vizuální představivost, lépe porozumíte, co znamenala lednová amnestie r. 1990.

Ke dni 31.12. 1989 bylo v českých věznicích 19 828 odsouzených. Amnestie se netýkala jen odsouzených zařazených do I. nápravně výchovné skupiny, ale všech skupin, proto počet propuštěných činil přibližně patnáct tisíc. Každý případ musel soud posoudit, zda se na něj amnestie vztahuje. Výsledky? K 1. únoru 1990 se uvádí průběžný aktuální stav - ve věznicích zbylo toho dne celkem 5 003 odsouzených. Propouštění pak ještě pokračovalo. Přestože v roce 1990 uložily soudy 5 687 nepodmíněných trestů, z nichž skutečně nastoupilo celkem 4 520 odsouzených, dosáhl stav k 31. 12. 1990 čísla 4059 odsouzených.

Podobně jako průtok ve věznicích, kde se vykonává nepodmíněný trest odnětí svobody, si můžeme představit i průtok ve vazebních věznicích. Část odsouzených nastupuje do výkonu trestu z vazby a část po odsouzení příslušným soudem v určeném termínu zaklepá na bránu věznice sama. Ten druhý případ bývá nazýván nástup trestu "z volné nohy". Kdo přijde "z volné nohy", nemá důvod utíkat, protože útekem by si ještě ke svému kratšímu trestu "přivydělal" nějakou dobu navíc za maření výkonu úředního rozhodnutí (peněžitý trest nebo odnětí svobody od 6 měsíců do 5 let).

6.2.6 Kolik je ve vězení dospělých, mladistvých a žen?

Vývoj stavů obviněných a odsouzených sleduje **příloha č. 5**. Podrobněji o počtech vězňů informuje **příloha č. 6**, z níž vyčteme, že obvykle je ve vězení mnohem méně žen než mužů a ještě méně mladistvých. Doslova na prstech můžeme počítat stavy mladistvých žen.

V průběhu roku 1990 přišlo do výkonu trestu celkem 1079 odsouzených, kteří předtím dosud nikdy nebyli ve výkonu trestu odnětí svobody. Celkem 24 % nových odsouzených si tedy vykládalo společenské změny, k nimž došlo po 17. listopadu 1989, jako bezuzdnou svobodu, kdy není třeba už dodržovat žádné zákony. Zbytek uprázdněných míst ve výkonu trestu obsadili recidivisté. Probrali jsme otázky kvantity. Zbývají charakteristiky kvalitativní.

6.3 Jací lidé přicházejí do věznic?

V roce 1990 například nastoupilo trest odnětí svobody celkem 88 vrahů (§ 219), z nich 9 bylo mladistvých mužů a 8 dospělých žen. Na 2102 krádežích (§ 247) se podílelo 1945 dospělých mužů, 110 mladistvých mužů a 47 žen, z nichž jedna byla ještě mladistvá.

Příloha č. 7 srovnává četnost odsouzených za vybrané trestné činy v roce 1990 a 1997. Stále nejčetnějším trestným činem je krádež.

Víte už, s kým se ve vězení nejčastěji potkáte?

S pachateli krádeží, vloupání, loupeží a podvodů. Velmi smutný je počet 1080 neplatičů výživného na děti v roce 1997. Vzhledem k vysoké nezaměstnanosti ve vězení jejich děti mnohdy budou ještě dlouho čekat na finanční prostředky potřebné pro svůj život. I o těchto souvislostech musí přemýšlet soudci při ukládání trestů. Na první pohled je také zřejmé, jak výrazně přibýlo v současnosti vražd.

6.4 Jak dlouhé jsou ukládané tresty?

V současnosti je většina trestů ukládána v délce od jednoho roku do pěti let. Nejvíce bylo trestů v délce do 2 let. V roce 1989 bylo ještě výrazně mnoho krátkých trestů do 3 až 9 měsíců. Vliv na to mělo ukládání nepodmíněných trestů za přečiny. Tyto krátké tresty byly často jen zbytečnou zátěží pro vězeňskou administrativu, přičemž jejich výchovný dopad byl sporný.

6.5 Jak staří jsou vězni?

Průměrný věk v roce 1989 činil 32,1 let a v roce 1997 mírně klesl na 31,9. Celkově nám však odsouzení relativně omládlí.

Oproti roku 1989 ubylo typických čtyřicátníků, recidivistů, kteří našli svůj "domov" ve vězení. Za branami věznic je dnes vhodnější "bydlení" v charitativních zařízeních nebo azylových domech. Nikdo je nehoní, že si ještě nenašli stálou práci apod. I se svým zvláštním způsobem života jsou tedy schopni pobývat mimo vězení. A to je, oč tu běží - lidé se sklonem řešit nedostatek peněz kriminalitou by měli nacházet dost jiných možností k obživě. Vězení má být trestem, nikoli sociálním ústavem.

6.6 Jaké vzdělání mají vězni?

Příloha č. 8 dokazuje růst vzdělanosti odsouzených. Přibylo učňů a studentů, kteří se dostali na šikmou plochu v průběhu studia. Jsou to tedy lidé vzdělanější než dříve, ambicióznější a sebejistější, ale něco jim chybí.

Čas, který rodiče stráví s dětmi, je tou nejlepší prevencí kriminality a tím nejlepším, co mohou rodiče pro společnost, vlast a civilizaci udělat.

Přesto mi jedna společensky angažovaná matka několika dětí nedávno na můj argument, že se již nemohu tolik věnovat mimopracovním aktivitám kvůli dětem, k mému překvapení řekla: "Ale to jsou ještě malé děti, ty přece stačí jenom někam dovést nebo přivést!" Připomnělo mi to větu, kterou napsala Marie Calma ^{Duha, Praha 1927, s. 4}, moudrá česká spisovatelka:

Stalo se jednou, že horlivá členka spolku pro zanedbané a opuštěné děti našla po návratu ze schůze na svém stolku řádky: "Vlastní zanedbané děti prosí maminku o povšimnutí."

Ne vědomosti, ale hlavně city a vztahy nejvíce chybí delikventním jedincům. Naslouchejme dětem, zpívejme a hrajme si nimi - hra je obraz budoucí práce. Na tom odedávna stojí celá lidská civilizace. Říká to i pět tisíc let starý sumerský epos o Gilgamešovi, hrdinném králi města Uruku, jenž po smrti přítele hledal pro lidi nesmrtelnost. V zahradě bohů mu víla Siduri říká: *"Kam běžíš, Gilgameši? Život, který hledáš, nenalezneš. Dbej o své tělo, koupej se ve vodě a měj čisté šaty. Ať žena je šťastna na tvém klíně, na loktech hýčkej své děti a pečuj o ně. Neboť to je úděl všech lidí."*

6.7 Kolik cizinců je dnes v českých věznicích?

Celkem 24,45 % odsouzených nemá občanství ČR, tedy téměř jedna čtvrtina. Těch "skutečných" cizinců je ale jen 6,81 %, ostatní hovoří ponejvíce slovensky a někteří se dokonce na území ČR narodili. To ale neznamená, že ve výkonu trestu u nás nepotkáte nějakého skutečně exotického cizince. Ta možnost je dnes už dosti pravděpodobná.

6.7.1 Odkud nejčastěji pocházejí cizinci uvěznění v ČR?

Statistika za rok 1997 zmiňuje celkem 73 různých států světa. V seznamu zemí, jejichž minimálně 10 občanů je uvězněno v ČR, jsou na prvních šestnácti místech: Slovensko - 1856 vězňů, Ukrajina - 548, země bývalé Jugoslávie - 157, Bulharsko - 107, Vietnam - 91, Polsko - 82, Rusko - 68, Rumunsko - 66, SRN - 40, Kolumbie - 34, Bělorusko - 28, Alžírsko - 23, Čína - 22, Moldávie - 18, Tunisko - 17, Itálie - 11.

Mezi cizinci jsou také ženy (171). Nejvíce je Slovenek - 114 a Ukrajinek - 16. Máme také Kolumbijky - 8, Čiňanky - 3. Po jedné vězeňkyni máme z Venezuely, USA a Dominikánské republiky. Výčet by mohl pokračovat. Také mladiství cizinci pobývají v našich věznicích, k 31. 3. 1998 to bylo 7 mužů (5 ve výkonu trestu s dozorem, 2 s ostrahou) a 1 žena (ve výkonu trestu s ostrahou). Obvinění a odsouzení cizinci nejsou soustředováni do nějakých vybraných věznic, ale potkat se s nimi můžete prakticky všude.

6.8 Jakou kapacitu mají věznice v ČR a kde se vykonávají jednotlivé typy trestu odnětí svobody?

Základní informace a adresy vazebních věznic a věznic v ČR se jsou v **příloze č. 9**, na kterou navazuje mapa - **příloha č. 10**, poloha vězeňského objektu je znázorněna jeho pořadovým číslem z **přílohy č. 9**.

6.9 Jak psát do věznic - adresář vězeňských objektů v ČR

Chcete-li do věznice psát, doporučujeme vám použít **přílohu č. 9** takto:

* Abyste mohli napsat první řádek, musíte se podívat, zda ve druhém sloupci **přílohy č. 9** má jméno vězeňského objektu jednu nebo dvě hvězdičky, podle toho napište: "Vazební věznice" nebo "Věznice".

* Na druhý řádek napište "Ředitel", pokud ovšem neznáte jiné jméno konkrétního pracovníka věznice nebo vězně (při navazování kontaktu s pobočkami se obraťte nejprve na adresu ředitele té věznice, pod kterou pobočka spadá, např. Karviná k Vazební věznici Ostrava).

* **U vězně se vyplatí napsat datum narození**, abyste předešli záměně Josefové Novákové tam mohou být náhodou i dva. Z důvodu neuvedení rozlišovacího data některé věznice korespondenci raději vrací zpět na adresu odesílatele. Zvláště **jedná-li se o zásilku peněz poštovní poukázkou**, neměli byste opomenout uvést datum narození.

* a dalších řádcích stačí opsat údaje uvedené v **příloze č. 9** v posledním sloupci, kde je adresa - číslo poštovní příhrádky, směrovací číslo a místo. Po splnění postupu podle těchto rad je nanejvýše pravděpodobné, že vaše zásilka nalezne svého adresáta.

7. Anatomie věznice

Technický stav věznice má silný vliv na chování vězňů i personálu a na vzájemnou atmosféru.

Woolfova zpráva

(Woolfova zpráva. Shrnutí poznatků o vyšetřování vězeňských nepokojů v Anglii a Walesu r. 1990. Příloha časopisu České vězeňství č. 2/1996, s. 36)

7.1 Věznice - svět ve zmenšeném měřítku

Věznice je svět v malém, v mnohém soběstačné město ve městě. Proč? Najdete v něm všechny životně důležité orgány současné civilizace.

7.2 Kdo pracuje ve věznici?

Podíváme-li se na **přílohu č. 11**, najdeme ve VS ČR organizačně začleněné v "oddělení logistiky a výrobní činnosti" (někde mají také zvláštní "oddělení provozně technických služeb") všechny možné profese: energetik, vodohospodář, požárník, údržba budov - zedníci, instalatéri, elektrikáři, spojovací služba, někde mají počítačovou síť a jejího správce, v intendantních skladech jsou lidé, kteří vám vydají uniformu vězně včetně bot, povlečení na postel, ručniku, příboru a dalších drobností. Patří sem také kuchaři, uklízeči, truhlář, technici z kovodílen. Aby mohla věznice fungovat, potřebuje údržbu, sem tam něco vyrobit, postavit nebo zbourat, natřít, zasklít okna a prádlo musí občas do prádelny.

Jen tam, kde se zřizují **předpropouštěcí oddělení**, kde si dlouhodobě odsouzení zvykají starat se o sebe obdobně, jako je tomu v civilním životě, potřebují k tomu malou pračku, aby si mohli sami prát, žehličku, sporák na vaření a všechny podobné věci, které jsou v normálním bytě.

Do oddělení logistiky patří také automobilní služba, kterou tvoří služební řidiči a odsouzení často pracují jako automechanici při opravách služebních aut. Když na silnicích uvidíte autobus nebo sanitku s fialovým pruhem, je to jistě vozidlo eskortující právě odsouzené na pracoviště nebo k soudu.

Zmínili jsme pracoviště. Ta bývají buď uvnitř věznice v tzv. výrobní zóně nebo tam odsouzení docházejí, či dojíždějí. Vnitřní pracoviště, to jsou dílny výrobní haly nebo dokonce celé továrny.

Na schématu je znázorněno zdravotní zařízení - může to být ordinace vybavená lůžkovou kapacitou (marodkou) nebo dokonce nemocnice s několika operačními sály, rentgeny, laboratořemi apod. (např. ve Vazební věznici Praha Pankrác). V čele zdravotního oddělení je vedoucí lékař. Nemocnice má ředitele, který řídí práci primářů jednotlivých oddělení obdobně jako v okresní nemocnici.

Následují administrativní oddělení, kde se počítají platy a vede evidence vězňů -ekonomické oddělení a správní oddělení.

Oddělení vězeňské stráže zabezpečuje ostrahu objektu technickými prostředky a určitým počtem strážných, psovodů apod. Strážní nesedí jen na strážních věžích, ale zabezpečují eskorty osob k soudu, předvádějí vězně k návštěvám, na pracoviště, doprovázejí po areálu věznice návštěvy, např. advokáty, soudní znalce a vyšetřovatele.

V odděleních pro výkon vazby a trestu (ve větších věznicích jsou to dvě zvláštní oddělení) pracují lidé zaměřeni na zacházení s vězni, vychovatelé a specialisté, psycholog, pedagog, sociální pracovník (častěji pracovníce), někde mají i sociologa a profesionálního duchovního.

7.3 Exkurze do věznice

Projděme se po maketě jedné abstraktní věznice v **příloze č. 12**. Její rozměry jsou pro přehlednost maximálně zjednodušeny. Orientujeme se pomocí písmen, která visí nade dveřmi jednotlivých objektů.

Auto jsme nechali na parkovišti "T" a ohlásili se na vrátnici správní budovy "A". Přijal nás ředitel, představil nám svého zástupce a právníka. Pak si nás převzali vedoucí oddělení z budovy "A". Na ekonomickém oddělení jsme viděli, jak se účtují náklady výkonu trestu, platy zaměstnaných odsouzených, kapesné, ale i platy zaměstnanců. Vedoucí nám ukázal rozpočet věznice a vzdychal nad plánem na příští rok. Vedoucí správního oddělení nám ukázal tzv. průtokové knihy, kde byli zapsáni vězni, kteří věznicí prošli za posledních dvacet let. Prošli jsme kolem regálů v archivu trestních spisů odsouzených, ale dovnitř jsme nahlédnout nemohli, právo na ochranu osobních dat se musí respektovat. Vedoucí nám popsal, jak se třídí pošta přicházející do věznice a jak se sledují lhůty k vyřízení spisů.

Vedoucí oddělení vězeňské stráže nás přivedl na pracoviště inspektora strážní služby - operátora. V operačním středisku jsme uviděli půdorys věznice se svítícími body bezpečnostní signalizace, na několika obrazovkách se objevovaly záběry z kamer, které se dívají na věznicí snad ze všech stran, pomocí pohyblivé kamery jsme sledovali skupinu odsouzených provázených dozorcem na cestě z ubytovny "C" k výdeji oběda v budově "G". Vysílačkou jsme navázali spojení s eskortním autobusem, který byl na cestě do Prahy, další hovor jsme měli s dozorcem odsouzených na vzdáleném vnějším pracovišti - na stavbě nového seníku zemědělského družstva. Z reproduktoru zněla hlášení o provozu věznice. Inspektor strážní služby se zlatými šňůrami na uniformě, podle kterých se pozná, že právě velí dnešní směně, nás doprovodil do věznice.

Prošli jsme pěší branou "U", kde nám strážný zkontroloval totožnost podle občanských průkazů (vstup do věznice je cosi jako přechod státní hranice, bez platných dokladů vás nepustí) a předal nám visačky s nápisem "návštěva" a číslem, které jsme si připevnili na oděv. Nově přichozí vězni žádné cedulky nenosí, proto bychom v civilním oděvu bez označení mohli způsobit pozdvižení nepříjemné hlavně pro sebe. Pracovníků věznice je tolik, že nemohou být všichni informováni, kdo přišel na návštěvu a jak vypadá. Návštěva bez doprovodu také nemůže bloudit po věznici sama. O tom nás poučil s milým úsměvem strážný a zkontroloval naše zavazadla. Fotoaparáty, zbraně a mobilní telefony jsme si nechali u něho výměnou za kovové štítky s čísly obdobně jako v úschovně zavazadel.

Hned za branou nás v oddělení pro výkon vazby a trestu "E" uvítal vedoucí a představil nám své specialisty. Psycholog nám ukázal místnost, kde provádí skupinovou terapii a relaxaci. Využívá ji pro odsouzené i pro personál, který k němu chodí na vstupní psychologická vyšetření a později si také srovnat pocuchané nervy. Pedagog nás zavedl do nedávno přistavené části "F". Místo na knihovnu už nestačilo, muselo se stavět. Kromě regálů s deseti tisíci svazky literatury pro vězně a knihovny odborné literatury pro personál se do přístavby vešla také malá učebna a místnost pro pastorační rozhovory duchovních.

V objektu "B" jsme uviděli klasickou budovu pro výkon vazby s velikým oknem přes tři patra osvětlujícím vnitřní chodbu s ochozy, kolem nichž nebylo vidět nic než dlouhou řadu dveří s výklopnými podávacími okénky a prosklenými otvory pro vizuální kontrolu obviněných na jednotlivých celách - takovou budovu najdete v příloze č. 13.

Oběd končil, proto jsme ještě zahlédli vězně, kteří jako chodbaři mají za povinnost roznášku stravy. Kolem cel projížděli s vozíky a prázdnými várnicemi. Od obviněných si brali zpět použité nádoby. Na každém patře nás zdravili dozorcí, kteří kontrolovali výdej oběda a přitom se sami těšili, až budou vystřídáni na polední přestávku.

S jedním z dozorců jsme potom šli na oběd do jídelny pro zaměstnance v části "H", která sousedí s kuchyní "I" a proviantními sklady "J". V přízemí se vydává strava odsouzeným, v prvním patře stoluje personál. Kuchyně vaří odděleně pro vězně a pro vězeňský personál.

Na obědě jsme se seznámili s vychovatelem, který nás doprovodil do budovy "C", kde měl na starosti jednu chodbu, čili jeden oddíl na ubytovně odsouzených. Půdorys části této chodby si můžete v příloze prohlédnout v příloze č. 14. Ubytovací oddíl je oddělen od schodiště a chodby s výtahy hlavními katrovými dveřmi. Stejně zabezpečeny jsou i dveře, které vedou z kanceláře vychovatele na chodbu oddílu, kde jsou již ostatní dveře zcela obvyklé, dřevěné. Chodba pak připomíná nějaký školní internát. Jsou tu záchody, umývárny - vše podle norem hygieniků určujících poměr počtu kohoutků na počet osob. Odsouzení se nám chlubili kuchyňkou a kulturní místností. Jejich ložnice až na kovové postele, typické židle a skříňky na osobní věci připomínaly zabydlený internát s obrázky a květinami. Jediná televize byla v kulturní místnosti. Tam nám členové vězeňské samosprávy ukázali příruční knihovničku a pochlubili se prací několika zájmových kroužků, stěžovali si jenom na nedostatek výtvarných potřeb, které jsou dost drahé.

Zastavili jsme se na vycházkovém dvoře "D", kde se právě několik nezaměstnaných odsouzených v rámci pracovní terapie staralo o záhony květin, jeden zametal a jiný natíral v rohu lavičku.

V dílnách údržby "K" jsme zastihli mistra s jedním odsouzeným před odchodem na opravu umyvadla na kterémisi oddíle. Ve skladu "L" našťestí měli potřebný materiál.

V sousední kotelně "M" bylo čisto, jen strojovna mírně hučela - "topíme ekologicky, topíme plynem", řekl nám odsouzený, který se ve výkonu trestu zaučil jako topič. Do psince "N" jsme nahlédli jenom zkraje, služební psi by uvítali naši návštěvu hlasitým štěkotem.

Raději jsme se chvíli dívali na část turnaje odsouzených v nohejbalu na hřišti "P" a na malé zemědělské hospodářství, záhony a skleníky v objektu "R". Odsouzení sem rádi chodí na pracovní terapii.

V intendantních skladech "O" nám ukázali závěsné pytle, ve kterých visí šaty odsouzených a čekají na den jejich propuštění. Kdo byl zatčen v létě a má být propuštěn v zimě, řeší dva měsíce před propuštěním za pomoci sociální pracovníce opatření zimníku, svetrů, zimních bot a čepice.

Vnitřní branou rozdělující ubytovací a provozně technickou zónu od výrobní zóny "S" jsme prošli do prostoru s několika halami a dílnami. Odsouzení zde pod dohledem civilních mistrů a dozorců pracovali při odpolední směně.

To všechno se vejde do prostoru za betonovou zdí a koridorem "X", což je zatravněný pruh mezi zdí a vnitřním plotem, za který se nesmí, protože tudy probíhá hranice mezi svobodným světem a světem vězeňským.

8. Úloha personálu a stížnosti vězňů

Sebe samy nejdříve napravovat vynasnaží se ovšem v první řadě ti, kteří stojí jiným v čele a mají rovnati jiné (hospodáři a hospodyně, učitelé, představení obcí atd.). Jednak proto, že láska dobře zřízená začíná u sebe, jednak proto, že nic nemůže rovnati, leč co je samo rovné...

J. A. Komenský Všenáprava

8.1 Co vidí sto očí?

Co platí z Komenského slov pro učitele a veřejné činitele, to platí i na vězeňský personál, jenž každý den předstupuje před lidmi, kteří sami mají velmi kritický zrak vůči chování všech nadřízených.

Stejně jako děti učitele, tak i vězni pozorně sledují vězeňský personál. Japonci hovoří o metodě "sto očí", které vidí vnitřní ale i vnější hnutí hodnoceného člověka. Kdo předstoupí před vězně, předstoupil před rentgen, jenž předčí ty nejhlubší freudovské psychoanalýzy. I po několika letech si živý, mnohohlavý organismus vězňů pamatuje, jak se ten či onen vězeňský pracovník tvářil při svém nástupu ve vypjaté situaci, při stížnosti, při rozhovoru u návštěvy rodiny vězně, ve chvíli, když měl hájit svého svěřence před nadřízeným atd. Je dobré, když zkušenější kolegové řeknou nováčkům hned první den: *"Ty uděláš chybu, ale brzo na to zapomeneš, protože po službě si hlavu plníš starostmi o rodinu a jinými věcmi za branou. Vězeň to nezapomene. Bude se o tom radit s ostatními, protože nic jiného kromě života v kriminále přímo před očima nemá. Má také více času. Dokonce s využitím kolektivního rozumu může uvažovat, co s tebou. Je to šachová partie, ve které se vyplatí vždy jednat podle pravidel."*

Stále, a při chybách nejvíce, se osvědčuje zásada, že křik nebo násilí není obvyklou, účinnou, ani osvědčenou metodou výchovy. Vklad zralé osobnosti a hlavně osobní příklad je nutný, aby vězni při zacházení cítili při zacházení "člověčinu", a nejenom zbytečné obavy zaštitěné striktně dodržovanými předpisy a strojově chladným odstupem. Zvládne to personál? Kvantitativně i kvalitativně je charakterizován v **příloze č. 15**.

8.2 Kdo je pro vězně důležitý ve struktuře VS?

Sociální prostředí vězně tvoří kromě spoluvězňů **vězeňští pracovníci**, na jeho obzoru seřazení nikoli podle subordinací a organizační struktury, ale podle četnosti styků a možností vstupovat do vzájemného kontaktu. Na "první linii" (na **vychovatelích, dozorcích a strážných**) tedy záleží hodnocení celé organizace až po **generálního ředitele Vězeňské služby ČR**, který je osobou sice nejvyšší, ale v denní praxi nejvzdálenější.

8.2.1 Cíl organizace

Stále trvají mezi pracovníky věznic debaty, zda Vězeňské službě jde hlavně o prostou detenci (zadržování lidí) nebo také o zacházení s lidmi (do tohoto termínu se vejde i určité výchovné ovlivňování). Jedna strana druhé vytýká sklon k nereálnému vztahu ke svěřenému člověku.

Kde je tedy pravda - na straně detence nebo zacházení? Šalamounská odpověď, že pravda bude někde uprostřed, také neodpovídá realitě. Vždy je totiž třeba posuzovat každý případ individuálně a v kontextu dané situace, daného okamžiku. Velká odpovědnost je tedy na řediteli věznice, jakou atmosféru si vybuduje mezi svými podřízenými. Cesta k profesionalitě je také cestou za pochopením vlastní úlohy a cíle organizace.

Jeden zahraniční ředitel o tom řekl: *"Když dojde k selhání nebo chybě podřízeného, vždy respektuji jeho kompetenci, jeho "hrací pole", do kterého by neměl vstupovat ani ředitel. Ale ptám se ho: "Co jste si při tomto úkonu nebo rozhodnutí myslel?" Pokud řekne "to a to, proto a proto" a směřovalo to k naplnění cíle organizace, musím ho respektovat a snažit se vysvětlit, proč jsou mé argumenty adekvátnější. Pokud však řekne, že si nic nemyslel, musím ho potrestat"* Jiný zahraniční ředitel říká o věčném hledání cíle vězeňské služby: *"Máme málo pracovníků, proto musí být všichni kvalitní. Neměla by být podceňována ani strážní služba - ti lidé sice nevychovávat přímo, ale podílejí se na zacházení. Proto musí být zataženi do hry. Nejdříve musí porozumět souvislostem, co a proč dělají výchovní pracovníci. Strážní musí respektovat, že vychovatelé o jednotlivém vězni vědí mnohem více, protože jejich práce nespočívá v tom, že by ho jenom vodili po věznici sem a tam. Vězni nejsou mravenci, každý je jiný. Ten respekt vede v dobrých případech k tomu, že některý mladý strážný po službě přijde třeba vést nějaký technický kroužek nebo si s vězni založí rockovou kapelu. A nikdo ho k tomu nenutí, je to jeho volný čas. Dobrý ředitel najde způsob, jak ho odměnit"*

8.2.2 Hovoříme-li o právech, máme říkat vězeň nebo vězni?

V demokratických zemích s delší tradicí se cíl vězeňské profese odráží i ve formálním označení předmětu jejího působení - v textu zákona o výkonu trestu se nehovoří o věznicích, ale o vězni. Od počátku je zřejmý odlišný princip - ne „jediný pytel“ pro všechny, ale realita, čili individuální přístup. Práva limitovaná zákonem o výkonu trestu tedy nemají "vězni", ale "vězeň", konkrétní člověk, občan, lidská bytost. Samozřejmě má i své povinnosti.

V našich věznicích se však objevuje občas jako relikv minulosti naprosto neosobní vztah, povýšený zvykovým právem na něco náležitého. Kdysi se o věznicích hovořilo jako o číslech bez jmen. Člověk, který znal tzv. osobní čísla vězňů, byl součástí komunity dozorců. Kdo čísla neznal, neměl co mluvit do služebních věcí, byl cizí dokonce až méněcenný. Prostě nebyl "profesionál". Již koncem osmdesátých let už tomu tak sice nebylo ve všech věznicích, ale tam, kde je tento zhoubný folklór dosud trpěn, bude dlouho trvat, než se něco důležitého změní v pojetí definice "co je to cíl organizace" a chápání pojmu "profesionalita". Vztah dozorců k uvězněným lidem jako k číslům má zhoubnější dopad než obdobný folklór v nemocnicích, kde pacient vystupuje v rozhovoru zdravotních sester jako "ten žlučník na trojce".

8.3 Budou stížnosti v ideální organizaci?

Jako ve fyzice existuje "ideální plyn" jen jako modelová fikce, tak ve vězeňství těžko kdy bude existovat ideální personál a ideální organizace. I po prosazení mnoha změn se občas vždycky objeví selhání, opomenutí a chyby. Ale je to jenom vězeňský personál, kdo se o vězně stará, nikdo jiný to za něho neudělá lépe. Všechny další postupně v této knize popisované záležitosti života vězňů se mohou v konkrétních případech stát příčinou stížností. Za svou odpovědnost nese personál riziko, že si vězni na jeho péči budou stěžovat. Patří to k životu. Nelze se tomu vyhnout ani vybudováním toho nejfešáčtějšího kriminálu (ač termín fešácký kriminál nemám rád, protože příliš často dokazuje jen hluboké nepochopení složitého

problému v člancích naivně nebezpečných zpravodajů). **Stížnosti jsou totiž formou komunikace. Neumlknou proto nikdy.**

Tato kniha si klade za cíl pomoci při komunikaci mezi vězeňským personálem, vězni a dalšími za-interesovanými osobami. Dopředu však počítáme s tím, že v některých případech ani vyšší informovanost nepomáhá. Bohužel.

8.4 Na co, na koho a jak si stěžovat

V prvé řadě by měl vězeň svou námitku uplatnit vůči těm, kdo podle jeho názoru pochybili. Možnost domluvy vždy existuje. Při nezdaru se může obracet podle služebního postupu na další nadřízené osoby, jimž může psát nebo se k nim objednat k rozhovoru. K tomu ale potřebuje znát alespoň v hrubých obrysech strukturu nadřízenosti a podřízenosti jednotlivých pracovníků a oddělení neboli **Organizační řád věznice**, kde se nachází. Schéma organizačního řádu se v hrubých rysech podobá **příloze č. 11**. Ředitelé věznic vydávají vlastní organizační řády podle místních podmínek, které na základě **ustanovení článku 20, odst. 2, Nařízení ministryně spravedlnosti č. 2/1997**, jímž se vydává organizační řád Vězeňské služby České republiky, schvaluje svým podpisem generální ředitel VS ČR. Stížnost lze vznášet různým tónem. Také je možné se zeptat, požádat.

Stížnosti ve vazbě:

a) obvinění nejčastěji přicházejí do styku se strážnými (při eskortách) nebo dozorci z oddělení vězeňské stráže. Ti se jim obvykle nepředstavují, ale mají na uniformě identifikační číslo, které odpovídá číslu jejich služebního průkazu. Je to paradox, ale v případě stížnosti se vyplatí tato čísla si poznamenat. Ve vazební cele má obviněný málo možností kontaktu se světem za plechovým katrem. Příslušníci VS ho někdy odbydou, že nemají čas. Někdy to bývá pravda, vysvětlovat složité věci opravdu nemohou. Více může pro vězně udělat vrchní dozorce nebo dozorce I. třídy, který je nadřízen všem dozorcům a dozorcům strážní služby ve směně věznice nebo vazební věznice.

b) další stížnostní instanci si podle okolností obviněný může volit sám, přichází v úvahu vedoucí oddělení vězeňské stráže nebo vedoucí oddělení výkonu vazby (v některých věznicích je spojené oddělení výkonu vazby a trestu, přičemž jsou dva zástupci vedoucího, jeden pro vazbu a jeden pro výkon trestu).

c) nevyhoví-li vedoucí oddělení, zbývá obrátit se na ředitele, který obvykle mívá stanovené pravidelné hodiny, kdy hovoří s vězni.

Stížnosti ve výkonu trestu:

a) nejčastěji by se měl odsouzený se svými záležitostmi obracet na **vychovatele**. Ten je plně kompetentní, může odsouzenému předložit k nahlédnutí i příslušné předpisy, pokud je odsouzený nemá běžně k dispozici na své ubytovně (např. Ustavní řád) nebo ve vězeňské knihovně.

b) dále se může objednat k vedoucímu oddělení výkonu trestu, nebo

c) k řediteli věznice.

Pro dosažení úspěchu je dobré napsat stížnost stručnou a jasnou. Zřetelně popsat, v čem a komu se stala křivda, co je třeba napravit. Pokud se vězni podaří vysvětlit, co chce a vězeňský pracovník ho pochopí, může mu ihned říci, zda navrhované řešení je nebo není možné a proč. Ve vazebních věznicích přijímá ve všech pracovních dnech stížnosti obviněných dozorce. Ve věznicích se pro podávání stížností odsouzených umísťuje na přístupných místech potřebný počet výrazně označených schránek. Schránky se vybírají pravidelně v pracovních dnech. Při nebezpečí z prodlení (týrání, šikanování apod.) může stížnost podat vězeň každému zaměstnanci.

Podle § 7 **Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 7/1995**, o vyřizování stížností a **oznámení ve Vězeňské službě ČR**, se o stížnosti, která byla **přednesena ústně** a nelze ji

vyřídit bezprostředně po jejím podání, **sepíše záznam**, který stěžovatel po přečtení podepíše; se záznamem se nakládá stejně jako se stížností podanou písemně. Vězeň, který z jakýchkoli důvodů nemůže napsat stížnost sám, může požádat o sepsání takového záznamu dozorce nebo vychovatele. **Podle § 8** výše zmíněného NGR 7/1995 orgán VS, kterému byla předána stížnost směřující proti němu, je povinen **předat** ji k vyřízení **orgánu bezprostředně nadřízenému**.

Většina stížností by nemusela být psána, kdyby obě strany (vězeňští pracovníci a vězni) využívaly **možností komunikovat spolu**. Bohužel vězeň nabyde někdy dojmu, že personál mu záměrně vyhovět nechce. Pak započne "křížové tažení" a píše bez ladu a skladu na všechny adresy, které mu přijdou do ruky. Toto naše povídání si neklade za cíl vězňům něco zakazovat, jenom jim pomoci při rozhodování. Jeví-li se vám struktura míst, kam byste si chtěli stěžovat, dosti jasně jako vzestupná řada institucí, možná budete postupovat uvážlivěji. Dopisy procházejí jednotlivými institucemi nahoru a dolů, vyšší instituce požadují vysvětlení, dodatečné informace. Přejde-li na nepřislušnou instituci žádost nebo stížnost, jsou dvě možnosti: buď vám poděkují za důvěru a dopis uloží do archivu, nebo písemnost postoupí nejbližší příslušné instituci. Je tedy zbytečné stěžovat si v těžké věci na různé instituce dvakrát.

Nad ředitelem věznice je již jen **generální ředitel a odbory generálního ředitelství**, jejichž struktura je obdobná jako jednotlivá oddělení věznice. Odbory GR však věznice a vazební věznice pouze metodicky řídí, kompetence stále zůstává jenom řediteli věznice, eventuálně generálnímu řediteli.

V otázce stížností si zaslouhují zvláštní zmínku na úrovni věznic a vazebních věznic **oddělení prevence a stížností**, které o své činnosti informují ředitele věznice a metodicky podléhají **odboru kontroly a prevence na GR**. Odbor kontroly a prevence **podle článku 5 Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 17/1997**, kterým se vydávají náplně činností odborů generálního ředitelství VS ČR, provádí kontrolní činnost na všech stupních řízení v objektech Vězeňské služby, zabezpečuje vnitřní kontrolní činnost ve Vězeňské službě, provádí úkony policejního orgánu v řízení o trestných činech příslušníků VS v rozsahu stanoveném trestním řádem (viz § 12 TR) a vyřizuje stížnosti, oznámení, podněty a petice směřující proti Vězeňské službě.

Všechny odbory generálního ředitelství jsou podřízeny **generálnímu řediteli**, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Ředitele vazebních věznic, věznic a dalších institucí VS ČR jmenuje nebo odvolává generální ředitel. Vězeňská služba je podřízena **ministerstvu spravedlnosti**, které je ústředním orgánem státní správy pro vězeňství.

Vyšší instancí pro případné stížnosti je tedy ministerstvo spravedlnosti. Tam jsou podle § 8 NGR 7/1995 odesílány stížnosti směřující proti generálnímu řediteli VS a jeho náměstkům. Tyto stížnosti prošetřuje a vyřizuje samostatné **oddělení pro vězeňství ministerstva spravedlnosti ČR**. Další stížnosti lze adresovat na **Parlament ČR** nebo **Kancelář prezidenta ČR**.

Ve věcech, kdy má vězeň i jeho právní zástupce názor, že jde o **porušení zákona** nebo dokonce, že zákon je špatný a odporuje Listině základních práv a svobod, může se obrátit na **příslušný soud**, respektive na **Ústavní soud**.

Tím výčet institucí státní správy ve věcech stížností vězňů v České republice končí. Vězni se ale mohou obracet na **další nestátní a mezinárodní organizace** v České republice i v zahraničí (viz přehled adres v **příloze č. 16**). Všechny stížnosti zaslané orgánům Vězeňské služby se evidují a zapisují s datem přijetí. **Prošetřeny a vyřízeny** musí být **do 10 dnů ode dne doručení** příslušnému orgánu VS. Ve složitějších záležitostech, kde je třeba vyžádání spisového materiálu, vyjádření jiného orgánu nebo šetření na místě, se lhůta prodlužuje na 30 dní. Prodloužení této lhůty je možné jen výjimečně, povoluje ji ředitel odboru kontroly a

prevence GR VS, přičemž je orgán VS povinen stěžovatele vyrozumět o prodloužení, popřípadě důvodech, proč nebyla dosud ve lhůtě stížnost vyřízena. Interní předpis (NGR 7/1995) tedy respektuje plně Vládní vyhlášku č. 150/1958 Ú.l., o vyřizování stížností, oznámení a podnětů pracujících.

8.5 Instituce ochrany lidských práv v zahraničí

Podle § 41 Vyhlášky MS č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, a podle § 12 zákona č. 59/ 1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, se **neprovádí kontrola korespondence** vězňů se státními orgány ČR. Kontrola se neprovádí ani u mezinárodních organizací, které **jsou podle mezinárodní smlouvy**, jíž je Česká republika vázána, příslušné k projednávání podnětů týkajících se ochrany lidských práv, což jsou konkrétně tyto mezinárodní instituce:

<ul style="list-style-type: none"> * Evropská komise pro lidská práva * Evropský soud pro lidská práva * Výbor pro lidská práva * Výbor pro zabránění mučení * Výbor proti mučení.	Adresy těchto institucí by měly být uvedeny ve vnitřních řádech jednotlivých věznic - tyto řády musí být k dispozici obviněným i odsouzeným na cele nebo na běžně dostupném místě. V případě, že vězeň nemá dostatek peněz na poštovné, věznic je má podle § 41 ŘVV uhradit ze svých prostředků.
---	--

V příloze č. 16 uvádíme také **další mezinárodní instituce**, s nimiž ČR konkrétní smlouvu o vyřizování podnětů nemá, eventuální dopad na zlepšení situace vězně potom také může být například jenom nepřímý.

Také nevládní mezinárodní organizace jsou součástí procesu získávání a prošetřování informací o porušování lidských práv.

Podle dosavadních zkušeností požívá respektu státních orgánů ČR a mezinárodních organizací zejména názor Českého helsinského výboru, který pravidelně monitoruje situaci v českých věznicích. Možná u nás již vliv mezinárodních organizací chápeme jako relativně méně důležitý, ale jsou ještě země, ve kterých jejich pomoc znamená záchranu života.

Podle údajů Amnesty International v roce 1997 zadržovalo 19 zemí světa celkem více než 29 tisíc lidí bez obvinění nebo soudu. Velký počet lidí je takto zadržován v Číně tisíce v Bangladéši, v Indii byl počet zadržovaných vyčíslen minimálně na 1517 lidí. Srí Lanka zadržuje kolem 1600 lidí. Stovky lidí jsou podobně zadržovány v Indonésii a na Východním Timoru, v Malajsii, Myanmaru a Nepálu. Podmínky věznění v těchto zemích nejsou ani trochu srovnatelné s podmínkami v našich věznicích.

9. Proces a vazba

Jestliže někdo někoho obvinil a uvrhl naň podezření z vraždy, avšak neusvědčil jej, bude ten, kdo ho obvinil, usmrcen.

§ 1 Chammurapiho zákoníku (1791-1749 př. Kr.)

9.1 Trestní proces - drama o hledání pravdy

Zdá se, že už nejméně 3747 let zná lidstvo základní principy vyšetřování, procesu trestního stíhání a zásadu presumpce nevin. Jde však o to, aby to, co zná, také používalo. Proto i my si nyní musíme vzít do ruky **zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)**.

§ 1 hovoří o účelu trestního řádu, jímž je "upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni". V odstavci druhém se píše, že "pomáhat k dosažení účelu trestního řízení je právem a podle ustanovení tohoto zákona i povinností občanů." Mezi práva pachatele tedy

patří i to, že se náš stát prostřednictvím policejních a justičních orgánů postará, aby byl nejdříve řádně usvědčen a teprve potom trestán. Vele důležitý je trestní proces, zatímco výkon vazby lze chápat jako nedobrovolně přeplněnou čekárnu na spravedlnost.

Jen zdánlivě se během čekání nic neděje. V divadle bez prken právě režisér Život uvádí další, zbrusu novou hru pana Pravdy nazvanou ne příliš originálně "Trestní řízení". Biletářka vám nedala program? Naším programem je trestní řád. Už se hraje. Na scénu přicházejí herci.

9.2 Účastníci trestního řízení

Soud, státní zástupce, vyšetřovatel a policejní orgán jsou nazýváni (viz § 12 tr. ř.) **orgány činné v trestním řízení**, s oblibou se skrývají ve zkratce **OČTR**. Soudem je v případech určených trestním řádem samosoudce nebo senát složený z předsedy a přísedících.

Před soudem pak vystupují **jednotlivé strany**. To je především ten, proti komu se vede trestní řízení, dosud jsme mu říkali **pachatel nebo podezřelý** apod. Stranou nazýváme samozřejmě také **poškozeného** a případně zúčastněnou osobu, která se do případu dostala kvůli nějaké své věci. Stranou je v řízení před soudem též **státní zástupce a společenský zástupce**; stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek.

Než se naše pomyslná opona zvedla, přijal **policejní orgán** oznámení o trestném činu. K prověření oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, opatroval policejní orgán potřebné podklady a nezbytná vysvětlení, zjišťoval a zajišťoval stopy trestného činu. U trestných činů, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje tři roky (viz § 158 tr. ř.), tyto úkony prováděl **vyšetřovatel**. Mohlo probíhat určování totožnosti podezřelého a konaly se další tzv. neodkladné vyšetřovací úkony apod. Již tento postup před zahájením trestního stíhání byl regulován trestním řádem. **Veškeré řízení probíhající podle trestního řádu je proto nazýváno trestní řízení.**

Jakmile však zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že **byl spáchán trestný čin**, a je-li **dostatečně odůvodněn závěr**, že jej spáchala určitá osoba, zahájí vyšetřovatel (viz § 160) neprodleně trestní stíhání. **Trestním stíháním se rozumí úsek trestního řízení od jeho zahájení až do právní moci rozsudku**, případně jiného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení ve věci samé. Trestní stíhání lze **přerušit, odložit, zastavit nebo znovu zahájit**. Pokud se však stal trestný čin a dosud nebyl vypátrán pachatel, neznamená to, že by po něm nemohlo pokračovat pátrání. Neznámý pachatel se například stane známým v souvislosti s jiným obdobným trestným činem, dodatečně, třeba po letech se objeví nové důkazy, a pak je znovu zahajováno trestní stíhání v této věci.

Trestní stíhání vyšetřovatel zahajuje tím, že této osobě nejpozději na počátku prvního výslechu sdělí, že ji **stíhá jako obviněného**, a učiní o tom záznam. Záznam musí obsahovat **popis skutku** tak, aby nemohl být zaměněn s jiným, zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován, a **důvody**, pro něž je obviněný stíhán. Opis záznamu vyšetřovatel doručí obviněnému a do 48 hodin jej zašle státnímu zástupci a obhájci.

Tak přichází na scénu **obviněný**. Podezřelého ze spáchání trestného činu lze považovat za obviněného a použít proti němu prostředků daných trestním řádem teprve tehdy, bylo-li mu sděleno obvinění. Po celou dobu přípravného řízení, čili až do nařízení hlavního líčení, mu budeme říkat obviněný, ale pak již je označován jako obžalovaný.

Co je to **přípravné řízení**? To je **úsek od zahájení trestního stíhání**, případně od provedení neodkladných nebo neopakovatelných úkonů (viz § 160 tr. ř.) **do podání obžaloby**, postoupení věci, přerušení nebo zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby.

9.3 Některá práva obviněného v průběhu trestního řízení

- ~ Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny vždy obviněného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění.
- ~ Podle § 2 tr. řádu nemůže být nikdo stíhán jako obviněný jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví trestní řád.
- ~ Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen (to je zásada presumpce nevinny).
- ~ OČTŘ jsou povinny respektovat zásadu presumpce nevinny a poskytují-li informace o trestním řízení sdělovacím prostředkům, musí na to dbát (viz § 8a tr. ř.) nebo dokonce odepřít poskytnutí informací.
- ~ Doznání obviněného nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny okolnosti případu.
- ~ Každý je oprávněn používat před orgány činnými v trestním řízení svého mateřského jazyka. Orgány činné v trestním řízení vedou řízení a vyhotovují svá rozhodnutí v českém jazyce.
- ~ Podle § 33 tr. řádu má obviněný právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich, není však povinen vypovídat.
- ~ Může uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě, činit návrhy a podávat žádosti a opravné prostředky.
- ~ Obviněný nesmí být (viz § 92 tr. ř.) žádným způsobem donucován k výpovědi nebo k doznání. Při výslechu je nutno šetřit jeho osobnost.
- ~ Obviněnému mohou být kladeny otázky k doplnění výpovědi nebo k odstranění neúplnosti, nejasnosti a rozporů. Otázky musí být kladeny jasně a srozumitelně bez předstírání klamavých a nepravdivých okolností; nesmí v nich být naznačeno, jak na ně odpovědět.
- ~ Obviněnému může být dovoleno (viz § 93 tr. ř.), aby dříve, než dá odpověď, nahlédl do písemných poznámek, jež musí vyslyšajícím, požádá-li o to, předložit k nahlédnutí; tato okolnost musí být v protokole poznamenána.
- ~ Důkazy opatřuje vyšetřovatel bez ohledu na to (viz § 164 tr. ř.), zda svědčí ve prospěch či neprospěch obviněného. Obhajoba obviněného a jím navrhované důkazy, pokud nejsou zcela bezvýznamné, musí být pečlivě přezkoumány.
- ~ Vyšetřovatel může umožnit obviněnému (viz § 164 tr. ř.) zúčastnit se vyšetřovacích úkonů a klást otázky vyslychaným svědkům.
- ~ Obviněný má stejně jako postižený právo (viz § 167 tr. ř.) kdykoliv v průběhu vyšetřování žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy ve vyšetřování nebo závady v postupu vyšetřovatele

9.4 Vyšetření duševního stavu

Rozhodnou-li o tom OČTŘ, musí obviněný až dva nebo tři měsíce snášet metody **soudních znalců**. Obviněný ale ani v rukou znalců nezůstává zcela bezprávnou bytostí, jejich metody a šance prosvítit jeho "černou duši" jsou limitovány v § 116 a 117 tr. ř. takto:

- * Je-li třeba vyšetřit duševní stav obviněného, přiberou se k tomu vždy **dva znalci** z oboru psychiatrie.
- * Nelze-li duševní stav vyšetřit jinak, může soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce nařídit, aby obviněný byl pozorován ve zdravotnickém ústavu, nebo je-li ve vazbě, též ve zvláštním oddělení nápravného zařízení. Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek.
- * Shledají-li znalci u obviněného příznaky nasvědčující jeho nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti, vysloví se zároveň o tom, zda je jeho pobyt na svobodě nebezpečný.
- * **Pozorování duševního stavu nemá trvat déle než dva měsíce**; do té doby je třeba podat posudek. Na odůvodněnou žádost znalců může soud a v přípravném

řízení na návrh státního zástupce soudce tuto lhůtu prodloužit, nikoli však více než jeden měsíc. Proti prodloužení lhůty je přípustná stížnost.

9.5 Role obhájce

Obhájce nepatří mezi OČTŘ, ale zastupuje jednu stranu trestního řízení, obviněného, respektive obžalovaného.

Obviněný má právo zvolit si obhájce a s ním se radit i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení. S obhájcem se však v průběhu svého výslechu nemůže radit o tom, jak odpovědět na již položenou otázku. Obviněný, který nemá dostatek prostředků, aby hradil náklady obhajoby, má nárok na obhajobu bezplatnou nebo na obhajobu za sníženou odměnu.

Obviněný a jeho obhájce mají (viz § 65 tr. ř.) právo nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování a osobních údajů svědka podle § 55 odst. 2 tr. ř., činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí.

Obviněný může žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce, a aby se obhájce účastnil i jiných úkonů přípravného řízení (viz § 165 tr. ř.). Je-li ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, může s obhájcem mluvit bez přítomnosti třetí osoby. Uvedená práva přísluší obviněnému i tehdy, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena.

Obhájce může upozornit svého klienta na práva vyplývající z konkrétních okolností a opírající se o trestní řád. Často jsou příčinou úspěchu obhajoby detaily, které by laikům unikly - pochybení v náležitostech usnesení o obvinění, rozdíly mezi obviněním a obžalobou, lhůty apod. Mnohá práva zde ani dopodrobna probírat nemůžeme. Obhájce by např. měl sledovat, zda někdo z OČTŘ není proti klientovi zaujatý. Z vykonávání úkonů trestního řízení je totiž (viz § 30 tr. ř.) z OČTŘ vyloučen ten, u něhož lze mít pochybnosti, že pro poměr k projednávané věci nebo k osobám, jichž se úkon přímo dotýká, k jejich obhájcům, zákonným zástupcům a zmocněncům, nebo pro poměr k jinému orgánu činnému v trestním řízení nemůže nestranně rozhodovat. Označit někoho z podjatosti však nelze bez logických argumentů.

Obhájce může klientovi zprostředkovat pomoc formou společenské záruky.

9.6 Společenská záruka

Zájmová sdružení občanů, zejména odborové a jiné společenské organizace, pracovní kolektivy a církve, s výjimkou politických stran a politických hnutí spolupracují s OČTŘ, aby posílily výchovné a preventivní působení trestního řízení.

Tato sdružení mohou upozorňovat na případy porušení zákonnosti a dávat tak podnět (viz § 3 tr. ř.) k zahájení trestního stíhání. Mohou navrhopvat, aby soud k prohloubení výchovného účinku trestního řízení projednal věc na pracovišti obviněného nebo v místě jeho bydliště. Mohou po projednání v kolektivu nabídnout **převzetí záruky** za nápravu obviněného (viz § 4 tr. ř.), mají-li důvodně za to, že jsou tu předpoklady, aby se obviněný působením kolektivu napravil. **Mohou také navrhnout** (viz § 6 tr. ř.), **aby vazba** u obviněného byla nahrazena jejich zárukou (§ 73), a podávat za odsouzeného **žádost o udělení milosti a o zhlazení odsouzení**.

9.7 Obžalovaný má před hlavním líčením ještě 5 dní na přípravu

Jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud, je státní zástupce oprávněn podat obžalobu (viz § 175 a § 176 tr. ř.). Připojí k ní spisy a jejich přílohy. O podání obžaloby vyrozumí obviněného a obhájce. Obžaloba může být podána jen pro skutek, pro který bylo sděleno obvinění (viz § 160 tr. ř.).

Den hlavního líčení stanoví předseda senátu tak, aby obžalovaný od doručení předvolání státního zástupce a obhájce od vyrozumění měli alespoň lhůtu pěti pracovních dnů k přípravě (viz § 198 tr. ř.)

9.8 Soud je třeba respektovat

Před soudem je třeba vystupovat soustředěně a ukázněně. Soud se také vůči všem stranám chová stejně a šetří lidskou důstojnost obžalovaného.

Kdo přes předchozí napomenutí ruší řízení nebo kdo se k soudu, státnímu zástupci, vyšetřovateli nebo policejnímu orgánu chová urážlivě nebo kdo bez dostatečné omluvy neuposlechne příkazu nebo nevyhoví výzvě, které mu byly dány podle tr. řádu, může být předsedou senátu a v přípravném řízení státním zástupcem, vyšetřovatelem nebo policejním orgánem potrestán pořádkovou pokutou do 50 000 Kč (viz § 66 tr. ř.).

Dopustí-li se takového jednání osoba, která je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, může se přenechat řediteli věznice nebo nápravně výchovného ústavu k uložení pořádkového opatření nebo ke kázeňskému potrestání.

9.9 Jak bránit svá práva po vynesení rozsudku?

Vynesením rozsudku se chýlí ke konci doba, kdy jsme pachatele nazývali obviněný a obžalovaný. Odsouzeným se však stává teprve poté, kdy rozsudek vydaný proti němu již nabyl právní moci.

Obžalovaný se může **proti rozsudku odvolat** (viz § 248 tr. ř.). Odvolání se podává u soudu, proti jehož rozsudku směřuje, a to do osmi dnů od doručení opisu rozsudku. Odvolání musí být odůvodněno tak, aby bylo patrné, v které části je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány rozsudku nebo řízení, které rozsudku předcházelo. Odvolání lze také opřít o nové skutečnosti a důkazy. Soud opis odvolání doručí ostatním procesním stranám, aby se mohly vyjádřit a potom předloží spisy odvolacímu soudu - z okresního soudu tedy postupuje věc ke krajskému soudu a po dalším odvolání k vrchnímu soudu.

Čas plyne, doba mezi vyhlášením a nabytím právní moci rozsudku se prodlouží, pokud odvolací soud vrátí věc k došetření soudu prvního stupně atd. Obžalovaný se v některých případech může obrátit na **ministra spravedlnosti, který má právo podat stížnost pro porušení zákona** k Nejvyššímu soudu. Po nabytí právní moci rozsudku je také možné, že se v případě nalezne nějaký prvek nebo skulina, na které dosavadní legislativa nepamatuje, pak se odsouzený obrací na **Ústavní soud**.

Ani pak možnosti ještě nekončí. Ještě později, **i po několika letech, lze zahájit obnovu trestního řízení**, které skončilo pravomocným rozsudkem (viz § 278), vyjdou-li najevo skutečnosti nebo důkazy soudu dříve neznámé, které by mohly samy o sobě nebo ve spojení se skutečnostmi a důkazy známými už dříve odůvodnit jiné rozhodnutí o vině nebo o přiznaném nároku poškozeného na náhradu škody, anebo vzhledem k nimž by původně uložený trest byl ve zřejmém nepoměru k stupni nebezpečnosti činu pro společnost nebo k poměrům pachatele nebo uložený druh trestu by byl ve zřejmém rozporu s účelem trestu. Obnova řízení bývá jednou z nadějí odsouzených, kteří vykonávají trest odnětí svobody, ale jsou stále přesvědčeni o své nevině nebo o nepřiměřeně těžkém trestu.

9.10 Jdeme do vazby

Obviněný z méně závažných trestných činů může být podle rozhodnutí soudu stíhán na svobodě, musí se však dostavovat k jednotlivým úkonům trestního řízení. V mnoha případech se však obviněný stává vězněm.

Všechny výše uvedené starosti s procesem řeší pak v nepříliš vlídném prostředí své cely. Psychologové hovoří o **vazebním šoku** a pobyt v cele považují za náročnou, zátěžovou

situaci, pro niž je příznačný, stres, deprese
obtíží.

a zvýšený výskyt psychosomatických

Pro psychickou prevenci, aby uvězněný mohl lépe čelit pocitům ztráty orientace po nástupu do vazby, je jistě prospěšné seznámit se dopředu s právními souvislostmi, právy a povinnostmi, a potom také s podmínkami života ve vazební věznici.

9.10.1 Účel výkonu vazby

Účelem výkonu vazby je především zajištění osoby obviněného pro účely trestního řízení a pro výkon trestu odnětí svobody, případně zabránění obviněnému, aby v trestné činnosti pokračoval či mařil ověřování důkazů.

9.10.2 Zásady provádění výkonu vazby

Během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejich důvodů a k zachování stanoveného vnitřního řádu. Nesmí docházet k ponižování lidské důstojnosti obviněného, nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku. Vězeňský personál respektuje princip presumpce nevinny a vůči osobám ve vazbě může použít pouze taková omezení a donucovací prostředky, které jsou uvedeny v zákoně č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráž. Výkon vazby má být realizován v podmínkách, které jsou důstojné pro lidský život, a způsobem, který by v co možná největší míře zmírňoval negativní důsledky izolace s výkonem vazby spojené.

9.10.3 Nástup do vazby

Vzít do vazby lze toliko osobu, které bylo sděleno obvinění (viz § 160). Rozhodnutí o vazbě musí být odůvodněno též skutkovými okolnostmi. O vazbě rozhoduje soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce (viz § 68 tr. ř.). Soudce, jemuž byl obviněný dodán, musí obviněného neprodleně vyslechnout, rozhodnout o vazbě a rozhodnutí oznámit obviněnému do 24 hodin od doby, kdy mu byl obviněný dodán (viz § 69 tr. ř.).

Důvody vazby jsou dány zněním § 67 tr. ř., který jsme doslovně citovali v 5. kapitole. Připomeneme pro jistotu, že § 67 uvádí tři konkrétní obavy, kvůli nimž smí být obviněný vzat do vazby, a uvádí je pod písmeny a, b, c. Tato písmena mají velký význam také pro další bezpečnostní opatření, jimž je obviněný podroben po dobu umístění ve vazební věznici. Slyšíte-li z úst dozorce, že o nějakém obviněném říká "ten má béčko", míní tím právě písmeno za paragrafem 67 tr. řádu, při zacházení s "béčkaři" totiž vyvstávají ve vazbě často problémy. Podle těchto písmen také hovoříme o třech typech vazby:

a) vazba útěková - vyplývá z obavy, že se obviněný bude skrývat a vyhýbat trestnímu řízení, b) vazba koluzní - slovo koluze pochází z latiny, kde znamená tajné dorozumívání za účelem ztížení poznání pravdy, právníci tak nazývají nebezpečí ovlivňování svědků a spolupachatelů za účelem maření výkonu spravedlnosti, c) vazba předstízná – tam jde o zabránění dokončení stávající nebo páchání další trestné činnosti, čili o prevenci

9.10.4 Vyrozumění příbuzných

O vzetí do vazby je třeba neodkladně vyrozumět některého příbuzného, např. manželku vězně, nebo nadřízeného apod.

U cizinců soud vyrozumí příslušný konzulát.

9.10.5 Délka a prodlužování vazby

Vazba může trvat v přípravném řízení a v řízení před soudem jen nezbytně nutnou dobu (viz § 71). Jestliže by vazba v přípravném řízení přesáhla **6 měsíců**, ale obviněného ještě nelze

propustit na svobodu, na návrh státního zástupce může **o dalším trvání vazby do jednoho roku rozhodnout soudce** a nad tuto lhůtu, nejvýše však **do 2 let, může rozhodnout senát**.

Sečteme-li délku vazby v přípravném řízení a vazbu v řízení před soudem dohromady, nesmí to být dohromady více než 2 roky. O dalším trvání vazby může ze závažných důvodů na nezbytně nutnou dobu rozhodnout vrchní soud. **Celková doba nesmí přesáhnout 3 roky, u zvláště závažných trestných činů 4 roky**. Pokud nejpozději do 15 dnů před vypršením lhůty nebyl podán návrh na její prodloužení, musí být obviněný propuštěn, a to nejpozději den po uplynutí lhůty stanovené pro vazbu.

Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny (viz § 72 tr. ř.) zkoumat v každém období trestního stíhání, zda důvody vazby ještě trvají nebo zda se nezměnily. Pomine-li důvod vazby, musí být obviněný ihned propuštěn na svobodu.

Obviněný má právo **kdykoliv žádat o propuštění na svobodu** a státního zástupce (tomu adresuje žádost v přípravném řízení) a soud ho musí vyrozumět, zda žádosti vyhověl. Až **po uplynutí 14 dní** po doručení rozhodnutí soudu, jímž byla žádost zamítnuta, může obviněný podat **další žádost**.

9.11 Jak z vazby ven (legálně)

Již jsme výše zmínili, že útekovou nebo předstíznou vazbu lze nahradit zárukou zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby.

Obviněný také může dát **slib**, že povede řádný život, nedopustí se trestné činnosti a splní povinnosti vyplývající z trestního řízení (viz § 73 tr. ř.). Soud po zvážení všech okolností může slib přijmout.

Soud může obviněného (s výjimkou vazby z koluzních důvodů) propustit na svobodu, složí-li on nebo jiná osoba, kterou soud seznámil se všemi skutečnostmi trestního řízení, **peněžitou zárukou** určenou soudem (viz § 73a tr. ř.). Výši peněžitě záruky (hovorově se jí říká kauce) může soud určit v rozmezí od 10 000 korun výše. Při nedodržení sjednaných podmínek, tj. útěku, další trestné činnosti nebo vyhýbání se trestu může soudce rozhodnout, že peněžitá záruka propadá státu.

V případech, za které trestní zákon stanoví trestní sazbu nižší než 5 let, může soud za splnění všech podmínek ze strany obviněného rozhodnout o podmíněném **zastavení trestního stíhání** (viz § 307 tr. ř.) nebo o **narovnání** (viz § 309 tr. ř.), které záleží na dohodě mezi pachatelem a poškozeným a ochotě složit peněžní částku určenou k obecně prospěšným účelům.

9.12 Obviněný mladistvý a zvláštní zřetel k němu

Každý mladistvý **musí mít** od sdělení obvinění **obhájce** (viz § 291 tr. ř.) Soud se zpravidla obrací na **orgán pověřený péčí o mládež**, aby zjistil co nejdůkladněji stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho povahu, poměry i prostředí, v němž žil a byl vychován, jeho chování před spácháním trestného činu a po něm a jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, zejména pro posouzení, zda má být nařízena ochranná výchova mladistvého (viz § 292 tr. ř.).

I když existují vazební důvody podle § 67, smí být mladistvý vzat do vazby jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak.

9.13 Na závěr jedna zpráva dobrá a jedna špatná

Nastupuje-li po nabytí právní moci rozsudku odsouzený z vazby do výkonu trestu odnětí svobody, část trestu už si vlastně odseděl! Celá délka vazby, ode dne zadržení až ke dni nařízení výkonu trestu, se započítává jako výkon trestu odnětí svobody.

Náklady výkonu vazby však jsou odsouzenému připsány do rubriky "má dáti". Dostane-li ve výkonu trestu práci, začne dluh pomalu splácet.

10. Život ve vazbě

Vazba v ruzyňské věznici představovala pro Havla šok. Nebyl na ni psychicky připraven, jak se po letech přiznal. třebaže ji vlastně mohl čekat. Nakonec zde byl držen s jednou přestávkou po čtyři měsíce a většinu času strávil na cele dvanáctkrát sedm stop se snášenlivým zlodějem. Prostor pro čtení, psaní a reflexi prakticky neměl; byly noci, kdy se mu nepodařilo spát déle než hodinu.

Michael Simmons, Nesmělý prezident, Volvox Globator, Praha 1993

10.1 Nástup, prvotní šok a zmatek

Suchá teorie trestního procesu, kterou jsme vám představili v předchozí kapitole, převedená do vnímání a prožívání konkrétního člověka v konkrétním trestním případě, je všechno jiné než záležitost chladného rozumu.

Šok může zmírnit znalost pravidel, podle nichž se výkon vazby provádí. Pravidla fungování vazební věznice se opírají především o **zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby (ZVV)**, Vyhlášku ministra spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby (**ŘVV**), a další **interní předpisy VS ČR**, zejména vnitřní řády - každý ředitel může vydat **vnitřní řád** "šitý na míru" pro konkrétní vazební věznici. Těmito předpisy se řídí práce vězeňského personálu a život obviněných ve vazební věznici.

10.2 Personál chrání práva obviněných a žádá, aby plnili své povinnosti

Naivní by byla představa, že příslušníkem Vězeňské služby ČR se stávají pouze lidé se sklonem neustále někomu velet nebo si odreagovávat agresivní pudy. S takovým přístupem by ve službě asi dlouho nevydržel. Podle zjištění domácích i zahraničních výzkumů rozložení různých psychologických typů vězeňských pracovníků odpovídá srovnání se vzorky lidí docela jiných civilních povolání v běžné (Více viz např.: Netík, K. - Netíková, D. - Hájek, S.: Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Skripta. I. vydání. Praha, C.H. Beck 1997). Markantní je jen zvýšená odolnost vůči zátěžovým situacím. Těch vězeňský personál zažívá opravdu dost, ve službě vyslechne na svou adresu mnoho nehezkých slov. Ústav pro jazyk český by si ve věznici mohl udělat pobočku pro sběr nových nadávek.

Bez ohledu na chování a charakter vězňů, s nimiž přichází do styku, je každý pracovník VS podle NGR č. 33/1996 při zabezpečování výkonu vazby povinen (kromě jiného) například:

- ~ plnit odpovědně všechny úkoly a služební povinnosti tak, aby byl zabezpečen účel výkonu vazby při důsledném respektování lidské a občanské důstojnosti,
- ~ dbát, aby práva a oprávněné zájmy obviněných byly omezovány v míře nezbytně nutné k dosažení účelu vazby a dodržení stanoveného pořádku,
- ~ bezodkladně oznámit svému nadřízenému zjevné stopy po fyzickém násilí zjištěné u obviněného, jakož i všechny případy násilného nebo jiného protiprávního jednání obviněných.

10.3 Vězeňský personál tedy chrání obviněné i proti nim samým navzájem.

10.3.1 Příjem do vazby

Při přijetí do vazební věznice je obviněný poučen o právech a povinnostech a podepíše o svém poučení záznam. Z bezpečnostních důvodů je provedena ještě za přítomnosti předváděcího orgánu Policie osobní prohlídka jeho těla (provádí ji osoby stejného pohlaví jakého je obviněný/á) a prohlídka věcí, které má u sebe. Při té příležitosti se provedou hygienická a protiepidemická opatření osprchování, případná výměna špinavého oblečení za

čisté. Oholen a ostříhán může být, jen souhlasí-li s tím sám a nevyjádřil-li OČTŘ přání, aby se (např. kvůli identifikaci)jeho zevnějšek neměnil. Věci, které nesmí mít u sebe na cele, jsou zapsány a převzaty do úschovy. Následuje preventivní lékařská prohlídka.

10.3.2 Zařazení na celu

Zvlášť se zásadně umísťují muži a ženy, dospělí a mladiství, obvinění pro více a pro méně závažné trestné činy, spolupachatelé jednoho trestného činu - tj. případy koluzní vazby, kuřáci a nekuřáci. U cizinců se bere ohled na to, aby společně byli na cele vězni, kteří jsou schopni se domluvit. Vězni s nakažlivými chorobami, nemocní nebo vězni s vážnějšími mentálními či psychickými problémy, vězni agresivní nebo ti, kteří jsou právě v akutní duševní tísní, a vězni s výrazně sníženou hmotností se podle posouzení lékaře, či psychologa umísťují do vězeňské nemocnice, na infekční lůžka, popřípadě na cely v krizovém oddělení. Ve vazbě je zachována vnitřní diferenciací, která se opírá o hodnocení vlastností obviněného a později též i o jeho chování po dobu pobytu ve vazbě. Vězni, jejichž chování zaručuje, že nebudou narušovat výkon vazby, jsou umísťováni na oddělení pro výkon vazby se zmírněným režimem. V celách jsou vězni umístěni sami nebo ve skupinách, přitom však musí být dodržena minimální bytovací plocha 3,5m² na jednoho vězně. Stanovenou plochu je však možné na dobu nezbytně nutnou snížit.

10.3.3 Základní vybavení cel

Na cele musí být splachovací WC oddělené neprůhlednou zástěnou, umyvadlo s tekoucí vodou, okno poskytující dostatek denního světla a stropní osvětlení, které v odůvodněných případech po dobu spánku lze užívat jako tlumené. Cela musí být denně větrána, popřípadě také vytápěna. Na cele jsou kovová lůžka, stolky, židle a skříňky na osobní věci podle počtu ubytovaných vězňů. Patrová lůžka lze užívat, jen bude-li mezi horní a dolní ložnou plochou vzdálenost nejméně 80 cm, horní lůžko opatřeno podložkou nepropouštějící prach a na jednoho vězně bude v cele připadat nejméně 7 m³ vzduchu. Pro udržování pořádku a čistoty jsou vězňům vydávány běžné čisticí a desinfekční prostředky. Na každé lůžko dostává obviněný matrace, 2 deky, podhlavník (jedna deka a podhlavník se povléká) a prostěradlo.

10.4 Co mohou dělat rodiče?

Vzijme se na dalších řádcích do role rodičů, kteří se chtějí podílet na naplňování práv obviněného, zvláště mladistvého, ve vazbě.

Představme si, že obviněný přišel do vazby jen v tom, co měl právě na sobě, jiné věci denní potřeby neměl. Co potřebuje? Všechno! Probereme jednu potřebu za druhou a řekneme si, jak ji můžeme ve vazbě zajistit.

10.4.1 Oblečení

Obviněný používá po dobu vazby zpravidla vlastní oděv, prádlo a obuv. Výměna vlastního osobního prádla musí být zabezpečena nejméně jednou týdně (viz § 29 RVV). Obviněný musí mít čisté trenýrky, tričko, košili a ponožky. Na cele ale prádlo a sušit prádlo nesmí.

Výměnu vlastního prádla, oděvu nebo obuvi lze uskutečňovat zasláním poštou, při návštěvách obviněného nebo po dohodě se správou věznice individuální donáškou do věznice. V "denním pořádku dne", kde jsou rozepsány všechny pravidelné činnosti ve věznici po hodinách a dnech, je stanoven také den, kdy se hromadně přijímají balíčky s prádlem k odeslání (bývá to např. úterý odpoledne).

Nemá-li obviněný nikoho, kdo by mu pral, může si zaplatit vyprání ve věznici. Nemá-li na to peníze, může používat vězeňský oděv (trenýrky, tričko, ponožky, teplákové kalhoty a bunda, kabát čepice, trepky atd.) a dbát o jeho čistotu. Výměna osobního vězeňského prádla se

provádí jednou týdně, ostatní oděv se podle potřeby mění zároveň s výměnou ložního prádla, tedy jednou za 14 dní. Na cele je málo místa, všechny oděvy musí být ve skřínce. Proto se obviněnému, který má jít k soudu nebo jinam mimo věznici, na cestu vydá ze skladu jeho civilní oděv nebo se mu zapůjčí vhodný vězeňský.

Jistě počítáte, kolik by stálo praní a posílání balíků sem a tam. Obviněný tedy potřebuje finanční prostředky.

10.4.2 Zasilání peněz

Peníze lze vězni posílat poštovní poukázkou na adresu věznice, uvedeno musí být jeho jméno a rodné číslo či datum narození. Popřípadě se můžete informovat ve věznici na číslo konta a další náležitosti. Peníze přichází vězni na jeho konto ve věznici, u sebe může mít jen částku do výše stanovené příslušným ústavním řádem, např. do 500 Kč měsíčně. Předávat peníze u návštěv nebo jinou cestou není možné.

Z finančních prostředků uložených ve věznici se obviněnému hradí různé potřeby podle jeho pokynů.

10.4.3 Korespondence

Za korespondenci považuje řád výkonu vazby jen písemná sdělení. Jakmile je k dopisu přiloženo něco jiného (potravin, věci osobní potřeby), považuje se zásilka za balíček. Obviněný může přijímat a na své náklady odesílat korespondenci bez omezení množství (viz § 39 - 43 ŘV V).

Kontrolu korespondence obviněných (nesprávně se ještě někdy říká cenzura dopisů) provádí pracovník VS pověřený ředitelem v případech vazby z důvodů uvedených v § 67 písmena a) nebo c) tr. řádu. V případech koluzní vazby, kdy je obava z ovlivňování svědků apod., provádí kontrolu orgán, který vede trestní řízení. Kontrola korespondence se netýká orgánů určených k vyřizování stížností, nevztahuje se na korespondenci mezi obviněným a jeho obhájcem, státními orgány ČR, orgány dozoru nad výkonem vazby a určenými mezinárodními organizacemi na ochranu lidských práv.

V odůvodněných případech může pověřený pracovník **korespondenci zadržet** a podá o tom zprávu OČTR. O veškeré korespondenci se vedou záznamy s uvedením data a adresy odesílatele nebo adresáta.

Náklady spojené s korespondencí hradí obviněný z vlastních prostředků. U soukromé korespondence je na náklady věznice odeslán zpravidla jen první dopis, ve kterém obviněný požádá o finanční prostředky na korespondenci.

Korespondenci předává obviněný ke kontrole rozlepenou. Na zadní straně obálky musí být uvedeno **jeho jméno, příjmení a datum narození**. Na příslušné místo se na obálku vylepí známky v příslušné hodnotě. Na obálky se kromě adresy nic jiného nesmí psát ani malovat, jinak bude dopis vrácen zpět. Obviněnému, který neumí nebo nemůže číst a psát, poskytnete pomoc pracovník Vězeňské služby.

Korespondence se přijímá a odesílá každý pracovní den v době stanovené vnitřním řádem věznice (zpravidla při ranních kontrolách cel). Poštovnímu úřadu se dopisy předávají odpoledne nebo nejpozději následující pracovní den. Došlá korespondence se předává zpravidla ve stejný den, kdy je převzala věznice (přednost má úřední pošta od soudu - usnesení, rozsudky).

10.4.4 Význam korespondence s vězněm

Z pohledu rodičů (sourozenců, manželek, družek apod.) je třeba ke korespondenci uvést, že podle její četnosti, případně obsahu usuzují pracovníci VS na to, zda má vězeň dostatečné sociální zázemí. Svou roli hraje upřímný zájem příbuzných na dobrém chování vězně např. při posuzování návrhu na podmíněné propuštění apod. Hodnocení chování a sociálního zázemí vězně sestavují pracovníci VS na žádost příslušného soudu.

Korespondence je také jedním z mála způsobů, jak lze uspokojit důležitou lidskou potřebu - vědět, co se venku děje, co dělá a o čem přemýšlí jeho rodina. Můžeme se na obviněného zlobit, co nám to provedl, ale když mu vezmeme šanci ke kontaktu, necháváme ho propadat hlouběji do světa zla. Může si pak najít místo svých blízkých svéráznou citovou náhradu v nejbližším okolí nebo propadne depresi. Mnoho tragických událostí ve věznicích způsobilo přetržení kontaktů s rodinou, manželkou, dětmi...

"Co mu pořád máme psát?" ptají se někteří lidé, se kterými jsem mluvil. Znam dobrovolníky, kteří se dali na dopisování s vězni na základě různých humanitárních pohnutek, nejčastěji křesťanských. Četl jsem i jejich korespondenci. Kdo ji nezná, myslí si, že je tam samé nudné povídání o víře, nápravě, pokání, spáse. Ale ti lidé vědí, že neprožitými opsanými citáty a formalitami se do věznice kus bytelné lásky a života nepřinese. Píší si o všem možném, co je normální v normálním životě, ale ve věznici to prostě není. Vypravujte osleplému o jaru na zahradě, o kterou se kdysi staral nebo kam chodil, bude vás poslouchat... Vypravujte o svých starostech, které vás tíží, v odpověď vyslechnete rady a překvapivá slova povzbuzení od toho, o kom jste si mysleli, že mu tím pomáháte a přinášíte mu oběť... **I vězeň je člověk, a i když čeká na svou spravedlnost, má dál přirozené právo být člověkem, ať si o tom kdo chce co chce myslí. Má přirozené právo připravovat se na nesení svého trestu.** Ponese jej sám. Jak si zaslouží podle zákonů světa a lidí. Nikdo jiný za něho ten trest nést nemůže. A ten trest nebude lehčí, když mu budeme psát, vést ho k pochopení smyslu toho trestu, aniž bychom mu to třeba přímo řekli. Je-li trest cestou k realitě a k přijetí reality, jen tehdy má smysl.

10.4.5 Návštěvy obviněných

Obviněný má nárok na přijetí návštěvy ve věznici **jednou za 3 týdny**. Návštěva trvá **30 minut**. Přijít mohou celkem **4 osoby** (viz § 14 ZV V, § 44 a 45 ŘV V). Do stanoveného počtu se započítávají i nezletilé děti, které však nemohou přijít samy, pouze v doprovodu osoby starší 18 let. (Tím pádem mohou přijít naráz maximálně 3 děti a jeden dospělý atd.).

Návštěvy se konají **zpravidla v pracovních dnech, nejčastěji to bývá v době od 08.00 do 14.30 hodin**. Ředitel věznice může u obviněných, kteří nejsou ve vazbě z koluzních důvodů (viz § 67 písm. b tr. ř.) a chovají se ve výkonu vazby dobře, povolit návštěvu mimo přepážku nebo prodloužení návštěvy.

Návštěvy se uskutečňují uvnitř věznice **dvojím způsobem**:

- a) tzv. **přepážková forma** - návštěvník je oddělen od vězně průhlednou přepážkou, hovor může být zajištěn telefonním zařízením,
- b) tzv. **restaurační forma** návštěv se provádí v návštěvní místnosti, kde je řada stolů podobně jako ve velké čekárně na nádraží.

Když jdete na návštěvu, raději se dvakrát přesvědčete, zda máte s sebou **platné doklady**: Potvrzení o ztrátě občanského průkazu nestačí. Strážný u vchodu žádá vždy občanský průkaz, pas nebo (u vojáků) vojenskou knížku.

Při příchodu do věznice ihned **ohlase svůj příchod strážnému** na pěší bráně a předejte mu **doklady o povolení návštěvy**. Je lépe přijít o něco dříve před stanovenou hodinou návštěvy, protože se může přihodit nějaká komplikace při vyřizování formalit, která by zdržela zahájení návštěvy. Jakmile se ohlásíte, vězeňský personál už o vašem příchodu ví, což znamená, že v případě opoždění jiného návštěvníka přijdete dříve na řadu. Brzy vám toho vašeho chlapce (nebo dívku) přivedou do návštěvní místnosti. V některých věznicích čekají návštěvníci na vyzvání ve zvláštních čekárnách, kde je i toaleta, automat na kávu apod. Návštěvy pak čekání ve věznici méně stresuje.

Při návštěvě prováděné tzv. restaurační formou můžete s obviněným hovořit a být v kontaktu běžným společenským způsobem, tedy včetně podání ruky, případně polibku. U návštěvy provádí dozor nebo je přímo přítomen pracovník VS, který může v odůvodněných případech

návštěvu předčasně ukončit. Snahou pracovníků VS však je vytvoření relativně klidného prostředí pro všechny návštěvy vědí totiž, jaký význam má návštěva pro psychický stav obviněného. Vězeňská služba považuje příbuzné a rodiče vězně za možné partnery při pozitivním stimulování chování vězně.

Podle okolností dává Vězeňská služba přednost při návštěvách těhotným ženám (vezměte si **těhotenský průkaz**, břicho nemusí být v diskusi argument) starým osobám, tělesně postiženým a návštěvám s malými dětmi, které mnohdy (naštěstí) nevědí, že jsou ve věznici. Pro starší děti je návštěva již zkušeností, u níž velmi záleží na tom, jak ji přijmou. Správné či nesprávné pochopení funkce trestu a vězení může mít velký význam pro jejich další vývoj. Návštěva ve věznici je vždy záležitostí bolestnou a citově vyčerpávající. Ale má smysl.

10.4.6 Formality kolem návštěv - povolenka a termín

Vězeň dostane formulář žádosti o povolení návštěvy - její vzor najdete v **příloze č. 17**. Vyplněný formulář pak obviněný předá v **nezalepené obálce** dozorcům nebo pracovníkům provádějícím návštěvy, kteří stanoví přesný termín návštěvy. Vyrozumí obviněného a podepsanou žádost opatří razítkem, obálku s vylepenými známkami zalepí a odešlou **na uvedenou adresu**, čili například manželce nebo matce, družce, sourozenci apod.

Vězeň může ihned jakmile se dozví o termínu, poslat své rodině dopis a uveďte v něm další vysvětlení nebo sdělí svá přání. To je první, jednodušší případ.

V případě, že je obviněný ve vazbě **z koluzních důvodů** (§ 67 písm. b) trestního řádu), odesílá se žádanka **na adresu soudu nebo státního zastupitelství** (podle toho, kdo právě vede trestní řízení). Když tyto orgány souhlasí, určují **také termín návštěvy**. Zástupce těchto orgánů může také dát jako podmínku, že chce být u návštěvy přítomen.

Jedná se obvykle o závažnější případy, je proto pochopitelný důraz na kontrolu průběhu návštěvy. U návštěvy je potom dozor zajišťován jednak pracovníkem VS a jednak zástupcem OCTŘ. Někdy se může stát, a raději na to dopředu upozorňujeme, že se zástupce OCTŘ nedostaví nebo opozdí a pracovníkům Vězeňské služby to včas neoznámí. **Vězeňská služba v těchto případech nemá právo provést návštěvu sama, musí tedy termín zrušit.** Je to vždy velmi nepříjemné vysvětlování. Připravte se i na tuto možnost. O propadlý termín návštěvy vás nikdo neošidí, VS ČR o tom vede evidenci. Zbývá jen doufat, že příště již všechny formality budou splněny.

10.5 Balíčky řádné; civilní a mimořádné

Při návštěvě nebo poštou může **jednou za dva týdny** obviněný přijmout balíček s povolenými potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg (viz § 48 a 49 ŘVV). Ředitel vazební věznice může povolit přijetí balíčku i za dobu kratší - je to vlastně odměna - mimořádný balíček.

Návštěva musí s balíčkem předložit ve věznici platné potvrzení o právu na přijetí balíčku. Když se návštěva nekoná, může být k danému termínu balíček odeslán poštou nebo předán prostřednictvím obhájce při jeho návštěvě - uvnitř musí být platná povolenka.

Aby byl dodržen interval 14 dnů mezi jednotlivými tzv. řádnými balíčky, vydává pracovník VS obviněnému potvrzení o jeho právu na přijetí balíčku. O vydání potvrzení se vede evidence. Obviněný pošle potvrzení o řádném balíčku na adresu podle svého výběru. Jako potvrzení v praxi některých věznic je vydáván lístek s adresou věznice, se jménem obviněného, s daty jeho narození, razítkem a zaškrtnutým čtverečkem s písmeny "RB". **Tento lístek odesílatel na balík lepí přímo jako adresu** (slangově se lístku říká "balíčenka"). Pracovníci VS při jeho obdržení hned vědí, o co se jedná.

"Řádný balíček" nesmí přesáhnout 5 kg.

Toto váhové omezení však **neplatí pro balíky**, o nichž jsme hovořili v souvislosti s **civilním oblečením** a praním prádla obviněného. Pracovník VS však musí rychle

rozpoznat, zda se jedná o balík s prádlem. Někde je zavedena praxe označovat ho zkratkou "CB" - "civilní balíček" - takový balíček může obsahovat pouze oděv, spodní prádlo nebo obuv, vše na jedno převlečení.

První, co pracovník VS dělá při příjmu "řádného balíčku", je kontrola hmotnosti. Už na poště může těžší balíček vyřadit a pošta ho doručí zpět s poznámkou "adresát zásilku odmítl převzít". Pamatujte na to a věci v řádném balíčku si zvažte i s obalem. "Civilní balíček" nesmí obsahovat jiné předměty osobní potřeby, jinak se odesílatel vystavuje nebezpečí, že balíček nebude přijat a vrátí se mu na jeho náklady zpět jako nová zásilka. Totéž se může stát v případě, že "řádný balíček" bude obsahovat věci nepovolené nebo obviněný po rozbalení balíčku (děje se to za přítomnosti pracovníka VS) odmítne balíček převzít.

10.5.1 Co nesmí řádný balíček obsahovat

Balíček nesmí obsahovat zejména:

cennosti, peníze, zbraně, alkoholické nápoje (včetně piva), různé nápoje včetně rozpustných, výrobky obsahující líh, hořlaviny a jiné těkavé látky, léky, prášky na spaní, vitamínové výrobky typu léků a další léčiva, potraviny podléhající rychlé zkáze, potraviny a jejich polotovary vyžadující další tepelné zpracování, konzervy, nápoje a potraviny ve skleněném obalu a umělohmotných láhvích, sůl, cukr, tuky, oleje, koření, masné výrobky (s výjimkou trvanlivého salámu), prášky na praní, výrobky v tlakových nádobách (spreje), fixy, přístroje, magnetofony, tiskoviny nebo materiály propagující národnostní, etnickou, rasovou nebo náboženskou nesnášenlivost, fašismus a podobná hnutí, násilí a krutost nebo obsahující popis výroby a použití psychotropních látek, jedů a výbušnin.

Odesílateli se jako nová zásilka vrátí balíček nebo jeho část, obsahuje-li věci, které nesmí mít obviněný na cele.

Konkrétně můžeme jmenovat například následující nepovolené potraviny:

výrobky s huspeninou a rosolem (masové, lahůdkářské, rybí), majonéza a veškeré výrobky, které ji obsahují (saláty, tatarská omáčka, obložená vejce apod.), tepelně nezpracovaná vejce, mletá a sekaná masa (jitrnice, prejty, tlačanky apod.) rybí výrobky (zavináče, uzené makrely apod.), houby, měkké cukrářské výrobky (dorty, řezy), šlehačka, zmrzlina, tvarohové pomazánky, játrový sýr, játrovky, čajovky, měkké salámy a uzeniny bez tepelného zpracování.

Při čtení tohoto dlouhého seznamu vám může připadat, že do věznice se nedá poslat vlastně nic. Téměř u všeho lze nalézt nějaké důvody hygienické nebo bezpečnostní – jistě jste pochopili, že důvodem zákazu mnoha předmětů je obava z propašování drog apod. Obviněný má proto možnost koupit si většinu výše jmenovaných potravin a dalšího běžného zboží ve vězeňské prodejně.

10.5.2 Balíček může obsahovat

dopisní papíry, obálky, poštovní známky, fotografie, tranzistorové rádio nebo televizi na baterie, baterie, noviny a časopisy vydávané v ČR, knihy, právní předpisy, hygienické potřeby, společenské hry, potraviny nepodléhající zkáze, čaj a kávu v originálních obalech, tabákové výrobky.

10.5.3 Když obviněný nemá nikoho, kdo by mu poslal balíček

Přijde-li do vazby obviněný zcela "nalehko" a prokazatelně nemá žádné finanční prostředky, nenechá ho věznice na holičkách. Obviněnému poskytne v potřebném množství bezplatně základní hygienické potřeby: toaletní mýdlo, zubní kartáček a pastu, holicí potřeby a hřeben.

10.6 Stravování

Strava se poskytuje obviněným třikrát denně (viz § 27 ŘVV).

Stravní normy určují složení, množství a nutriční hodnotu potravin v rámci stanoveného finančního limitu na osobu a den, přihlížejí také k věkové kategorii, zdravotnímu stavu, případně pracovnímu zařazení obviněného.

O přiznání léčebné výživy, jejím druhu a délce rozhoduje lékař.

Obviněným, kteří jsou stále uzavřeni na celách, kde není možné vařit vodu, se poskytuje nejméně dvakrát denně vřelá voda. V praxi potom roznáší dozorcí nádoby s vřelou vodou k podávacím okénkům katrových dveří a zalévají obviněným připravené nádoby s kávou nebo čajem. Na roznášení vody je v denním pořádku ve věznici (říká se také v "režimu dne") stanovena doba, například 08.00 - 10.00 a 13.00 - 15.00 hod.

Řád výkonu vazby počítá pro obviněné také s možností nákupu oběda z vyvařovny pro pracovníky VS. Nevím zatím o případu, že by o to obviněný požádal. Strava pro vězně a pro personál se sice vaří odděleně, ale má stejnou kvalitu, jak jsem si ověřil i po chuťové stránce.

Obviněnému, který vzhledem ke svému založení nebo přesvědčení nechce akceptovat běžné stravovací zvyklosti, se umožní pořizovat na vlastní náklady doplňkovou stravu v přijatelném rozsahu, nárok na poskytování stravy (3krát denně) tím není dotčen (viz § 28 ŘVV). Tyto případy se týkají např. vegetariánů, muslimů a ortodoxních židů. Jeden takový případ týkající se košer stravy projednával dokonce Ústavní soud, jenž nakonec konstatoval, že stávající právní úprava postačuje pro zabezpečení výživy lidí s odlišnými stravovacími zvyklostmi. Na rostoucí počet cizinců však vězeňské kuchyně budou muset časem reagovat a přizpůsobit svou činnost.

10.7 Nákup potravin a věcí osobní potřeby

Ve věznici se zřizují prodejny s potravinářským, drogistickým a průmyslovým zbožím. Minimální sortiment zboží je stanoven ve vnitřním řádu věznice. Nákupy se provádí zpravidla bezhotovostně prostřednictvím finančního oddělení věznice, suma se odepisuje z konta. Ředitel věznice může stanovit nejvyšší hodnotu nákupu ve vnitřním řádu a výši peněz na hotovosti, které smí mít obviněný u sebe. Nákup se tedy může provádět například nejméně jednou týdně a částka za nákup je omezena do 500 Kč. Sortiment a ceny odpovídají menší prodejně smíšeného zboží. Věci mimo obvyklý sortiment si mohou obvinění objednat. Lépe tedy je, má-li obviněný ve vazbě dostatek financí.

Poklesne-li částka na kontě obviněného pod sumu, která by stačila na dopravu do místa bydliště plus denní stravné, obviněný nakupovat nesmí.

Minimální sortiment zboží tvoří:

kuřácké potřeby, drogerie, psací potřeby, baterie, cukrovinky a nealkoholické nápoje v plastických obalech, potraviny - např. pečivo, čaj, káva, salámy, sýry, máslo, sádlo, cukr, hořčice, ovoce a zelenina.

Dlouhodobé přechovávání potravin je zakázáno hygienikem.

10.8 Spánek

Obviněný má právo na 8 hodin nepřetržitého spánku, podle toho se stanoví večerka a budíček. Po budíčku se musí obléknout. V době od 08.00 do 21.00 smí odpočívat na ustlaném lůžku, ne však v pyžamu. V době po budíčku určené pro ranní hygienu a kontroly cel není dovoleno odpočívat na lůžku. Jestliže se obviněný zúčastnil na provádění úkonu mimo věznici a nepřetržitá doba ke spánku nabyla dodržena, smí toho dne spát na lůžku přiměřenou dobu i po budíčku.

10.9 Koupání

Obvinění se koupají (sprchují) v teplé vodě nejméně jednou týdně. Obviněné při koupání střeží osoba stejného pohlaví. Zpravidla při koupání je prováděna zraková prohlídka zaměřená na zjištění stop po případném fyzickém násilí na těle obviněného.

10.10 Vycházky na vycházkovém dvoře

Obviněný se může zúčastnit vycházek, které se konají denně ve vycházkových prostorách věznice po dobu minimálně jedné hodiny. O účasti na vycházkách vedou pracovníci VS přehled a provádějí při nich dozor.

Obviněný musí mít na vycházce vlastní nebo vězeňský oděv a obuv přiměřené povětrnostním podmínkám.

Předvádění obviněných na vycházky je prováděno tak, aby byla dodržena zásada odděleného umístování - viz výše výklad o umístování na celu.

Na vycházkovém dvoře je možné podle okolností také hrát míčové hry. Pohyb na čerstvém vzduchu alespoň jednu hodinu denně je důležitý pro uchování zdravého organismu zejména u mladistvých. Rodičům a příbuzným tedy doporučujeme, aby se obviněných v dopisech ptali, zda chodí pravidelně ven.

10.11 Zdravotní péče

Zdravotní péči zajišťuje především zdravotnické středisko v dané věznici nebo nemocniční zařízení Vězeňské služby. Vyžaduje-li zdravotní stav obviněného neodkladnou lékařskou péči například v noci, orgán VS přivolává rychlou zdravotnickou pomoc a respektuje její rozhodnutí, včetně umístění nebo hospitalizace v civilním zdravotnickém zařízení, kde je obviněný dále střežen. O vážném onemocnění nebo úrazu neodkladně pracovníci VS vyrozumí blízkou osobu, kterou určí obviněný.

10.12 Uspokojování kulturních potřeb

Obviněný smí mít na cele věci, které potřebuje pro své duševní uspokojení: psací potřeby, knihy, denní tisk a časopisy (může si je objednat), digitální a jiné hry, právní a náboženskou literaturu, fotografie, kapesní nebo náramkové hodinky, přenosný bateriový radiopřijímač nebo televizi (úhlopříčka obrazovky do 30 cm). Provoz přijímačů nesmí narušovat pořádek v cele - doporučujeme tedy přístroje se sluchátky. Ve věznici je zřízena knihovna s beletrií, odbornou, právní a náboženskou literaturou. Zapůjčit lze některé společenské hry. V odůvodněných případech lze umožnit zaslání a používání dalších věcí, které mají vztah k povolání nebo studiu obviněného.

10.13 Duchovní a sociální služby

Požádá-li obviněný o umožnění návštěvy kvalifikovaného a schváleného zástupce církví nebo náboženských společností, věznice návštěvu zprostředkuje. Ve věznici je zřízena zvláštní místnost pro pastorační návštěvy.

Sociální služby zajišťuje určený pracovník VS. Při své práci úzce spolupracuje především s kurátory pro mládež, se sociálními kurátory, s orgány státní správy a územní samosprávy, jakož i se zájmovými sdruženími občanů. Sociální pracovník vykonává poradenskou službu a podílí se na zajišťování práv a oprávněných zájmů obviněných, zejména těch práv, k nimž má obviněný z důvodu umístění do vazby ztížený přístup a nemůže si je vyřizovat bezprostředně sám.

10.14 Zaměstnávání obviněných

Vazební věznice vytvářejí podle možností podmínky pro zařazení obviněných do zaměstnání v rámci prací pro věznici nebo na základě smluv s podnikatelskými subjekty.

Obviněný může být zaměstnán, jestliže o to požádá a druh práce, která je k dispozici, odpovídá jeho schopnostem a dovednostem. Práci mu může doporučit pracovník VS, který bere v úvahu sociální podmínky obviněného (např. placení výživného apod.). O zařazení do zaměstnání pak rozhoduje komise stanovená ředitelem věznice.

10.15 Povinnosti obviněných

® Obviněný musí plnit příkazy a pokyny pracovníků Vězeňské služby, šetřit majetek věznice, chovat se slušně ke všem osobám, se kterými přijde do styku (včetně ostatních obviněných). Při vstupu pracovníků VS a dalších orgánů na celu povstat, těmto osobám vykat a oslovovat je "pane" nebo "paní" s připojením funkce nebo příjmení, jsou-li mu známy.

® Obviněný se musí podrobit prohlídce při přijetí do vazby, při přemístění, při propuštění, před a po provedení návštěvy a v dalších důvodných případech.

® Obviněný je povinen absolvovat preventivní vstupní periodické a výstupní lékařské prohlídky, včetně nezbytných dalších diagnostických a léčebných opatření. Obviněný v případě svévolného způsobení újmy na zdraví hradí náklady léčení a dopravu do zdravotnického zařízení.

® Obviněný je povinen dbát na osobní hygienu a udržovat v pořádku a čistotě celu a její zařízení. Nesmí rušit klid ve věznici a kouřit v místech, kde je to zakázáno.

® Obviněný nesmí přechovávat nepovolené věci a navazovat nedovolené styky s jinými obviněnými nebo dalšími osobami odesíláním zpráv nebo věcí, jimiž by mohl být ohrožen výkon vazby.

® Obviněný musí respektovat denní pořádek ve věznici.

10.16 Kázeňské přestupky

Zaviněné porušení stanovených povinností při výkonu vazby je kázeňským přestupkem, za něž může být obviněnému uložen kázeňský trest. Výkonem kázeňského trestu není dotčena povinnost uhradit škodu jím případně způsobenou.

Méně závažný kázeňský přestupek lze vyřídit napomenutím nebo převedením obviněného, který je umístěn v oddělení se zmírněným režimem, zpět na celu normální vazby (říká se také "na pevnou vazbu").

Vrchní dozorce, vedoucí oddělení a ředitel vazební věznice mají pravomoc ukládat odstupňovaně **kázeňské tresty** o následující maximální výši:

* pokuta do výše 1 000,- Kč

* odnětí práva na přijetí balíčku a zákaz nákupu potravin a věcí osobní potřeby (s výjimkou hygienických potřeb) až na dobu 1 měsíce

* propadnutí věci

* umístění do samovazby až na 10 dní.

Stížnosti proti rozhodnutí dozorce a vedoucího oddělení řeší ředitel.

10.17 Zvláštnosti výkonu vazby

10.17.1 Zvláštnosti výkonu vazby mladistvých

Za mladistvé jsou považováni obvinění, kteří nepřekročili 18. rok svého věku. Mladiství se umísťují do cel zpravidla ve vyčleněné části věznice nebo na samostatná oddělení, kde platí na rozdíl od jiných částí věznice zvláštní režim a vybavení - např. společná kulturní místnost, učebna atd. Na tomto oddělení působí kromě dozorců také vychovatel, speciální pedagog a lektor - instruktor u mladistvých obviněných.

Za účelem omezení negativních účinků izolace mladistvého se v souladu s účelem vazby pro mladistvé se vytvářejí vhodné podmínky pro účast na zájmových společenských, kulturně vzdělávacích a sportovních akcích.

Koupání mladistvých obviněných se provádí nejméně dvakrát týdně. Vycházky mohou být u mladistvých až po dobu 2 hodin denně.

10.17.2 Zvláštnosti výkonu vazby obviněných žen

Obviněné ženy se umísťují zásadně do zvláštní nebo oddělené části věznice. Těhotným ženám nelze ani na přechodnou dobu snížit předepsanou ubytovací plochu na cele.

Kázeňský trest odnětí práva na přijetí balíčku a zákaz nákupu nelze uložit těhotné ženě.

10.17.3 Výkon vazby se zmírněným režimem

Pro tuto formu vazby musí být vytvořeny podmínky zvláštní stavební úpravou podobně jako na odděleních pro mladistvé obviněné. Na společné ubytovně je místnost pro sledování televize, pro hraní společenských her, stolního tenisu apod. Obvinění jsou ubytováni v celách, které se uzamykají jen na noc, jinak se pohybují po uzavřené chodbě volně.

Umístění do oddělení se zmírněným režimem si musí obvinění zasloužit, v případě nekázně se vrací do "pevné vazby".

Technicky nezbytná izolace po dobu výkonu vazby je velmi nepříjemná. Oddělení se zmírněným režimem je pokusem o řešení neřešitelného problému -izolovat obviněného a tím splnit účel vazby, ale zároveň ponechat obviněnému co nejméně omezenou možnost pohybu. Oddělení se zmírněným režimem se již podobají na první pohled podmínkám ubytování v některých typech věznic určených pro výkon trestu.

11. Rozsudek a nástup trestu

Povstaňte, přichází soud...

11.1 Druhy trestů

Za spáchané trestné činy může soud (viz § 27 TZ) uložit pouze tyto tresty:

- * odnětí svobody,
- * obecně prospěšné práce,
- * ztrátu čestných titulů a vyznamenání,
- * ztrátu vojenské hodnosti,
- * zákaz činnosti,
- * propadnutí majetku,
- * peněžitý trest,
- * propadnutí věci,
- * vyhoštění,
- * zákaz pobytu.

Současně s trestem může soud uložit tato ochranná opatření:

- * ochranné léčení (§ 72 TZ)
- * zabránění věci (§ 73 TZ)

Samostatně může soud uložit ochranné opatření:

- * ochranná výchova (§ 71, 84, 85, 86 TZ)

11.1.1 Ochranné léčení

Ochranné léčení se ukládá u osob, které se dopustily trestného činu a jejich duševní funkce byly narušeny. Předseda trestního senátu nařizuje léčebnému ústavu, aby zabezpečil výkon ochranného léčení ústavní formou (hospitalizací) nebo formou ambulantní léčby. V případě pouhé zmenšené přičetnosti mohou odsouzení ochranné léčení vykonávat po dobu výkonu trestu odnětí svobody např. protialkoholní nebo protidrogové léčení (ve zvláštních odděleních věznice) nebo po propuštění.

Osoba, která by byla při pobytu na svobodě nebezpečná pro své okolí, je bezodkladně dodána do léčebného ústavu. Není-li nebezpečná, může jí soud poskytnout přiměřenou lhůtu k nástupu do ústavu.

11.1.2 Ochranná výchova

V trestním řízení se ukládá ochranná výchova mladistvému (15 - 18 let) o jehož výchovu není řádně postaráno, jehož dosavadní výchova byla zanedbána nebo vyžaduje-li to prostředí, v němž žije a současně lze předpokládat, že ochranná výchova povede k nápravě lépe než vězení. Ochranná výchova se vykonává ve speciálních výchovných zařízeních ministerstva školství, především jsou to: DÚM (Diagnostický ústav pro mládež) a VÚM (Výchovný ústav pro mládež).

11.2 Nástup trestu odnětí svobody

V 9. kapitole jsme naznačili, jaké existují možnosti odvolání proti rozsudku, který dosud nenabyl právní moci. V okamžiku kdy byly vyčerpány všechny zákonem dané možnosti a rozhodnutí odvolacího soudu nabylo platnosti, není už proti rozsudku žádné odvolání.

Právě **nabyl platnosti rozsudek k nepodmíněnému trestu odnětí svobody**. Nyní předseda senátu zašle příslušné věznicí nařízení výkonu trestu a vyzve odsouzeného, je-li na svobodě, aby trest nastoupil (viz § 321 TR). **Obviněný se definitivně změnil v odsouzeného**. Co se bude dít dál?

Ted se může dostat do výkonu trestu, a to:

- * okamžitě,
- * s policejním doprovodem,
- * s odkladem nebo vůbec ne.

Nařízení výkonu trestu je vykonatelné, ale při jeho výkonu jsou tyto možnosti:

11.2.1 Nástup z vazby

V tomto okamžiku se naplňuje účel výkonu vazby. Je-li obviněný ve vazbě, výrok soudu se realizuje bez komplikací. Předseda senátu odvolacího soudu může nařídit výkon trestu odnětí svobody hned při vyhlášení rozhodnutí.

11.2.2 Nástup ve lhůtě do 1 měsíce

Není-li obava, že odsouzený, který je na svobodě, uprchne, může dostat k nástupu lhůtu nepřevyšující 1 měsíc ode dne nabytí právní moci rozsudku, aby si mohl obstarat své záležitosti.

11.2.3 Zatčení a dodání do věznice

Nenastoupí-li odsouzený trest v poskytnuté lhůtě, nebo je-li obava, že uprchne, nařídí předseda senátu, aby byl do věznice dodán.

11.2.4 Vypátrání a zatčení

Není-li známo místo pobytu odsouzeného vydá předseda senátu příkaz k zatčení. Zatčení popřípadě vypátrání jeho pobytu provedou policejní orgány. Je-li místo pobytu známo, policejní orgán může vstoupit do obydlí, jiných prostor nebo na pozemek s příkazem k dodání do výkonu trestu odnětí svobody vystaveným na jméno osoby, která se tam zdržuje.

11.3 Odklady nástupu výkonu trestu odnětí svobody

Ze závažných důvodů může předseda senátu rozhodnout o odkladu nástupu.

11.3.1 Odklad výkonu trestu ze zdravotních důvodů

Nástup lze odložit na potřebnou dobu, jestliže by to ohrozilo život nebo zdraví odsouzeného.

11.3.2 Odklad kvůli mateřství

Těhotné a matce novorozence lze nástup odložit na dobu 1 roku po porodu.

11.3.3 Odklad krátkého trestu z důležitých důvodů

Nepřevyšuje-li trest 1 rok, lze nástup z důležitých důvodů odložit až na 3 měsíce ode dne nabytí právní moci rozsudku. Ze zvlášť důležitých důvodů (mimořádně těžké následky pro odsouzeného nebo jeho rodinu) lze trest odložit až o 6 měsíců. Nastane-li obava ze zneužití, lze odklad odvolat.

11.4 Upuštění od výkonu trestu

a) odsouzený byl nebo má být **vydán do ciziny** nebo **vyhoštěn**

- v tomto případě ministr spravedlnosti může upustit od výkonu trestu odnětí svobody nebo jeho zbytku; neodejde-li odsouzený do ciziny nebo se vrátí, trest nebo jeho zbytek musí vykonat.

b) odsouzený onemocněl **nevléčitelnou životu nebezpečnou chorobou** nebo **nevléčitelnou chorobou duševní**

- soud může upustit od výkonu trestu odnětí svobody nebo jeho zbytku.

11.5 Podmíněné odsouzení

Soud sleduje chování podmíněně odsouzeného ve zkušební době, bez ohledu na to, zda:

* zájmové sdružení občanů se zaručilo za nápravu odsouzeného

Se zřetelem na to soud trest podmíněně odložil. Opis rozsudku pošle sdružení a žádá o výchovné spolupůsobení a informování o dalším trvání podmínek záruky.

* zájmové sdružení občanů se nezaručilo

I v případě, že soud povolil podmíněný odklad výkonu trestu bez záruky zájmového sdružení občanů činného na pracovišti nebo v místě bydliště odsouzeného, může je předseda senátu požádat o spolupůsobení.

11.5.1 Změna podmíněného odsouzení v nepodmíněné

Odsouzený, který se neosvědčil, nastupuje trest ve vězení.

11.6 Alternativní tresty

Alternativní tresty nejsou spojeny s odnětím svobody. Méně zasahují do života odsouzeného a dávají mu šanci k aktivizaci vlastních sil k nápravě. Proto bývá podmínkou jejich uložení souhlas odsouzeného a slib, že bude podmínky plnit.

Nesplní-li je, může se dostat tam, kam nechtěl - do vězení. Mezi alternativní tresty patří svým způsobem peněžitě tresty, které jsou již dlouhou dobu součástí trestního zákona.

11.6.1 Obecně prospěšné práce

Od roku 1995 zákon obsahuje i obecně prospěšné práce, které se ukládají u vybraných odsouzených, u nichž by nepodmíněný trest nepřesáhl 5 let odnětí svobody. Soud může vyměřit 50 až 400 hodin - hlavně se pracuje při úklidu města, v přírodě, na obnově životního prostředí. Po vykonání tohoto trestu se na odsouzené hledí tak, jako by nebyli nikdy odsouzeni.

Odklad a přerušení výkonu trestu obecně prospěšných prací se provádí obdobně jako při výkonu trestu odnětí svobody. Neplní-li odsouzení své povinnosti a narušují výkon trestu obecně prospěšných prací, může jim soud při veřejném zasedání změnit zbytek trestu v nepodmíněný trest odnětí svobody.

11.6.2 Narovnání

Narovnání přichází v úvahu u trestného činu, za který by nehrozil trest delší než 5 let. Je třeba souhlasu poškozeného. Kromě náhrady škody musí pachatel složit na účet soudu částku

určenou k obecně prospěšným účelům. Narovnáni začalo v ČR roku 1991 experimenty Ústavu státu a práva ČSAV, od roku 1992 také Střediska sociální prevence v Praze a od roku 1993 nadace Klíč v Praze, Brně a České Lípě. Od roku 1995 již narovnáni je součástí trestního zákona.

11.6.3 Probace

Podle latinského slova probare - zkoušet, si můžeme probaci představit jako odklon, odložení trestu na zkušební dobu, po kterou je odsouzený ponechán na svobodě, ale vytvoří se mu podmínky a poskytne rada nebo dozor, aby se choval slušně a osvědčil se. Když svůj slib splní a po dobu probace se nedopustí žádného trestného činu, považuje se trest za vykonaný. Kdo se neosvědčí, putuje zpravidla do vězení.

Od roku 1993 experimentální pokusy využívají a navazují na možnosti podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307 a 308 TR) a uplatňují se v případech podmíněných trestů odnětí svobody. Zkušenosti Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici a Střediska sociální prevence v Praze využívají nyní také probační pracovníci u okresních (obvodních) soudů.

11.7 Na vojnu nebo do vězení?

Je-li odsouzený povolán k výkonu základní vojenské služby nebo civilní služby, reaguje soud následovně:

11.7.1 Odklad a přerušeni výkonu trestu obecně prospěšných prací

Odsouzený trest nastoupí nebo dokončí, po návratu z vojny (viz § 340 TR).

11.7.2 Odklad, přerušeni a upuštění od trestů odnětí svobody do 6 měsíců

Jestliže odsouzený konal řádně vojenskou nebo civilní službu a nespáchal žádný trestný čin, upustí soud od výkonu trestu nebo jeho zbytku a trest se považuje za vykonaný.

V opačném případě soud může rozhodnout, že trest nebo jeho zbytek se vykoná (viz § 328 TR).

11.7.3 Přerušeni nebo zánik branné povinnosti vězňů

Branná povinnost platí pro všechny zdravotně způsobilé muže po dovršení 18 let věku stejně. Branný zákon (z. č. 92/1949 Sb.) vychází z principu rovnosti a dává šanci osobám, které nechtějí zkonat vojenskou službu, aby vykonaly náhradní civilní službu. **Brannou povinnost mají i vězni.**

11.7.4 Prominuti zbytku základní vojenské služby do 1 měsíce

Obviněným nebo pravomocně odsouzeným, kteří nemají ukončenou základní vojenskou službu a zbývá jim ještě vykonat úsek základní (vojenské nebo civilní) služby kratší než 1 měsíc, se zbytek základní služby promíjí.

11.7.5 Z hlediska vojenské evidence jsou vězni na trvalé dovolené

Odsouzení a obvinění, kteří

a) již byli u odvodu, ale dosud nevykonali základní vojenskou službu nebo

b) jsou vojáky v záloze, na něž se vztahuje povinnost nastupovat podle pokynů Okresní vojenské správy na vojenská cvičeni, jsou de facto stále vojáci, a proto by měli žádat ministerstvo obrany, aby byli po dobu věznění předčasne propuštění na trvalou dovolenou, jak to předpokládá branný zákon (§ 36). Je jasné, že ačkoli o dovolenou formálně nepožádají, nebude na ně OVS klást žádné požadavky, jakmile se ovšem z hlášení Vězeňské služby dozví, že jsou ve vězení.

11.7.6 Prominutí základní vojenské služby po dovršení 30 let věku

Branci a vojáci, kteří stráví ve věznicích dobu, kdy by mohli být povoláni k základní nebo civilní službě (pokud o ni včas požádali), a to až do 31. prosince roku, kdy dovrší 30 let svého věku, mohou požádat o prominutí služby nebo jejího zbytku. Ministerstvo obrany nejspíše o takové vojáky nebude mít zájem.

11.7.7 Chcete být ve vězení déle než na vojně?

Občané, kteří mají brannou povinnost, ale ignorují povolávací rozkaz, vyhýbají se vojenské nebo civilní službě apod., mohou být potrestáni (např. horní hranice sazby za nenastoupení služby v ozbrojených silách činí 5 let odnětí svobody). V roce 1995 řešil Ústavní soud případ ústavní stížnosti jednoho člena Náboženské společnosti Svědků Jehovových. Tento občan vykonal jeden trest odnětí svobody za nenastoupení vojenské služby roku 1993 a o rok později byl trestán pro stejný trestný čin. Podle Nálezu Ústavního soudu by druhým rozsudkem byla porušena zásada, že za stejný čin nemůže být pachatel trestán dvakrát.

Kdo tedy zcela ignoruje brannou povinnost, vystavuje se nebezpečí, že mu soud udělí jeden nepodmíněný trest dokonce delší, než je samotná doba základní vojenské služby. **Je však pravda, že na vojnu už pak nemusí.**

12. Typy věznic

Arthura odvezli do veliké středověké pevnosti. Cela byla nepříjemně vlhká a tmavá, ... ale zatuchlina a hnilobné pachy nebyly proň novinkou.

E. L. Voynichová, Střeček, Mladá fronta, Praha 1959

12.1 K čemu jsou věznice?

Zdi věznic oddělují zločince od bezúhonných občanů jako hradby. Zákon a spravedlnost musí panovat nad životy na obou stranách těchto zdí.

Podle § 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody odpovídají na otázku po smyslu věznic tyto dvě věty:

"Účelem výkonu trestu odnětí svobody je zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a soustavně ho vychovávat k tomu, aby vedl řádný život občana. Ve výkonu trestu odnětí svobody se musí respektovat přirozená důstojnost lidské osobnosti, nesmí být použity kruté nebo lidskou důstojnost ponižující způsoby zacházení a trestání."

Účelem výkonu trestu je také **zacházení s odsouzeným**, které směřuje k tomu, aby měl možnost pracovat, kulturně se rozvíjet a vzdělávat, aby našel uspokojení v práci, v prospěšném využívání volného času a ve slušném soužití se všemi ostatními lidmi. Tyto vlastnosti a sebekázeň by měl rozvíjet i po propuštění a žít dále jako řádný občan, aniž by porušoval platné zákony.

12.2 Čtyři typy věznic

Pro zajištění účelu výkonu trestu odnětí svobody je třeba zabránit odsouzeným v útěku, snížit pravděpodobnost konfliktů mezi nimi navzájem a zabránit negativnímu ovlivňování méně narušených odsouzených více narušenými odsouzenými. Z toho důvodu jsou zřizovány čtyři typy věznic a zvláštní typ věznice pro mladistvé (od 15 do 18 let věku) - členění na typy se říká **vnější diferenciaci**. Uvnitř těchto typů platí pravidla **vnitřní** (a prostupné) **diferenciaci**, která má směřovat k uplatňování individuálních nebo přiměřenějších, a proto také výchovně účinnějších prostředků zacházení.

Podle míry ostrahy, uplatňování bezpečnostních pravidel a resocializačních programů se věznice člení na tyto typy:

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou,
- d) se zvýšenou ostrahou.

V praxi se užívá také kratší označení podle pořadí a písmen, jak jsme je zde uvedli, totiž: typ "A", "B", "C" a "D", viz příloha č. 18.

12.2.1 Umisťování do jednotlivých typů věznic

Pouze soud rozhoduje o tom, do jakého typu věznice má být odsouzený zařazen.

Do jednotlivých věznic na celém území ČR pak umisťuje odsouzené generální ředitelství Vězeňské služby, bere ohled na místo sociální vazby odsouzeného a snaží se ho umístit do věznice v blízkosti bydliště. Profilace věznic v ČR spočívá v organizačním členění vězeňských objektů do pěti územních oblastí, v nichž VS zajišťuje výkon ve všech základních typech A, B, C, D.

GR VS v rámci profilace a vnější diferenciacie umisťuje zvláště:

- * odsouzené se změněnou pracovní schopností (invalidy),
- * odsouzené muže starší 60 let,
- * odsouzené ženy.

Vězeňská služba ČR svou činnost opírá především o zákon o výkonu trestu odnětí svobody (ZVTOS), řád výkonu trestu odnětí svobody (ŘVTOS), trestní řád (TR) a další zákony a předpisy, jejichž ustanovení respektují také vnitřní řády věznic, které vydávají ředitelé věznic.

12.2.2 Charakteristika výkonu trestu v jednotlivých typech věznic

Speciální stavebně technické prostředky (betonové zdi, ploty, signalizace) a ozbrojené strážce k zabránění útěku odsouzených jsou používány ve věznicích typu D a C. Ve věznicích typu A a B tyto prostředky a strážce nejsou, veškerou kontrolu, dozor a dohled nad činností odsouzených vykonávají vychovatelé a v typu B také dozorcí.

12.2.2.1 Věznice s dohledem (typ A)

Odsouzení mají volný pohyb v prostoru věznice, ložnice si mohou zamykat. Druhý klíč má samozřejmě personál. Po pracovní době mohou nosit civilní oděv a navštěvovat s povolením ředitele v okolí věznice kulturní a sportovní akce samostatně nebo s doprovodem pracovníka VS. O době a prostoru volného pohybu dostanou potvrzení. Bez dozoru pracují mimo věznici.

Návštěvy mohou odsouzení přijímat bez dozoru jednou týdně v době určené vnitřním řádem. Jednou za 14 dnů jim ředitel může povolit v doprovodu návštěvy volný pohyb mimo věznici až na 48 hodin. Balíček do 5 kg mají právo přijmout jednou za 14 dní.

12.2.2.2 Věznice s dozorem (typ B)

Odsouzení se pohybují volně v prostoru věznice. Ložnice si zamykají. Po večerce se hlavní dveře ubytovny zamykají. Vlastní oděv mohou nosit jen v době návštěv, při sportu, bohoslužbách a společných akcích mimo věznici. Propustky dostávají jenom ti, jimž ředitel povolí samostatnou docházku na pracoviště mimo věznici. Při společných kulturních akcích mimo věznici se musí zdržovat v dohledu pracovníka VS. Návštěvy mohou přijímat jednou za 14 dní ve věznici, zpravidla bez dohledu. Odsouzeným, kteří již vykonali alespoň třetinu trestu, ředitel může povolit jednou měsíčně volný pohyb v doprovodu návštěvy až na 24 hodin. Balíček do 5 kg mohou přijímat jednou za měsíc.

O možnosti přerušování trestu (§ 35 a 36 ZVTOS) uvažuje ředitel věznice teprve v případě odsouzeného, který vykonal alespoň třetinu uloženého trestu.

12.2.2.3 Věznice s ostrahou (typ C)

Odsouzení se ve věznici pohybují pod dozorem pracovníků VS, výjimečně mají při práci povolený volný pohyb v prostoru věznice. Hlavní dveře ubytovny (katry) jsou uzamykány. Pracují ve věznici nebo na střežených pracovištích. Návštěvy probíhají jednou za měsíc po pracovní době zásadně ve věznici a zpravidla pod dohledem pracovníka VS. Balíček do 5 kg mohou přijmout jednou za 2 měsíce. Po vykonání alespoň poloviny uloženého trestu může ředitel pouze po projednání na GŘ VS rozhodnout o přerušení trestu.

12.2.2.4 Věznice se zvýšenou ostrahou (typ D)

Odsouzení se ve věznici pohybují pod dozorem. Zpravidla jsou uzamykáni v celách. Pracují pouze na pracovištích ve věznici nebo v celách. Volný pohyb po věznici se jim neuděluje ani při práci. Při organizovaných akcích mohou být v kulturních a společenských místnostech společně s jinými odsouzenými zařazenými v typu D. Návštěvy probíhají jednou za 6 měsíců po pracovní době, zásadně ve věznici a zpravidla pod dohledem. Balíček do 5 kg mohou přijmout jednou za 3 měsíce. Po vykonání tří čtvrtin uloženého trestu může ředitel pouze po projednání případu na GŘ VS rozhodnout o přerušení trestu.

12.2.3 Výkon trestu odnětí svobody u mladistvých

Ve věznici pro mladistvé jsou oddělení pro výkon trestu odnětí svobody v jednotlivých typech A, B, C a D. Ubytování jsou zpravidla 2 na jedné ložnici. Zacházení s mladistvými se však výrazně liší od zacházení s dospělými. Při zacházení jde o to, aby mladiství pochopili nutnost, že vlastní životní situace musí řešit aktivně a sami. Mladistvému, který má plnit povinnou školní docházku, věznice zabezpečí její plnění místo výkonu práce. Při naplňování účelu výkonu trestu (viz výše uvedený citát § 1 ZVTOS) se bere ohled na věkové zvláštnosti a zájmy mladistvých.

Pracovníci věznice se snaží o spolupráci s rodiči nebo zákonnými zástupci mladistvých, zprávy o jejich chování poskytují a s rodiči se radí i bez vědomí a souhlasu mladistvého.

Návštěvy mladistvých se konají ve věznici zpravidla bez dohledu pracovníka VS. Návštěvám se umožní prohlídka věznice - ubytovny, pracoviště, učebny, sportoviště. Ředitel může v doprovodu návštěvy povolit mladistvému volný pohyb mimo věznici až na dobu 12 hodin - v potvrzení musí být uveden čas a místo pobytu, jména a podpisy mladistvého a doprovázející osoby.

Balíček do 5 kg může mladistvý přijmout jednou za 14 dní.

Přerušení výkonu trestu není vázáno na délku již vykonaného trestu. Ředitel hlavně zjišťuje, zda mladistvý bude ve vhodném prostředí a bude zajištěn jeho doprovod při návratu do věznice.

12.2.4 Výkon trestu odnětí svobody u důchodců a invalidů

Tyto osoby jsou umístovány do zvláštních věznic nebo oddělení. Důchodcům je poskytováno sociální kapesné.

Také u těchto osob se používá vnější i vnitřní diferenciacce, aby spolu nepřicházeli do styku více a méně narušení. Zřizují se k tomu zvláštní oddělení.

Se souhlasem lékaře mohou být zařazeni do práce.

12.2.5 Výkon trestu specifických skupin odsouzených

Odsouzení s psychopatickou strukturou osobnosti, drogově závislí a odsouzení s duševní poruchou mohou ve zvláštních odděleních vykonat (alespoň z části) soudem uložené ochranné léčení.

12.2.6 Výkon doživotního trestu

Ubytování jsou ve zvláštních odděleních na celách zpravidla pro 3 osoby. Jsou na celách uzamykáni, Pracují jen na zvláštním vnitřním pracovišti nebo v cele. Při návštěvách jsou dozorováni. Přerušování trestu u nich nepřichází v úvahu.

12.2.7 Výkon trestu cizinců

Přihlíží se k jejich kulturním a náboženským zvláštnostem, umísťují se tak, aby mohli komunikovat s krajany nebo odsouzenými, kteří se s nimi dohovoří. Není pro ně speciálně vyčleněna určitá věznice. Poučí se v mateřském jazyce:

* o právu přijímat konzulární návštěvy a obracet se na orgány, jejichž posláním je chránit jejich zájmy

* že mohou požádat o předání k výkonu trestu do svého státu.

Ve výkonu trestu se jim vytvoří podmínky pro výuku českého jazyka.

12.3 Přeřazení a přemístění

Přeřazení se týká typu věznice a rozhoduje o něm soud. Přemístění je úkon, který je v kompetenci orgánů VS.

12.3.1 Přeřazení

provádí okresní soud, v jehož obvodu odsouzený vykonává trest odnětí svobody. Ve veřejném zasedání se rozhoduje o změně způsobu výkonu trestu odnětí svobody. Soud tedy přeřazuje do věznice jiného typu, který se od stávajícího může lišit o **jeden stupeň**. Před rozhodnutím musí být odsouzený vyslechnut. Proti rozhodnutí může být podána stížnost, která má odkladný účinek (viz § 324 TR).

Přeřazení se může dít na základě:

- a) návrhu státního zástupce
- b) návrhu ředitele věznice
- c) na žádost odsouzeného
- d) na základě úvahy soudu bez jiného podnětu.

12.3.2 Přeřazení do věznice s přísnějším režimem

Soud přeřazuje do přísnějšího typu odsouzeného, který (viz § 39b TZ)

- a) závažným způsobem nebo opakovaně porušil pořádek nebo kázeň,
- b) byl pravomocně uznán vinným trestným činem, který spáchal během výkonu trestu.

12.3.3 Přeřazení do věznice s mírnějším režimem

Soud přeřazuje do mírnějšího typu odsouzeného, jehož chování a způsob, jakým plní své povinnosti, odůvodňují závěr, že to přispěje k dosažení účelu výkonu trestu. Soud bere v úvahu návrh odsouzeného, který ve věznici určitého typu vykonal alespoň třetinu trestu, nejméně však 6 měsíců.

12.3.4 Kde nelze přeřadit do mírnějšího typu

- a) odsouzeného na doživotí z věznice se zvýšenou ostrahou,
- b) odsouzeného z věznice se zvýšenou ostrahou, jemuž byl uložen výjimečný trest a dosud nevykonal alespoň 10 let tohoto trestu,
- c) odsouzeného z věznice se zvýšenou ostrahou, jemuž sice nebyl uložen výjimečný trest, ale dosud nevykonal alespoň třetinu uloženého trestu,
- d) odsouzeného z věznice s ostrahou, který se má na základě rozhodnutí soudu podrobit ochrannému léčení v ústavní formě, nelze přeřadit do věznice s dozorem.

12.3.5 Přeřazení mladistvého do věznice pro ostatní odsouzené

Když mladistvý ve výkonu trestu dovrší 18. rok věku, může být přeřazen do věznice pro dospělé. Soud přihlédne zejména

- a) k dosaženému stupni převýchovy,
- b) k délce zbytku trestu.

Soud zároveň může rozhodnout o změně typu věznice o jeden stupeň. Přeřazení do věznice pro dospělé se však u mladistvého vždy považuje za přeřazení do věznice s přísnějším režimem.

12.3.6 Přemístění

Orgány vězeňské služby zabezpečují přemístění (eskortování):

a) dočasné

- * na dožádání vyšetřovatele,
- * na příkaz státního zástupce nebo předsedy senátu,
- * k účasti na občanskoprávním řízení před soudem,
- * za účelem poskytnutí zdravotní péče,
- * z jiných důležitých důvodů podle rozhodnutí ředitele věznice;

b) trvalé

- * rozhodnutí GŘ z důležitých důvodů,
- * po vzájemné dohodě dvou ředitelů věznic stejného typu (kvůli lepším podmínkám pro resocializaci nebo na žádost blízkých osob odsouzeného);

c) správa věznice má **povinnost informovat blízké osoby** o přemístění na dobu delší než 7 dní, pokud jim to nenapíše odsouzený.

13. Základní právní a materiální jistoty odsouzeného

Spáchal jsi vraždu bez donucení a nutnosti ne na nepříteli, ale ze své chtivosti; aby ses zmocnil jeho majetku?

Máš se 40 dní postit o chlebu a vodě a to máš zachovávat 7 po sobě následujících let. A zdrž se úplně pití vína, medoviny, požívání sýra a tučných jídel.

Ze středověkého penitenciálu

13.1 První kroky ve věznici

Ve srovnání s nástupem do vazby je přechod z vazby do výkonu trestu obvykle již méně šokující. Pro odsouzené, kteří byli souzeni na svobodě, nastoupili do výkonu trestu odnětí svobody "z volné nohy" a dříve nikdy nebyli vězněni, bude nástup obdobným šokem jako vazba. Orientace v neznámém prostředí, mezi neznámými lidmi, kde navíc všechno regulují nějaké vám neznámé předpisy, to jistě je zátěžová situace i pro otrlé. Muž, který se naučil poslouchat v základní vojenské službě, možná bude mít výhodu. Při orientaci jistě pomůže studium vnitřního řádu, či této knihy.

Odsouzení, kteří se dostanou do věznice typu s dohledem nebo s dozorem, si oproti podmínkám ve vazbě podstatně polepší. Zařazení do typu s ostrahou budou mít pocit zlepšení, dostanou-li zaměstnání. Ve zvýšené ostraze jsou bezpečností podmínky a režim náročné stejně jako ve vazbě.

13.2 Příjem do věznice

Ve věznici probíhá příjem obdobně jako ve vazbě. Poučení a podepsání záznamu o poučení, osobní prohlídka, hygienická opatření, kontrola dokladů - totožnost, rozsudek, nařízení soudu vykonat trest, datum a hodina nástupu.

13.2.1 Co si vzít do kufříku při nástupu trestu

Kdo přijde zaklepat na vězeňskou bránu se zavazadlem a ohlásit nástup do výkonu trestu, měl by vědět dopředu, co může mít u sebe.

hygienické potřeby: kartáček na zuby, pastu, mýdlo, šampon, hřeben, holení a žiletky, kapesní zrcátko, soupravu na manikúru, masť na ruce - ne v tubě! takovou si koupíte později, kartáč na šaty, ženy základní kosmetiku,

zdravotnické prostředky: vše, co potřebujete podle vašeho zdravotního stavu, např. náhradní brýle, naslouchátka pro nedoslýchavé, zubní a jiné protézy, ortopedické pomůcky apod.;

věci z papíru: v přiměřeném množství fotografie rodiny (ne tedy celé album), dopisy, spisy o svém trestním řízení, právní předpisy (třeba i tuto knihu, která by mohla mít podtitul "ukázněným a informovaným vězněm snadno a rychle"), knihy (pro začátek asi jednu, až dvě - přemýšlejte, abyste je pak vůbec četli), časopisy a noviny, obálky, papíry na psaní, sešit, psací náčiní;

oblečení: Z civilního oblečení se zpravidla ponechává odsouzenému omezené množství spodního prádla (tričko, trenýrky, ponožky, kapesníky) a jedna souprava oblečení na tělovýchovu (tričko, trenýrky, sportovní obuv, bavlněné nebo silonové tepláky)

co je dále povoleno: jeden smaltovaný nebo porcelánový hrneček na nápoje, kapesní nebo náramkové hodinky (není špatné, když mají budíček), bateriový radiopřijímač (zpočátku ne velký - nevíte, do čeho jdete!), nenoste žádný magnetofon!, psací náčiní, 2 visací patentní zámky (zamknete si skříňky na světnici a v práci, jeden klíč si necháte v zalepené obálce u vychovatele, aby vám nemuseli při kontrole v nepřítomnosti zámek uříznout);

co není výslovně povoleno, ale neměli by vám to vzít: nerez příbor lžičku na kávu, karton cigaret - ne drahé ne levné (bude se hodit i nekuřákům, víc vám neřeknu), zapalovač, větší balíček sypaného černého silného čaje, případně křížek, růženec, ikonu nebo jiné drobné náboženské předměty.

Ostatní nepovolené předměty se na náklady odsouzeného posílají na určenou adresu nebo ukládají ve skladu k jeho civilním svrškům.

Všechny vaše věci se vám musí vejít do jedné skříňky, nic nesmíte skladovat jinde ve světnici, zvažte při balení zavazadla, co se vám vejde úhledně srovnané do prostoru přibližně 40 x 30 x 15 cm. Při nástupu je lépe vzít s sebou opravdu jen to nejnnutnější - bude vás mrzet, co neusmlouváte. Vyvarujte se proto raději stresům dopředu.

13.2.2 Komu dává VS zprávu o přijetí odsouzeného

- * soudu
- * policii v místě bydliště odsouzeného
- * sociálnímu kurátorovi (kurátorovi pro mládež) v místě bydliště
- * generálnímu ředitelství Vězeňské služby (centrální evidence vězňů)
- * vojenské správě (muži nad 17 let a vojáci, či vojáci v záloze)
- * u důchodců příslušnému plátcí důchodu.

13.3 Co se dozvíte při poučení o právech a povinnostech

13.3.1 Práva odsouzených

Chce-li zákon, aby odsouzený respektoval práva ostatních lidí, institucí a státu, musí být respektována jeho práva.

* Právo na ochranu práv odsouzeného:

- smí k uplatnění svých práv a oprávněných zájmů podávat stížnosti a žádosti orgánům příslušným k jejich vyřízení,
- písemně nebo ústně (jsou-li právě ve věznici) se může obrátit na státního zástupce, soudce nebo orgán pro kontrolu věznic MS,

- na žádost odsouzeného se uskuteční rozhovor s ředitelem věznice zpravidla ve lhůtě do jednoho měsíce od jejího podání,
- může se podílet na řešení otázek souvisejících s jejich životem ve věznici předkládáním návrhů a připomínek pracovníkům VS.
- * Právo volit a být volen do samosprávy odsouzených, podílet se v souladu s účelem výkonu trestu odnětí svobody na zabezpečování sociálních a kulturních potřeb odsouzených
- oddílová samospráva projednává podněty odsouzených nejméně jednou za 14 dní s vychovatelem,
- celoustavní samospráva se koná nejméně jednou za 2 měsíce.
- * Právo na vyznění blízkých příbuzných odsouzeného o jeho vážném onemocnění, přemístění či úmrtí, a naopak vyznění odsouzeného o nemoci nebo úmrtí jeho příbuzných.
- * Právo na uspokojování základních sociálních potřeb
- strava odpovídající jejich zdraví a případným pracovním výkonům,
- ubytování v hygienickém prostředí – na jeho udržení se ale sami musí podílet (ubytovací plocha na jednoho vězně má být alespoň 3,5 m².),
- vystrojení odpovídající počasí a ročnímu období,
- zdravotní péče odpovídající péči o jiné občany ČR.
- * Právo na informace a vzdělávání - může si objednat noviny, knihy.
- * Právo na duchovní péči a svobodné vyznávání náboženství.
- * Právo na poskytování právní pomoci advokátem.
- * Právo volit poslance zákonodárných sborů ČR. (Parlamentních voleb ve dnech 1. - 2. června 1 se zúčastnilo 11 252 vězňů z celkového stavu 22 12 obviněných.)
- * Ostatní práva a povinnosti vyplývají ze ZVTOS, ŘVTOS, vnitřních řádů a dalších předpisů.

13.3.2 Omezení práv po dobu výkonu trestu odnětí svobody

V souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody může být svoboda člověka omezena uložením povinnosti něco strpět (trpět, snášet), něčeho se zdržet a povinností něco konat. Po dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k trestu uplatněna, jako např.:

- * Právo na stávkou;
- * Právo sdružovat se ve spolcích - kdo již je členem existujícího sdružení nebo spolku, politické strany, církve nebo náboženské společnosti, nemůže spolkovou činnost rozvíjet ve věznici bez omezení;
- * Právo zakládat odborové organizace;
- * Není možné pokračovat v podnikání uvnitř věznice. Vydávat základní dispozice o nakládání se svým majetkem odsouzený může, ale jen prostřednictvím svého advokáta, kterého pověří správou majetku. Kancelář, faxy apod. si do věznice vzít nemůže.
- * Listina práv a svobod sice nezná právo svobodné volby lékaře, ale i takové právo by odsouzený ve věznici nemohl uplatnit.
- * Právo vykonávat volené a jiné veřejné funkce je také omezeno. Omezeno je právo nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí, svoboda pohybu a pobytu, listovní tajemství, právo svobodné volby povolání, právo pečovat o děti a vychovávat je.

13.3.3 Základní povinnosti odsouzených

- * dodržovat stanovený pořádek a kázeň
- * plnit pokyny a příkazy pracovníků VS
- * řádně plnit pracovní úkoly v případě zařazení do zaměstnání

- odsouzení mají podle zákona povinnost pracovat!
- * šetrně zacházet se svěřenými věcmi
- * dodržovat zásady slušného chování vůči všem lidem, s nimiž přichází do styku
- * zachovávat ustanovení vnitřního řádu
- * nesmí, vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky
- * nesmí vyrábět a přechovávat předměty, jimž by byla ohrožena bezpečnost osob a majetku, popřípadě by mohly být použity při útěku
- * nesmí hromadit předměty, které by svým množstvím nebo povahou mohly narušovat pořádek nebo škodit zdraví
- * musí dodržovat pravidla bezpečnosti při práci
(nesmí, není-li k tomu oprávněn zasahovat do elektroinstalace a jiných zařízení, aby nedošlo k úrazu)
- * je povinen se podle potřeby podrobit osobní prohlídce
- * odsouzený, který neoprávněně odmítá plnit své povinnosti, musí počítat s tím, že po napomenutí a výzvě může být donucen k jejich plnění zákonem povolenými donucovacími prostředky (ve VS jsou to pouta, předváděcí řetízky, upínací popruhy, obušek, aerosolový rozprašovač, hmat-chvat, služební pes, služební zbraň).

13.4 Jak vypadá časový rozvrh dne ve věznici

Časový rozvrh dne (ČRD) se skládá:

1) z pravidelných a nezbytných akcí, které se opakují u všech odsouzených bez rozdílu, zda pracují v denní, noční nebo odpolední směně, ústavní režii, zda jsou nezaměstnaní nebo místo práce chodí do školy -jsou to:

- budíček, hygiena, 2 hod. vycházky, 3 x denně výdej stravy, 2 sčítací prověrky;

2) z práce nebo pracovní terapie - celkem 8 hodin denně;

3) z volitelných akcí podle resocializačního programu a osobního volna

4) z nepravidelných celoustavních sportovních nebo kulturních akcí.

Pro lepší pochopení jsme vám vybrali ukázkou časového rozvrhu dne, který by mohl platit na ubytovně dospělých odsouzených zařazených do tzv. ústavní režie - viz **příloha č. 19**. V pracovní době se lidé z ústavní režie starají o úklid, odvoz odpadků, pomocné práce ve skladech, údržbářské a natěračské práce a o všechno, čeho je třeba při provozu věznice. Elektrikář z ústavní režie např. opravuje ve věznici vypínače, vyměňuje zářivky, žárovky apod.

S časovým rozvrhem dne souvisí uplatňování některých práv, ale i povinností odsouzených, jsou to zejména:

- právo na 8 hodin spánku;

- koupání alespoň jednou týdně (kromě případné možnosti koupání na pracovištích)

- právo na zdravotní péči - kdykoli se může hlásit k ošetření úrazu, pravidelné ordinační doby lékařů jsou vyvěšeny na viditelných místech

- povinnost podrobit se prohlídce (např. při odchodu a návratu ze zaměstnání).

13.5 Korespondence, návštěvy a balíčky

Vše, co jsme vysvětlovali o podmínkách ve vazbě, obdobně platí i ve výkonu trestu odnětí svobody.

13.5.1 Korespondence

Podléhá kontrole a její frekvence není limitována. Výchovný význam korespondence je samozřejmě významný, evidenci vedou vychovatelé.

13.5.2 Návštěvy

Je jich relativně méně než ve vazbě, ale jsou všechny bez ohledu na typ věznice delší - dvouhodinové. Za dobré chování lze povolit návštěvu delší, nebo v mimořádném termínu.

13.5.2.1 Nadstandardní návštěvy

V některých věznicích (zvláště tam, kde se vykonávají delší tresty a není možné jako např. v typu A a B k návštěvě rodiny využít blízký hotel nebo restauraci), jsou také místnosti pro tzv. nadstandardní návštěvy, které obvykle trvají 3 - 4 hodiny, probíhají za nepřítomnosti pracovníků VS. Místnost připomíná vybavením hotel - civilně povlečená lůžka, kuchyňka, sprcha.

Těchto návštěv se užívá po dobré úvaze výchovných pracovníků, kteří sledují účel výkonu trestu, tedy i např. udržení sociálního zázemí odsouzeného, zachování manželství, stimulaci odsouzeného ke kázni a práci - musí si to zasloužit. U návštěv rodinných partnerů (manželka, druh/družka) se prověřuje předchozí řádný nebo dlouhodobý vztah. Předpokládá se také zájem partnera o výchovnou spolupráci s pracovníky VS. Partnerky nebo partneři odsouzených se mohou předtím poradit se sociální pracovníci, vychovatelem, psychologem apod.

13.5.3 Balíčky

Podmínky zasílání balíčků jsou kromě termínů stejné jako ve vazbě, rodina může odsouzenému poslat vše, co je projednáno s vychovatelem, odsouzený na to má ve světnici prostor atd.

13.5.4 Zasílání peněz

Je obdobné jako ve vazbě, také ve věznici má odsouzený své konto, u sebe může mít jen menší částky peněz. Většinu potravin a věcí osobní potřeby si odsouzený může koupit ve vězeňské prodejně, balíčky by tedy měly obsahovat spíše předměty, které si koupit nemůže a mají nějaký citový význam nebo vztah k dárci.

13.6 Materiální podmínky života odsouzených

Ve výkonu trestu odnětí svobody již nehovoříme o celách, ale používá se označení ložnice nebo světnice na jednotlivých ubytovnách a oddílech. Odsouzení nechodí v civilním oblečení. Stravují se zpravidla ve společných jídelnách.

13.6.1 Ubytování

Světnice odsouzených jsou vybaveny standardním nábytkem, jaký je čtenáři znám již z popisu vazební cely. Ve světnici jsou postele, skříňky, židle a stoly stejné jako ve vazbě. Sociální zařízení (umyvadlo a záchod) však zpravidla není přímo na světnici, ale na každém oddílu nebo chodbě jsou společná zařízení. V typu věznice se zvýšenou ostrahou, kde jsou odsouzení uzamykáni na světnicích, musí samozřejmě sociální zařízení být. Zatímco ve vazebních celách nebylo možné pěstovat květiny, ve světnicích odsouzených mohou na povolených místech být květiny a na stěnách vhodné obrazy. Květiny a obrazy najdete také na chodbách, na kulturních místnostech, kde je obvykle stojan s televizorem, popřípadě také akvárium.

13.6.2 Oblečení a výstrojní součástky vězně

Vše, co budete potřebovat pro pobyt ve věznici nebo v práci, dostanete ("nafasujete") a pak podepíšete do "Výstrojního listu" převzetí. Zároveň přebíráte odpovědnost, že budete o výstroj pečovat a chránit ji proti zničení nebo ztrátě. Seznamy věcí, které mohou odsouzení dostat, jsou dlouhé a mají řadu variant podle pohlaví, věku, pracovního zařazení a klimatických podmínek. Uvedeme jenom na ukázkou některé položky seznamu:

blůza pracovní, blůza soukenná, boty šněrovací, čepice soukenná, kalhoty pracovní, kalhoty soukenné, opasek, vesta bez rukávů, kapesník, košile, nádobí jídelní (3 díly ešusu), pohárek na vodu, povlak na podhlavník, povlak na příkrývku, prostěradlo, příkrývka, pyžamo, ručník, spodky zimní, tílko, trenýrky, utěrka, boty vysoké gumové, chlebník, kabát tříčtvrteční prošívaný, láhev polní, plášť gumový do deště, rukavice palčáky, šála (kukla), atd., atd.

Už máte představu?

Vězeňský **oděv** (uniforma) je **šedomodrý** na mimopracovní dobu, do práce dostanete **černé montérky**. Obdobný seznam jaký jsme uvedli výše, je připraven pro práci v továrně a v zemědělství (tam se počítá s tím, že se dost umažete), jiný seznam je pro kuchaře (ti musí být čisti, v bílém včetně čepice) nebo nemocné na lůžkové ošetřovně ("marodce") nebo v nemocnici (tam potkáte odsouzené zdravotní pracovníky ("lapiduchy") atd. Výstrojní sklad počítá se vším.

Norma počítá také s výdejem základních hygienických potřeb a čistících prostředků:

- na každých 5 osob se poskytuje: 1 kartáč na bláto, 1 kartáč na obuv, 1 kartáč na šaty, 1 lžice na obouvání, 1 mazáček na boty;

- na jednu osobu se přiděluje: 125 g mýdla na měsíc, mycí pasta pro zaměstnané 250 g na měsíc, ženám 2 balení vložek na jedno menstruační období apod.

Všechny věci musí být uloženy na předepsaných místech, pořádek se kontroluje. Při nástupech na sčítací prověrky si pracovníci VS prohlédnou, zda odsouzení jsou čisti, mají vyčištěné boty apod.

13.7 Stravování vězňů

Podrobnější informace o stravování jsme ve výkladu o vazbě vynechali, a protože se vztahuje na stravování obviněných i odsouzených (**viz NGR č. 1/1996 a RMS č. 7/1984**), věnujeme se této problematice nyní:

13.7.1 Druhy stravy a finanční limity

Podle věku, fyzické náročnosti práce, práce ve směnném provozu, případně také lékařského doporučení mohou dostávat vězni základní stravní normu (35 až 52 Kč na osobu a den), normu s přídatky (48 až 72 Kč), normu pro středně (50 až 75 Kč) a těžce pracující (55 až 82 Kč), v těchto hodnotách případně různé neдрáždivé stravy pro diabetiky a jinak nemocné. Hospitalizovaní vážně nemocní vězni dostávají léčebnou výživu odpovídající normám v civilních nemocnicích - diety (50 až 75 Kč), speciální diety bílkovinné, výživné a diabetické (54 až 81 Kč). Při eskortách dostávají na cestu suchou stravu v hodnotách základní stravní normy.

Jako příklad můžeme uvést, kolik stojí strava pro odsouzeného se základní normou a přídatkem, který získal za řádné plnění pracovních povinností při lehčí práci:

snídaně	11 až 16 Kč
svačina	13 až 20 Kč
oběd	13 až 20 Kč
večeře	11 až 16 Kč.

13.7.2 Jaké je menu ve věznici - ukázka jídelníčku

Všechna jídla se vaří podle platných receptur pro přípravu teplé stravy, stejné normy mají v každé civilní zá-vodní kuchyni. Jídelníček posuzuje hygienik, schvaluje ho lékař a ředitel. Strava se ukládá pro kontrolu orgánů dozoru vězeňství v ledničce po dobu tří dnů. Hotovou stravu kontroluje vedoucí kuchyně - pracovník VS, ochutnává ji každý den také vrchní inspektor vězeňské stráže - velitel směny.

Na ukázkou vybereme jen tři dni:

I. den: **snídaně**: bílá káva, chléb, 30 g máslo

- svačina:** vecka, tavený sýr, mléko, kedlubna
oběd: polévka zeleninová
hovězí maso dušené, zelenina míchaná, brambor
večeře: krokety v protlaku, ryže
2. den: **snídaně:** bílá káva, chléb, 30 g máslo
svačina: vecka, sladký jogurt, mléko, ředkvičky
oběd: polévka celerová
rybí filé na másle, bramborová kaše, mrkvový salát
večeře: květákový mozeček, brambor, rajče
3. den: **snídaně:** bílá káva, chléb, 30 g máslo
svačina: vecka, ovocná přesnídávka, mléko, rajče
oběd: polévka kedlubnová s vejcem
vepřový kotlet, dušený špenát, bramborový knedlík
večeře: rizoto s masem a zeleninou, hlávkový salát

13.8 Zdravotní péče

O zdraví vězňů pečují lékaři, zdravotní sestry, laborantky a další zdravotničtí pracovníci organizačně zařazení do zdravotnické služby VS ČR, na základě smluv se zařízeními státní zdravotní péče se k nim připojují také civilní lékaři a zdravotničtí pracovníci. Nejedná se jen o případy vyšetření, první pomoc a hospitalizaci vězňů v civilních nemocnicích, ale spolupráce s civilními lékaři zahrnuje například možnost poskytování specializované péče ve věznicích, kam docházejí v pravidelných ordinačních dobách specialisté v oborech kožního lékařství, neurologie, psychiatrie, ORL apod. Na základě smluv s civilními nemocnicemi pak není vyloučeno ani provádění složitých operací např. ve vězeňské nemocnici v Praze na Pankráci. Operační sály umožňují dokonce situaci, kdy vysoce náročnou operaci srdce, mozku nebo vnitřních orgánů provede renomovaný profesor nebo docent, přičemž asistovat mu budou vysoce kvalifikovaní lékaři vězeňské nemocnice. Další nemocniční zařízení VS ČR jsou v Brně a v Ostrově nad Ohří.

Případy **zneužívání zdravotní péče, jaké musí vězeňští lékaři někdy řešit**, jsou opravdu kuriózní zvláště jde-li o důmyslná **sebepoškození** nebo **pokusy o sebevraždu**. Toto zbytečné a nákladné hazardování vězňů s vlastním zdravím je připisováno na seznamy dlužných částek za výkon vazby nebo trestu. Pracovníci VS (nejen lékaři) **přísně kontrolují vězně, kteří vyhlásili hladovku**. Protože tato forma protestu záleží jenom na vůli vězně, nesmějí lékaři ani jiní pracovníci VS vězně nutit, aby hladovku zrušil. Zdravotní péče o hladovkáře, která je samozřejmostí nesmí být ničím podmiňována. Provádějí se vyšetřování stavu organismu, odběry krve, které podle zákona vězeň podstoupit musí. Každý případ se řeší individuálně. Psychiatr posuzuje schopnost vězně rozhodovat o vlastní osobě, je-li vězeň již k tomu nezpůsobilý, zahájí se postupy na záchranu života.

Lékaři systematicky rozvíjejí preventivní programy v oblasti péče o zdraví vězňů. Řada vězňů si např. "dala do pořádku" během výkonu trestu svůj zanedbaný chrup. Systematicky se provádí opatření proti šíření TBC. Namátkově se kontroluje i přítomnost viru HIV, zjištěné výsledky ovšem podléhají lékařskému tajemství.

13.9 Zaměstnávání odsouzených

V roce 1997 bylo z počtu 13 829 odsouzených celkem 87 % procent práce schopných. Tito odsouzení žádali o zařazení do práce, ale jen 43 % jich nakonec práci dostalo. Mzdy za práci odsouzených jsou vypláceny podle vládního nařízení o minimálních mzdových tarifech (viz Nařízení vlády č. 333/1993). Průměrný výdělek odsouzeného činil 17,94 Kč/hod.

13.9.1 Povinnost pracovat a řešení nezaměstnanosti vězňů

V rámci jednotně řízeného státního plánu mohl totalitní stát direktivně určovat státním podnikům kvóty zaměstnaných odsouzených a přinutil je tyto kvóty dodržovat. V zájmu státu odsouzené plně zaměstnávat se neodrážela jenom snaha o jejich převýchovu, ale především **používání odsouzených jako levné, snadno vykořisťovatelné pracovní síly**. Práce tedy měla spíše charakter trestu. V 50. letech se zcela zřetelně projevoval charakter zaměstnávání jako **nucené práce**, jež měla být vlastně zstřením trestu nad rámec soudem formulovaného rozsudku.

Z celkového počtu nyní zaměstnaných odsouzených jedna část (přibližně 43 %) pracuje pro Vězeňskou službu a jejich mzdy tedy plynou ze státního rozpočtu. Druhá část, čili asi 57 % odsouzených, je zaměstnána podnikatelskými subjekty, kooperujícími různými formami s Vězeňskou službou ČR.

13.9.2 Co dělá stát pro zvýšení zaměstnanosti odsouzených

Na základě tohoto stavu se vláda ČR v dubnu 1998 rozhodla uložit všem státním organizacím, které zadávají veřejné zakázky (např. ministerstva, okresní a místní úřady apod.), aby před vypsáním každé takovéto zakázky projednali s Vězeňskou službou možnost zaměstnat v rámci zakázky odsouzené (viz **Usnesení vlády ČR č. 296/1996 Sb.**)

Práce pro vězně nesmí být trestem, ale musí využívat jeho kvalifikace a **rozvíjet pracovní návyky** nikoli na základě donucení, ale **na základě svobodného zájmu**. Práce na státních zakázkách dávají šanci, že vznikne zájem o široké spektrum profesí a typů práce počínaje pracemi manuálními a konče pracemi duševními. Odsouzení již dnes pracují s počítači, konají práce administrativní, ale i tvůrčí. Jak se tato šance uplatní v praxi, ukáže teprve čas.

Všichni odsouzení mají právo i povinnost pracovat.

13.9.3 Jaké jsou platy zaměstnaných odsouzených

Platné minimální mzdové tarify mají tři stupně:

stupeň	charakteristika práce při 42,5 hodinách týdně	hodinová mzda	minimum za měsíc
1.	jednoduchá, manuální, fyzicky náročná	14,80	2650
2.	odborná, řemeslo, provoz, výroba	18,40	3300
3.	duševní, SŠ, VŠ	25,70	4600

Podle kvality práce, přesčasů, práce ve dnech pracovního volna a klidu a dalších kritérií se výdělek odsouzených může zvýšit (viz Nařízení vlády č. 91/1997).

13.9.4 Kam plynou peníze, které odsouzený vydělá

I. Od hrubé mzdy se odečítá:

- * pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti
- * pojistné na všeobecné zdravotní pojištění
- * záloha na daň z příjmů

II. Čistá mzda se dále dělí na:

a) tzv. **redukovanou odměnu** (zkratka "R.O.")

b) ohodnocení pracovního výkonu, čili na "**prémie**" (označíme si je "P"), které mohou činit až 20 % základní mzdy

III. Z redukované odměny se provádějí **srážky**

1) u odsouzených s vyživovací povinností:

- a) na výživné nezaopatřených dětí - až do 30 % R.O., na každé dítě stejná částka, ne výše než 700 Kč na jedno dítě
- b) na úhradu nákladů výkonu vazby a trestu - 48 % R.O. plus 10 % P.
- c) na pohledávky mimo VS (peněžitý trest, dluhy) - 5 % R. O. a 10 % P.
- d) na škodu způsobenou VS, nebo náklady výkonu vazby a trestu - 7 %

2) u odsouzených bez vyživovací povinnosti:

- a) na úhradu nákladů výkonu vazby a trestu - 58 %
- b) na úhradu dalších srážek - 7 %
- c) na peněžitý trest, dluhy apod. -18 %
- d) na škodu způsobenou VS, nebo náklady výkonu vazby a trestu - 7 %

Odsouzený, který nemá dluhy, ani nebyl ve vazbě, je na tom nejlépe, většina jeho čistého příjmu putuje na konto úložného. Bude mít do začátku.

13.9.5 Kapesné a úložné

Počítali jste dobře? Ano, z R. O. zbylo ještě 10 %. Toto dostane vždy vězeň.

Kapesné činí 6 % z redukované odměny, přičte se k němu ještě 60 % z prémie. Ohodnocení za dobrou práci se projeví doslova v kapse odsouzeného.

Úložné činí 4 % z redukované odměny plus 10 % z prémie.

Doklady o rozúčtování mzdy dostávají odsouzení každý měsíc. Účtování je, jak vidíte ze zjednodušeného výkladu, složité. Finanční oddělení věznice na dotaz jistě poskytne podrobnější výklad.

13.9.6 Sociální kapesné

Odsouzeným, kteří nejsou zařazeni do práce vzhledem k vyššímu věku (mladší důchodci obvykle chtějí pracovat), ke zdravotnímu stavu (invalidé) nebo pro nedostatek pracovních příležitostí (nezaměstnaní), lze poskytnout na jejich žádost sociální kapesné. Pracovníci VS prověří sociální situaci odsouzeného - zjišťují, nemá-li finanční hotovost za práci ve vazbě nebo ve výkonu trestu, popřípadě jiný zdroj příjmů.

Sociální kapesné se poskytuje pouze k zabezpečení nezbytných věcí osobní potřeby, a to až do částky 60 Kč měsíčně.

13.9.7 Náklady výkonu vazby a trestu (NVT)

Za každý den, který strávil jako obviněný ve vazbě, přibývá odsouzenému dluh 80 Kč.

Důchodcům ve výkonu trestu odnětí svobody se z jejich důchodů provádí srážky na úhradu nákladů výkonů vazby. Srážka z důchodu se provede až do výše 50 %, nejvíce však do částky 2400 Kč měsíčně.

Za každý den, kdy ze své viny ve výkonu trestu odnětí svobody nepracoval a nemohla být strhávána příslušná procentuální část ze mzdy na uhrazení NVT, narůstá odsouzenému dluh 100 Kč.

14. Zacházení s vězni - dotyky ducha a duše

"Dnes je to legrace, bejt zavřenej", liboval si Švejek dále, "žádný čtvrcení, žádný španělský boty, kavalce máme, stůl máme, lavici máme, nemačkáme se jeden na druhýho, polévku dostanem, chleba nám dají, džbán vody přinesou, záchod máme přímo pod hubou. Ve všem je vidět pokrok. Trochu je, pravda, k výsledku daleko, až přes tři chodby o poschodí vejš, ale zato po chodbách čisto a živo. To vedou jednoho sem,

druhého tam, mladýho, starýho, mužskýho i ženskýho pohlaví. Máte radost, že tady aspoň nejste sám."

Josef Švejk

14.1 Výkon trestu, čas pro sebezpoznání vězně

Narozdíl od vazební věznice se ve věznici vytváří jiný vztah mezi vězněm a pracovníkem Vězeňské služby. Vězni obvykle přicházejí na delší dobu a při práci úklidu a společných kulturních a sportovních akcích se lépe projevuje charakter klientů i personálu. Kdo má možnost pozorovat vězně při nějaké aktivitě, teprve se mu ukazují **kladné stránky jeho osobnosti**. Při práci se nehodnotí, co kdo spáchal, ale jaký vlastně je (jak drží šroubovák nebo lopatu, zda je pečlivý, nápaditý). V těchto momentech se často ukazuje něco, co se dá jen těžko vysvětlit lidem, kteří s vězni neměli možnost přicházet do styku tak zblízka jako vězeňský personál. Je tu příležitost vnímat osobnost vcelku: ukazuje se, jak mnoho je v ní dobrého, ale také - a na to personál nezapomíná - kde je asi **příčina selhávání** této osobnosti. Může to být jen detail ve složitém mechanismu, jakým je psychika člověka. Ano, člověka. My všichni, lidé, máme v sobě každý slabé místo nebo místa. Kdo dosud neselhal natolik, aby překročil zákony, má velké štěstí. Tohle všechno pracovníci VS vědí a tak se dívají na vězně. Jejich **cílem** je tedy **v souladu s účelem výkonu trestu rozvinout** vše dobré, co zbylo nebo se skrývá v odsouzeném, který o tom někdy ani neví.

14.2 První týden ve věznici

V přijímacím oddělení věznice se ubytují nově přijatí odsouzení do cel podle pravidel vnější diferenciaci.

V průběhu zpravidla týdenního pobytu na přijímacím oddělení se provádí zdravotní diagnostická vyšetření.

Na nástupních odděleních se pak v průběhu maximálně 3 týdnů sestaví psychologická, pedagogická a sociální anamnéza. Odsouzeného postupně vyšetřuje lékař, psycholog, pedagog a sociální pracovníce. Podle celkového hodnocení osobnosti pak odborná komise (jejímž předsedou je vedoucí oddělení výkonu trestu) zpracuje komplexní zprávu a návrh resocializačního programu.

Odsouzený se na nástupním oddělení zároveň seznamuje s vnitřním řádem věznice.

14.3 Určení vychovatele, ubytovny, případně zaměstnání

Odborná komise určí vychovatele, jemuž bude odsouzený svěřen do péče. Při rozhodování o umístění odsouzeného na konkrétní ubytovnu se vychází z principu oddělení více a méně narušených odsouzených.

Odsouzený, který má vážné psychické problémy, může být přechodně umístěn na krizové oddělení, kde se zapojí do terapeutických programů.

Splňuje-li odsouzený kritéria pro zařazení na volné pracovní místo na vnitřním nebo vnějším pracovišti (hodnotí se jeho kvalifikace, zdravotní stav a bezpečnostní důvody), **zařazovací komise** složená ze zástupců věznice a zaměstnavatele mu **přidělí práci**.

Odsouzený je o tom ihned informován.

14.4 Resocializační program

Odborná komise s odsouzeným na závěr pobytu v nástupním oddělení projedná obsah resocializačního programu, k němuž se odsouzený může ještě vyjádřit, doplnit některé body apod. Zvolený resocializační program odsouzený podepíše. Tím se zavazuje k tomu, že bude aktivně spolupracovat s pracovníky VS při naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody.

Tvorba resocializačního programu vychází z podmínek v dané věznici a ze znalostí schopností a zájmů jednotlivého odsouzeného. Resocializační program není míněn jako diktát, ale jako dohoda potvrzená smlouvou mezi vězněm - klientem a personálem.

Resocializační program se v průběhu výkonu trestu může dále doplňovat a měnit

podle dalších dohod mezi odsouzeným a vychovatelem, popřípadě dalšími pracovníky oddělení výkonu trestu.

Počítá se také s tím, že odsouzený odmítne spolupracovat s pracovníky VS na tvorbě svého resocializačního programu - v tom případě se bude při zacházení s ním postupovat podle tzv. minimálního resocializačního programu. Komise ho s tímto programem seznámí.

14.4.1 Minimální resocializační program

Minimální resocializační program v některé věznici může vypadat například takto:

- * Zaměstnaní odsouzení se hodnotí podle plnění pracovních norem, využívání pracovní doby, dodržování pravidel bezpečnosti práce a ochrany zdraví při práci, šetření materiálem a energiemi.

- * Nezaměstnaní se podílejí na pracích prospěšných věznici nebo jsou zařazováni do pracovní terapie odpovídající jejich zdravotnímu stavu.

- * Všichni odsouzení se zapojují do úklidových prací ve věznici, vykonávají výpomocné práce ve vězeňské kuchyni, při úpravách budov a prostranství apod.

- * Všichni odsouzení se mohou zúčastňovat kulturně výchovných akcí, přednášek sociálních pracovníků a kurátorů, sledování televizních zpráv, sportovních akcí.

- * Všichni odsouzení jsou povinni dodržovat kázeň a pořádek, povinnosti dané právními předpisy a zásadami občanské morálky.

14.4.2 Vyhodnocování resocializačních programů

Minimální a individuálně sestavené resocializační programy odsouzených se vyhodnocují zpravidla

a) ve věznici s dohledem a dozorem - jednou za měsíc,

b) ve věznici s ostrahou - jednou za 3 měsíce,

c) ve věznici se zvýšenou ostrahou - jednou za 6 měsíců. Při vyhodnocování lze provádět změny a doplňky. Dosažené výsledky slouží jako podklad například pro:

- * udělování kázeňských odměn

- * rozhodování ředitele věznice o přerušení výkonu trestu odsouzeným

- * hodnocení zasílané soudům, které rozhodují o přefazení nebo podmíněčném propuštění odsouzených.

14.5 Kázeňská praxe

Všude, kde platí nějaký řád a pravidla kázně, dochází někdy k jejich porušování. Tak vznikají ve věznici kázeňské přestupky, které jsou porušením stanoveného pořádku a kázně. Kázeňským přestupkem nejsou činy, které lze kvalifikovat jako trestné činy - ty jsou potom vyšetřovány a probíhá při nich trestní řízení jako u jiných trestných činů. Vězeňská služba obvykle předá všechny dostupné důkazy k orgánům činným v trestním řízení a předtím ještě vhodným opatřením vězně, který je podezřelý ze spáchání trestného činu, umístí ho tedy na samostatnou celu. Další postup již čtenáři znají. Kázeňské přestupky však nelze podceňovat kvůli jejich méně nebezpečným projevům. Naopak. Vězni jsou velmi citliví vůči jakékoli nespravedlnosti nebo nadřování. Velmi pozorně sledují průběh kázeňského řízení u svých kolegů. Chybný krok pracovníků VS znamená často netušené důsledky v atmosféře uvnitř věznice.

Kde jsou přestupky, mohou být i záslužné činy, které je třeba odměnit. Po kázeňských trestech se proto zmíníme i o kázeňských odměnách.

14.5.1 Kázeňské řízení

Kázeňské řízení zahrnuje v sobě všechny procesní fáze, které známe z trestního řízení. Kázeňský přestupek je třeba objasnit, shromáždit důkazy případně svědectví (od vězňů i

kohokoli jiného), vyslechnout pachatele a dát mu možnost k vyjádření. I když se dozná, neopravňuje to pracovníka VS k podceňování fáze vyšetřování - za doznáním vězně se může skrývat jiná, třeba daleko závažnější věc (kryje jiný závažnější přestupek, byl někým donucen nepravdivému přiznání apod.). Rozhodující roli v kázeňském řízení má vychovatel. Jemu ohlašují na formulářích s hlášením o kázeňském přestupku tato data: kdo, kdy, co spáchal, kdo to zjistil, kdo to dosvědčil, jaká věc byla přitom zajištěna a přiložena k hlášení. Vychovatel hlášení prověří, doplní chybějící údaje a vyslechne vězně.

14.5.2 Kdo má kázeňskou pravomoc

Právo ukládat kázeňské tresty v plném rozsahu mají ředitel věznice a generální ředitel VS ČR. V odstupňovaně menší výši mají kázeňskou pravomoc vedoucí oddělení výkonu trestu (nebo trestu a vazby), vedoucí školského vzdělávacího střediska a vychovatel. Ostatní pracovníci VS kázeňskou pravomoc nemají. Specialisté oddělení výkonu trestu (včetně duchovního) se mohou podílet na kázeňském řízení obdobně jako soudní znalci u soudu. Proti uloženému kázeňskému trestu **odsouzený může podat ústně nebo písemně**, ihned nebo **do 3 dnů**, stížnost k funkcionáři nadřízenému tomu, kdo kázeňský trest uložil. Stížnost podepíše nebo je (když odmítne) zapsána s podpisem pracovníka VS. Opožděné stížnosti se nepřipouští. Stížnost podaná včas má vůči trestu **odkladný účinek** - např. nemusí hned do uzavřeného oddělení. **O stížnosti musí "odvolací orgán" rozhodnout do 3 dnů.**

Trest může být řešen pohovorem - záznam o kázeňském řízení se založí (ne do koše), ale pachatel má "čistý rejstřík". Trest může být ukončen před jeho uplynutím, když si to pachatel zaslouží. Namísto kázeňské odměny lze starý trest ze seznamu vyškrtnout. "Trestnost" kázeňského přestupku zaniká, když od jeho spáchání uplynul jeden rok.

14.5.3 Kázeňské tresty

<i>kázeňský trest</i>	<i>výše trestu</i>					
	<i>ředitel</i>		<i>vedoucí oddělení</i>		<i>vychovatel</i>	
	D	M	D	M	D	M
důtka	ano	ano	ano	ano	ano	ano
snížení kapesného o 1/3	až na 3 měs.	až na 2 měs.	až na 3 měs.	až na 2 měs.	až na 1 měs.	až na 1 měs.
zákaz přijetí balíčku	až na 3 měs.	ne	až na 3 měs.	ne	až na 6 týdnů	ne
propadnutí věci	ano	ano	ano	ano	ano	ano
UOMPD	až do 20 dnů	až do 10 dnů	až do 20 dnů	až do 10 dnů	až do 10 dnů	až do 10 dnů
CUO	až do 20 dnů	až do 10 dnů	až do 20 dnů	až do 10 dnů	ne	ne
SAM	až do 20 dnů	až do 10 dnů	až do 7 dnů	až do 7 dnů	ne	ne

zkratky použité v tabulce:

D - dospělý odsouzený,

M - mladistvý odsouzený

UOMPD - umístění do uzavřeného oddělení v mimopracovní době

CUO - celodenní umístění do uzavřeného oddělení

SAM - umístění do samovazby

14.5.4 Ukládání kázeňských trestů

Kázeňský trest musí být úměrný závažnosti spáchaného kázeňského přestupku. Výchovný pracovník při ukládání trestu musí mít před očima přinejmenším tyto faktory:

- a) přehled o kázeňských trestech a odměnách od počátku nástupu do věznice - nynější přestupek charakterizuje trvalou nekázeň, nebo signalizuje něco neobvyklého?
- b) jaké kázeňské tresty byly v nedávné době již uloženy, a které z nich jsou ještě v aktivním vztahu (omezení příjmu kapesného, balíčku)?
- c) měly účinek předchozí kázeňské tresty?
- d) má vychovatel zřejmou představu, jaká příčina vedla vězně k porušení řádu?
- e) o co vězni vlastně jde a jak lze jeho představy a plány spojené s dalším porušováním řádu odklonit k nekonfliktní aktivitě?
- f) jak přijme právě ukládaný trest?

Každý trest je vlastně formou komunikace mezi pachatelem a společností. V komunikaci často dochází k nedokonalému pochopení akce nebo sdělení, odpovídá se na ní pak neadekvátní reakcí nebo nedbale formulovanou větou. Často při komunikaci dochází k šumům, zkreslení předávaných informací. Odpovídáme pak na otázku, na kterou se nás nikdo neptal.

V kázeňském řízení to platí dvojnásob. Uložíme-li snížení kapesného člověku, který má u sebe dostatek peněz, bude se smát. Zakážeme-li balíček sirotkovi, kterému nikdo nepíše je to totéž. Chroničtí provokatéři, jejichž konfliktnost pramení z obtížného přizpůsobení v kolektivu, mohou samovazbu přijmout jako místo k odpočinku a tichému posilování vize o vlastní dokonalosti, která se trestem ještě více nabudí. Problémem může být propadnutí věci, která byla užita nebo se nějak týkala podstaty kázeňského přestupku. Kde není jiná možnost, může být věc, která by byla ve vězení nebezpečná nebo konflikty plodící, zabavena. Propadá i zabavená věc přechází do vlastnictví státu.

14.5.6 Co je to oddělení kázeňských trestů (OVKT)

Uvnitř věznice je vlastně ještě jedna malá "věznice ve věznici". Jsou v ní cely vybavené jen základními věcmi. Odsouzení na OVKT nemohou číst denní tisk, knihy. Nakupovat smí jen základní věci osobní potřeby. Všechny odsouzené nastupující do CUO a SAM prohlíží lékař, ženám tyto tresty uložit nelze. Minimálně jednou týdně pak lékař prohlíží odsouzené umístěné v CUO a SAM. Pouze v případě UOMPD odsouzený může pracovat, uložení dvou vyšších trestů tedy znamená, že mu narůstá dluh na nákladech výkonu trestu. Stravní normy pro odsouzené na OVKT jsou sníženy.

14.5.7 Kázeňské odměny

Jsou protipólem trestů, ale při jejich udělování také nelze přestat myslet. Bezprostředně ovlivňují a zlepšují pozici odsouzeného v sociálním prostředí blízkém, tedy ve věznici (pozor na závist), a v prostředí dočasně vzdáleném, tady je míněn vztah k rodině, k níž se třemi ze šesti odměn má možnost více přiblížit. Potenciální kontakt s rodinou je však obsažen i ve zvýšení kapesného nebo ve finanční odměně - proč? Existují odsouzení, kteří mají tolik srážek ze mzdy a dluhů, že rodině od něho přichází méně peněz. A právě takoví jsou v některých případech schopni ušetřit si z volných peněz na malý dárek manželce, matce, dětem... Za skromných podmínek života ve věznici je to větší hrdinství, než lze několika slovy vyjádřit.

kázeňská odměna	výše odměny, kterou ukládá		
	ředitel	vedoucí oddělení	vychovatel
pochvala	ano	ano	ano
mimořádné povolení návštěvy	ano	ano	ano

mimořádné povolení balíčku	ano	ano	ano
zvýšení kapesného	ano	ano	ano
peněžitá nebo věcná odměna	až do výše 1 000 Kč	až do výše 500 Kč	až do výše 200 Kč
Přerušeni výkonu trestu podle § 35 ZVTOS	ano	ne	ne

14.6 Co jsou to skupiny vnitřní diference

Odsouzení jsou ve věznicích zařazováni v rámci vnitřní diference do skupin, které tvoří lidé s podobnými zájmy, charaktery, stupněm narušenosti nebo profesí. Odsouzení z jedné diference skupiny jsou zařazováni na stejná pracoviště a ubytovny. Snaha o tvorbu stejnorodých skupin je dána více důvody bezpečnostními, než pedagogicko - psychologickými. Na první pohled má tato tendence viditelný efekt. Vzdaluje se však někdy poněkud té situaci, která na odsouzené čeká po propuštění. Nicméně i v podmínkách věznice lze modelovat situace, které vězně připraví na tvrdou realitu po propuštění.

14.6.1 O čem se hovoří na terapeutických skupinách?

Ovšemže o všem. Pod vedením trénovaných terapeutů hovoří vězni o problémech, které mají ve věznicích, ale i o těch, které měli před uvězněním a možná jim nastanou znova, pokud nedojde k situaci, kdy se na sebe a své problémy budou schopni podívat jinými očima. Hovoří se o plnění pracovních norem, o vzájemných vztazích mezi vězni, ale i mezi vězni a personálem. Vznikají nápady na sportovní a kulturní akce. Hovoří se o manželství, rodičovství, odpovědnosti. O alkoholu, drogách, negativních partách a selhávání v nepřehledných situacích. O rozpoznání těch situací a přípravě na adekvátnější reakce.

Společně se probírá plnění resocializačních programů - co se daří, co je příliš náročné. Jak překonat sama sebe.

Mezi terapeutické programy patří například projekty využití sportu, na jejichž tvorbě se podíleli vysokoškolští pedagogové a pracovníci VS. Dobré zkušenosti z této práce jsou například u odsouzených mladistvých a žen.

14.7 Vzdělávání odsouzených

Odsouzení mají možnost během výkonu trestu odnětí svobody ukončit své základní nebo odborné vzdělání.

Na základě dohod mezi třemi ministerstvy (spravedlnosti, hospodářství, školství mládeže a tělovýchovy) působí ve Vězeňské službě střední odborné učiliště, které má svá školská vzdělávací střediska (ŠVS) v šesti věznicích: Opava, Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Valdice, Všehrady. Ve školním roce 1996/97 na ŠVS ve třech ročních studovalo 310 odsouzených, z nichž 82 ukončilo v tomto roce s výučním listem (obory: elektrikáři, strojní mechanici, obráběči kovů, zedníci zahradníci, kuchaři). Kromě jednotlivých ŠVS vznikají ve všech věznicích krátkodobé kurzy zaměřené na zvýšení kvalifikace nebo na rekvalifikaci. Mezi krátkodobé kurzy patří například výuka jazyků, svářečské kurzy, práce na počítačích.

14.8 Kulturní a zájmová činnost

Odsouzení se věnují různým koníčkům samostatně nebo v rámci kroužků. Zejména ve věznicích pro mladistvé (Všehrady a Opava) připravují kulturní programy pro rodiče. V Heřmanicích mají pěvecký soubor, téměř všude nějakou hudební skupinu. V Odolově, Kuřimi, Příbrami, ve Vinařicích a v dalších věznicích vyrábějí hračky pro děti v mateřských

školkách. V Odolově získal soubor zahradních dřevěných hraček cenu televizního Receptáře, kterou si ředitel převzal v televizním studiu (byl to dřevoobráběcí stroj). Také v Odolově připravili dokonce již několik představení loutkového divadla pro mateřské školy – věznice je typu s dozorem, lze jim tedy povolit pod dozorem navštěvovat mateřské školy. V jedné z nejtěžších věznic, ve Valdicích, najdete na chodbě skutečnou galerii obrazů odsouzených. Velké obrazy jednoho bývalého vězně tam visí také ve vězeňské kapli. Mezi vězni zatím vím o čtyřech, které lze považovat za skutečné spisovatele -jeden uspořádal křest své nové knihy (bez alkoholu samozřejmě) přímo ve věznici Rýnovice. Nesmím zapomenout ani na básníky. Nadace Klíč vydala v roce 1997 almanach vězeňské kultury - brožurku s vítěznými literárními a výtvarnými příspěvky do soutěže o Zlatý klíč. V řadě věznic si vydávají vlastní časopisy, např. v Plzni, Horním Slavkově, Opavě a samozřejmě na Pankráci, kde je pracoviště tiskárny a časopis "Pankrác Times" je po technické a grafické stránce opravdu profesionálním dílem.

Práci českých výtvarných umělců (odsouzených) v červnu roku 1998 obdivovali na malé výstavě také účastníci 3. mezinárodní konference o vězeňství pořádané pravidelně každé dva roky v Kroměříži.

Věznům na oplátku chodí hrát a zpívat profesionální umělci. Naposled to byl v červnu 1998 houslový virtuos Jaroslav Svěcený, který odsouzeným na Pankráci ukázal nejen své umění ale i sbírku svých houslí.

Takové zážitky bychom mohli popisovat dále, ale naplnili bychom tím dlouhou kroniku. Všechna setkání s uměním byla krásná a duševně obohacující, a to nejen vězně.

14.9 Vězeňští duchovní a dobrovolní pracovníci

Od roku 1990 mohou ve věznicích opět po dlouhé době působit duchovní. V této souvislosti je třeba připomenout, že klasikem penologické vědy (oboru, který se zabývá především záležitostmi ukládání trestů a zacházení s pachateli trestné činnosti) a autorem prvního vědeckého spisu o vězeňství v českém jazyce je také duchovní. Byl to P. František Josef Řezáč, který roku 1852 vydal knihu *Vězeňství v posavadních spůsobech svých*.

Duchovní všech registrovaných církví a náboženských společností v ČR nyní dochází do věznic. Vězeňská služba ČR v roce 1994 podepsala dohodu o poskytování duchovní péče s předsedou biskupské konference ČR a předsedou Ekumenické rady církví v ČR.

Duchovní registrovaných církví v ČR založili občanské sdružení "Vězeňská duchovenská péče" (VDP), do něhož jsou přijímáni kvalifikovaní duchovní a laici, kteří se souhlasem vedení své církve a ředitele příslušné věznice navštěvují bezplatně vězně. Dalším pokrokem bylo zřízení 11 míst profesionálních duchovních, kteří nastoupili v červnu a červenci 1998 do pracovního poměru ve Vězeňské službě. Vznikl nový referát na GŘ VS ČR "Vězeňská duchovenská služba" (VDS).

Duchovní z VDP i VDS pro vězně zabezpečují biblické hodiny a pravidelné bohoslužby.

V rámci různých církevních (Charita, Diakonie apod.) i necírkevních (např. Nadace Klíč) organizací vznikají skupinky dobrovolníků, kteří si dopisují s vězni a navštěvují je. Velmi často jim nahrazují péči rodiny a pomáhají jim v prvních krocích po propuštění.

15. I z vězení se chodí ven dveřmi

Festina lenté - spěchej pomalu.

Staré latinské heslo

15.1 Kdo chce ven, nesmí spěchat

Myšlenky vězňů i jejich příbuzných se neustále vrací k jednomu problému - jak se dostat z vězení ven. A když to nejde nastálo, tak alespoň na chvíli. Útěk nikomu neposlouží, lze za něj dostat nějaký ten měsíc navíc. Vězeň má omezené legální možnosti: zasloužit si **přerušeni**

výkonu trestu, podmíněné propuštění, milost prezidenta republiky. Přichází v úvahu také amnestie.

Z vězení však může také vyjít kvůli těžké nemoci, nebo mrtev.

15.1.1 Přerušování výkonu trestu za odměnu

Přerušování výkonu trestu je jednou z kázeňských odměn, kterou uděluje ředitel. Šance na přerušování trestu za odměnu závisí na typu věznice a na tom, jak dlouhá je v té chvíli již vykonaná část uloženého trestu (podrobně též viz kapitola Typy věznic a Zacházení s vězni). Návrh na přerušování trestu za odměnu podává zpravidla vychovatel, který si dopředu ověřil sociální podmínky, v nichž bude odsouzený pobývat. Návrh ještě prověří komise jmenovaná ředitelem.

Na rodině odsouzeného závisí, zda ředitel nebude mít obavy, že odsouzený přerušování zneužije. Rodina může domluvit s vychovatelem telefonický kontakt, ohlásit do věznice, že odsouzený v pořádku přijel nebo se již vypravuje na cestu zpět. Takto vytvořená vzájemná důvěra se může zúročit. Ředitel bude mít jistotu a při další vhodné příležitosti nebude mít proti návrhu další takové odměny námitky.

Na dobu přerušování může být vězni z jeho úložného uvolněna určitá částka na cestu a další výdaje.

15.1.2 Přerušování výkonu trestu ze závažných důvodů

Soud přerušuje výkon trestu odnětí svobody, která nepřesahuje 6 měsíců odsouzenému, který nastupuje **základní vojenskou službu**. Po vykonání vojenské služby se vrací do věznice.

Předseda senátu, který trest odnětí svobody uložil, jeho výkon přeruší:

a) odsouzenému, který je stížen těžkou **chorobou**;

b) vždy je takto přerušován trest **těhotné** ženě nebo **matce** dítěte mladšího jednoho roku.

Z rozhodnutí ředitele věznice je možné přerušit výkon trestu z důvodů léčení odsouzeného v civilní nemocnici, pokud není možné léčení ve zdravotnickém zařízení VS. Nemocnice dostane upozornění, že pro pacienta si po vyléčení přijede vůz Vězeňské služby.

O každém přerušování výkonu trestu věznice informuje soud, policii a případně sociálního kurátora v místě, kde bude odsouzený pobývat.

V případě obav ze zneužití se přerušování ruší.

15.2 Pustí ředitel věznice odsouzeného na svatbu?

Výše jsme uvedli výčet možných případů, kdy odsouzený může opustit věznici na přechodnou dobu. Kromě přerušování výkonu trestu jiná možnost není. Pokud se chce odsouzený ženit nebo odsouzená vdávat, může to být celkem třemi způsoby:

a) ve věznici;

b) během přerušování výkonu trestu za odměnu;

c) jako svatba v zastoupení - "ano" za odsouzeného řekne jím řádně a úředně pověřená osoba.

Nemá-li odsouzený splněné podmínky pro přerušování výkonu trestu za odměnu, všechny významné rodinné události uvidí jenom na fotografiích.

Křtiny dětí se ale ve věznici konat mohou - tuto teoretickou možnost lze projednat s příslušným duchovním. Obřad se může konat během návštěv nebo v místnosti určené pro poskytování duchovní péče odsouzeným. I v tomto prostředí může být dostatečně důstojně sloužena krátká rodinná bohoslužba.

15.2.1 Svatba ve věznici, účast na pohřbu nebo na křtinách

Svatebních obřadů ve věznici už bylo mnoho.

Jak to zařídit? Postupujte podle následujících bodů:

1) Ředitel věznice musí nejprve dát souhlas k tomu, že se svatba bude konat ve věznici. Bude-li považovat svatbu za prospěšnou naplnění účelu výkonu trestu, souhlas máte "v kapse".

2) V případě, že nevěsta je na svobodě (není ve výkonu trestu), naváže styk s matrikou na radnici v místě svého trvalého bydliště a požádá o oddání v místě "trvalého pobytu" ženicha, čili ve věznici.

Není v tom žádný problém, nevěsta jenom zaplatí správní poplatek za svatbu mimo bydliště. Tentýž poplatek se běžně platí, když chce mít děvče ze Žižkova svatbu na Staroměstské radnici nebo na Konopišti.

Matrika naváže kontakt s ředitelem věznice a domluví další věci.

Obvykle se obřad koná v jednacím síni se státním znakem, kde zasedá soud v případě, že ve věznici řeší případy odsouzených.

3) Musíte omezit počet hostů.

Do soudní síně, nyní svatební, přijdou jenom tito lidé:

nevěsta a dva svědci, rodiče, oddávající (např. starosta obce, kde stojí věznice), ceremoniářka, profesionální fotograf.

V případě, že je vězeň v typu s ostrahou nebo zvýšenou ostrahou, měl by být obřadu přítomen dozorce. Ten ale obvykle taktně zůstane za dveřmi, aby nerušil slavnostní okamžik připomínáním neblahé pozice ženicha. Tento problém lze vyřešit elegantně: Pozvěte na obřad ředitele věznice.

4) Obřad je asi za 15 minut hotov.

5) Po obřadu ale šampaňské pít nebudete. Ředitel vám jistě povolí krátkou návštěvu a přinesení nealkoholických nápojů, zákusků apod. To bude svatební hostina ve věznici.

Výše popsaným způsobem již vstoupili do stavu manželského také partneři, kteří oba byli tou dobou ve výkonu trestu. Nevěsta musela přemluvit ředitelku věznice, aby souhlasila s přidělením služebního vozu a strážných, kteří zabezpečili eskortu do jiné věznice a stali se zároveň svéráznými "družičkami" na svatbě.

Základním kritériem, podle něhož se rozhoduje ředitel, je soulad jakékoli rodinné akce s účelem výkonu trestu odnětí svobody (viz výše bod 12.1). Posuďte sami, co je a není v souladu s účelem trestu.

15.3 Podmíněné propuštění

O podmíněné propuštění odsouzeného může požádat:

a) odsouzený

b) zájmové sdružení občanů

* ředitel věznice zájmovému sdružení na požádání předem připraví hodnocení odsouzené;

* sdružení může také požádat o podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti nebo zákazu pobytu;

* zájmová sdružení mohou obdobně podávat za odsouzeného žádost o udělení milosti a o zahlazení odsouzení.

c) ředitel věznice

d) státní zástupce

e) soud zahájí jednání sám

Do deseti dnů po podání žádosti odešle ředitel věznice hodnocení odsouzeného příslušnému soudu. Podává-li vlastní návrh, hodnocení přiloží hned. Soud rozhoduje o podmíněném propuštění ve veřejném zasedání. Odsouzený je před rozhodnutím soudu vyslechnut.

V případě zamítnutí žádosti může odsouzený znovu žádat o podmíněné propuštění teprve po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí.

Je-li odsouzený podmíněně propuštěn, soud stanoví délku zkušební doby. Proti délce zkušební doby je přípustná stížnost.

15.4 Smrt odsouzeného

Každé úmrtí odsouzeného je ihned hlášeno:

- * soudu
- * lékaři
- * nejbližšímu příbuznému zesnulého
- * místo, kde k úmrtí došlo se zajistí až do doby, kdy příslušné orgány vyšetří okolnosti smrti
- * je vždy provedena pitva lékařem soudního lékařství
- * tělo je předáno na přání rodině nebo pohřeb žehem zajistí VS
- * doklad o pohřbu žehem je zaslán rodině
- * osobní věci po zesnulém jsou uloženy ve věznici a jejich seznam předán okresnímu soudu. Věznice vyčká sdělení soudu, komu má věci vydat.

15.5 Očekávané propuštění odsouzeného

Nejméně dva měsíce před propuštěním začne prověřovat sociální pracovnice věznice, zda odsouzený má:

- * vhodné oblečení, ve kterém bude propuštěn
  - * zajištěné ubytování po propuštění
  - * zajištěné zaměstnání
- Předem se zasílá oznámení o nadcházejícím propuštění odsouzeného
- * sociálnímu kurátoru v místě bydliště
  - * policii a případně dalším orgánům.

Nemá-li propuštěný kde bydlet, obrací se prostřednictvím sociální pracovnice na azylové domy.

15.5.1 Peníze na cestu

Nemá-li propuštěný na úložném dostatečnou částku, lze mu poskytnout příspěvek až do částky 2 000 Kč.

15.5.2 Zahlazení trestu

Rozhoduje o něm soud okresní soud na návrh

- a) odsouzeného
- b) zájmového sdružení občanů
- c) bez návrhu

Zamítne-li soud žádost, je možné znovu žádat až po uplynutí jednoho roku. Jakmile rozhodnutí o zahlazení nabyde právní moci, vyrozumí o tom předseda senátu odsouzeného, popřípadě i zájmové sdružení. Orgán, který vede rejstřík trestů; zahlazené odsouzení nesmí být vykazováno ve výpisu z rejstříku trestů. **Na bývalého odsouzeného se pak již musí hledět, jako by nikdy nebyl trestán.**

15.6 Útěky

Uvěznění je vždy nepřírozená situace - pro člověka i pro zvíře. Nedávno utekl v Jihlavě ze ZOO medvěd. Honila ho policie, ač trestní řízení proti němu nebylo zahájeno. U zvířete se počítá s tím, že uteče. Člověk, jakmile může, často udělá totéž. Ne však vždy. V době dávné i nedávné se staly případy podobné tomu, který líčí Jaroslav Hašek v Osudech dobrého vojáka Švejka. Nejen Švejk, jsa vězněn dovedl na mol opilou eskortu do místa určení a nesl přitom eskortě pušky. Vedle veselých staly se i případy vážné: Jeden dozorce hlídal skupinu vězňů na vzdáleném pracovišti a přitom byl stížen infarktem. Vězni neutekli, ale utvořili podivný průvod - vpředu dva nesli svého dozorce, vzadu jeden jeho zbraň. Tak

připochodovali do blízké vesnice
zorce přežil.

a přivolali lékaře. Díky jejich pomoci do-

Ještě nedávno, před rokem 1990, byli někteří vězni označováni barevnými pruhy na ramenou a na kalhotách. Útěkáři museli nosit bílé pruhy. Nebezpeční vězni, kteří někdy napadli policistu nebo dozorce, nosili pruhy zelené. Prověřeni "hodní" vězni vybraní do ústavní režie nosili na zádech černých montérek svíslé růžové pruhy. Tento systém byl coby nehumánní cejchování lidí zrušen, také proto, že často pozbýval i zdánlivě logického smyslu. Své pruhy museli totiž nosit i nemocní a důchodci, kteří už vůbec nepomýšleli na neuvážené skutky, jichž se dopustili kdysi v mládí.

Pamětníkům se zdá, že útky před rokem 1990 a po něm si nejsou podobné. Dříve se totiž rozvíjely a kvetly klasické formy útěků, náročné na přípravu, čas, dovednost. Dnes už vězni své dozorce málokdy překvapí originálním nápadem. "Ach jo. Ani útky už nejsou to, co bývaly."

15.6.1 Útky v 70. a 80. letech - klasické formy

* pilník

V přeplněných celách dozorcí při kontrole kukátkem ve dveřích nevidí na okno a mříže jsou přepilovány v relativně krátké době. Vězni pak ale většinou nestačí překonat vnější oplocení a betonovou zeď.

* lano

Vězni na celém světě lano obvykle vyrábějí ze svázaných prostěradel a částí oděvu. Lana praskají, načež vznikají fraktury. Vyprávět o tom by mohl alchymista magister Kelly, na Křivoklátě si tak zlomil obě nohy. Nedlouho před rokem 1990 se dva uprchlíci chtěli spustit po laně z vysokých hradeb Mírova. Jeden si zlomil nohu, druhý daleko neutekl.

* probourávání

Patronem této formy je vězeň Edmond Dantes, alias hrabě Monte Christo. Díra do zdi ve směru "svoboda" se probourávala na celách nebo na chodbách, kde bývala skryta například za nástěnkou s agitací za lepší zítřky.

* procházky po střechách

Vězeň se zviditelňuje, vidí ho lidé z okolí věznice. Ze střechy si diktuje: "zavolejte mi advokáta, ministra, novináře a televizi, případně i prezidenta". Demonstrace končí, když dostane hlad, začne mu být zima apod. Všechny konce ale veselé nebyly. V roce 1988 vězeň napodobil na filmové hrdiny skokem z jedné střechy na druhou. Sice doskočil a na vteřinu se stačil zachytit, ale neudržel se. Pád z výšky třetího patra skončil smrtí.

* podkopy a kanalizační trubky

Vězni z uranových dolů se značnými hornickými zkušenostmi vybudovali, ale neutajili své tunely ke svobodě. Jedna ze štol byla dokonce několik desítek metrů dlouhá, měla dřevěné výztuhy, větrací systém i osvětlení.

V kanalizační rouře ve Valdicích čekalo na uprchlíky dvojí překvapení. Roura končila obtížně překonatelnými mřížemi, před nimiž museli podat ruce dozorcům, kteří jim na ně nasadili dávno již připravená pouta.

* při eskortě

Šanci k útěku je pár kroků mezi budovou soudu a eskortním autobusem. Paradoxně častěji jsou přítomni eskortováni potenciální útěkáři - nebezpečí vzniká při rekonstrukcích a soudních jednáních (a takoví vězni se někdy na přání soudce vozí napříč republikou třeba z Ostravy až do Mariánských Lázní).

* pod blatníkem

Vězni vyzkoušeli snad všechny možnosti zachycení osoby v různých skrytých částech automobilů. K odhalení stačí posvítit si a strčit zrcadlo pod auto.

* v bedně

Tam, kde se výrobky vězňů balí do beden, občas někoho napadne nechat se expedovat ven namísto výrobku. Jeden vězeň si například vyrobil speciální bednu, která byla zamčena zevnitř, dalo se v ní dýchat apod. Bedna byla ale expedována k fotodokumentaci kriminalistům a vězeň do rukou vyšetřovatele.

15.6.2 Útěky po roce 1990

Ve Valdicích seděl před revolucí cirkusový artista, o němž se vypravovalo, že uteče i po hladké stěně. Drželi ho v podzemní cele, vycházkový dvůr byl nahoře pokryt kovovou sítí. V roce 1990 jsem ho potkal na koncertě pro vězně. Volně se procházel po areálu jako ostatní. Řekl mi: "Ted' už nemám proč utíkat, je demokracie. Odsedím si své a půjdu."

Po roce 1990 se při útěcích objevují varianty klasických forem - pilník, probourávání, procházky po střechách. Jedna věznice si vysloužila název "perníková chaloupka". Stěny byly z měkkých cihel, vězni dělali otvory do zdí, ale nikomu se nepodařilo utéci. Několik vězňů demonstrativně vystoupilo na střechy, mezi nimi slavný L. W., kterému se sice podařilo utéci policejní eskortě, ale ve věznici se dál než na střechu nedostal.

Vůbec se už neobjevily klasické typy náročné na přípravu, dovednost a trpělivost, např. lano a podkopy.

Po rozčlenění věznic na čtyři typy podle stupně ostrahy se opuštění věznice nyní dělí na:

* **odchody** - z objektů věznic nebo pracovišť, které v typu s dohledem a s dozorem nejsou střeženy pracovníky VS

* **útěky** - ze střežených objektů v typu s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. "Pravých" útěků ubývá. V roce 1994 bylo 27, roku 1996 jen 7 a roku 1997 žádný útěk.

V tomto období se objevují formy založené na rychlosti a překvapení:

* **ojedinělá variace na klasické téma - po hromosvodu**

Vězeň protrhl drátěné pletivo, které se klenulo nad vycházkovým dvorem na střeše čtyřpatrové vazební věznice, a spustil se po hromosvodu. Brzy byl dopaden. Protože šlo o známého nájemného vraha, případ získal značnou publicitu. Vznikají dokonce **nové typy útěků**:

* **jít přímo na plot**

Skupiny nebo jednotlivci počítají s momentem překvapení. Ale ať už strážný vystřelí nebo ne, ať se trefí nebo ne, žádný z vězňů venku dlouho nepobyl.

* **vrtulník**

V zahraničí už je tato forma známá. Mafie si vytáhne zájmové osoby přímo z vycházky. U nás k tomu sice nedošlo, ale už ani u nás není pro majetné problém půjčit si vrtulník. Vězeňská služba proto dělá preventivní opatření.

15.6.3 Nejčastější důvody a okolnosti útěků

* rodinné záležitosti - např. rozvod nebo rozpad partnerského vztahu

* útěk před tlakem vězeňské subkultury - dluhy v kartách apod.

* psychické selhání, které vede k bezhlavému útěku

Vězeň má řadu práv, ale právo na útěk nemá.
---

16. Vězeňský argot

Jazyk musí být zkoumán ve veškeré různotvárnosti svých funkcí.

Roman Jakobson

(Lingvistika a poetika. (Přednáška na interdisciplinární konferenci o stylu, pořádané r. 1958 Univerzitou státu Indiana.) Poetická funkce. H&H, Jinočany 1995, s. 77)

16.1 Slang a argot

Lidé stejné profese, vojáci, myslivci, rybáři nebo třeba sportovci, si vytvářejí slang, podle něhož se pozná začátečník od zkušeného "mazáka". Slang však není žádnou tajnou řečí, hantýrkou, stále zůstává otevřený každému, aniž by předpokládal u svého uživatele nějaký zvláštní způsob života. Naproti tomu izolované skupiny lidí, mezi něž náleželi odpradávná těžcí a nenapravitelní zločinci, si vytvářejí zvláštní, nezasvěceným často zcela nesrozumitelnou řeč, argot. Ve věznicích se proto setkáme s výrazy slangovými, ale nejvíce nás bude asi zajímat argot.

16.2 Historie vězeňského argotu

Zvláštní výrazy užívané pouze zločinci jsou písemně doloženy již ve středověkých soudních spisech. Stopy nejstaršího českého vězeňského argotu lze nalézt ve smolných knihách od 16. století. První systematické záznamy a slovníčky však vznikly až ve dvacátých letech 19. století. Český vězeňský argot je součástí mnohvrstevné slovní zásoby českého jazyka, protože jeho uživateli byli (a jsou) česky mluvící zločinci, kteří pochopitelně skloňovali a časovali svá tajná slovíčka nejspíše podle pravidel obecné češtiny nebo některého dialektu. Uživatelé jistě příliš nebádali nad původem slov, která užívali. Udivilo by je, kolik zkomolených slov německých, maďarských a francouzských vyslovují. Nesmí nás udivovat pestrost jazykových zdrojů ve střední Evropě, kudy procházela nejrůznější vojska, kde se skrývali dezertéři nacházející obživu loupením po lesích nebo při potulce a žebrotě. Lidé vytlačení na okraj se potkávali na cestách za vsí a v šatlavách, mísili přitom v prapodivnou směsici slova z romských dialektů nebo z jidiš, jazyka drobných židovských obchodníků, kteří vedli stejně potulný život putující od jarmarku k jarmarku se svým zbožím, popřípadě byli schopni pod cenou vykoupit některé nepoctivě nabyté předměty.

16.3 Současný vězeňský slovník

V 90. letech dvacátého století již věznice neplní jako kdysi hlavně příslušníci galerky, ale noví lidé se zcela jiným životním stylem. Již jen ve věznicích s ostrahou a zvýšenou ostrahou se častěji setkáte se starým vězeňským argotem, který pomalu vymírá spolu s jeho rychle stárnoucími nositeli. Zkomolené slovo míhat (mít) už slyšíte jenom tam. Mladí už míhají love (mají peníze) z trestné činnosti, ke které nepotřebují klimenta nebo klimáka (paklích), ale spíše znalost podvojného účetnictví, počítačové techniky, gamblingu (patologického hráčství na automatech) a výroby drog. Přesto jsem nedávno ještě o někom zaslechl, že "mu kydnul klimenta" (podal paklích). S potěšením jsem si uvědomil, že tato slova z argotu žijí v češtině už minimálně 170 let. Lingvisté v této přechodné a převratné době ale nemusejí zoufat. Lze očekávat, že v kadlubu našich současných vězení se rodí argot nový a zase bude čerpat z cizích řečí. Svou trošku do mlýna přinášejí "šlechtici" mezi zloději z někdejšího SSSR, kteří žijí podle přesných pravidel nepsaného, ale o to respektovanějšího "zlodějského zákona". Obyčejný zloděj pro ně není totéž jako "vor po zakonu", ten totiž vždy ctil a požíval všech výhod podsvětí, nepracoval proto nikdy, ani ve vězení. Ruský, ukrajinský, gruzínský a mnoho dalších argotů se může projevit u nás. Cesty pašeráků drog a přidružené velké i malé kriminální skupiny nezůstávají pozadu se slovy anglickými, španělskými, arabskými. Svě si k českému argotu budoucnosti možná řeknou Asiaté, zčásti také Afričané. To je ale budoucnost. Změna situace se odráží i v motivech a symbolech užívaných při tetování, to je pole dosud etnografy málo probádané.

Následující neúplný a málo systematický slovníček zachycuje nevelké množství slov užívaných aktivně v našich věznicích po roce 1990. Prvotrestaný by se měl také zorientovat v oficiální i slangové terminologii týkající se drog, ve vězeňské knihovně jistě najde potřebnou literaturu.

16.4 Malý slovníček současného vězeňského argotu

amina, amňa - amnestie

apač - Rom

ara - pozor

arizony - vlasy

bachař - pracovník Vězeňské služby

běčkař - obviněný, na něhož byla uvalena tzv. koluzní vazba podle § 67 b) trestního rádu

bedna - krabička cigaret

bengo, čarochán - policista, dozorce (ara bengo - pozor dozorce)

bešelit - sedět

betle - spodní postel

bidlo - horní postel

bído - sklenice na čaj (většinou zavařovací 0,7 litru)

bonzák, bonzovat - udavač, udávat

bufet - okénko ve dveřích cely

buk, buzík, buzerant - homosexuál

buzna - injekční stříkačka

buzně - prsa ženy

cáchař - vězeň zaměstnaný v kanceláři, skladník

cáchovat - počítat vězně na bráně při odchodu/návratu do/z práce

ciracha - boty

cundr - spálený hadr sloužící k připálení cigarety

čapat se - docílit, využít příležitost

čimelík - sluha

čórka - krádež

čórkař, čór - zloděj

čórovat - krást

čučka - kukátko ve dveřích cely, sloužící k pozorování

čučkin, čučkař, čučka - dozorce, který kontroluje cely kukátkem ve dveřích

čůro - nůž

čutka - cigareta

dárel - strach

dělat zagorku nebo Maryšu - být uražený, nemluvit

dilino - blázen

díra, šuplík - samotka, oddělení výkonu kázeňských trestů (OVKT)

dóžo - doživotí

drába - drogy, psychofarmaka i jiné léky

dziginel - souložit

džíp - vězeň vykonávající úsluhy ostatním

elpaso, elpíčko, L.P. - loupežné přepadení, § 234

elpíčko s houslema - loupežné přepadení se zbraní v ruce

fáráky - podruhé vylouhovaný čaj

férovka - rvačka mezi vězni za daných pravidel (užívají mladiství)

filcuňk - osobní prohlídka nebo také prohlídka vězeňské cely

fiňák - indolona (oblíbený prostředek pro praktikování análního styku)

flétna - cigareta

glajf, na glajf - na dluh

házečka, chytačka - chytání "koně", papírová tyčka na házení

hodit si to, mrsknout si to - oběsit se

holka - homosexuál, vykonávající ženské sexuální úkony
holub - moták, propašovaný dopis, zpráva nebo věc
chálka - jídlo
chudelit - sebrat, vzít
íčko - "ten má íčko" - je inteligentní (íčko = IQ)
indián, ital, negr - Rom, Cikán
jambora - mladá dívka
jít na okno - hovořit z okna
jogurt - vězeňský kuchař
kaltna - zima
kartáč - karton cigaret
katar sal - odkud jsi
katr - dveře ve věznici, které tvoří kovová mříž nebo mohou být celé z kovu (slovo užívané i v oficiálních dokumentech)
kérka - tetování
king - podle pravidel vězeňské subkultury nejvýše postavený vězeň, neformální vůdce (král)
klabatej - dobrý, velký
kmet - délesloužící odsouzený, role častá u mladistvých, poradce krále
kobyła, bílej kůň - jedinec zneužitý k trestné činnosti (např. na svůj živnostenský list odebrává zboží a neplatí faktury, přičemž užitek má někdo jiný)
kolbenkář - ten, kdo chodí pravidelně do práce (= nic pro nás)
kolečka - tablety
kolchoz - společenství obvykle dvou vězňů ve formě komuny
komanč - Rom
koště - homosexuální vězeň
koště, hulibrk - homosexuál
král - neformální vůdce
kulatý - cigarety
kůň, koňovat - posílat něco z cely do cely přes okno pomocí váčku na provázku
kuřbuřt - homosexuál specializující se na orální styk
magorák, mahu - silný čaj, často z tabáku
mangelit - žebrať
márec, márovat - bít, tlouci někoho
máro - chléb
máznout se - opít se, vzít drogu (též "sjet se")
melali - káva
míhat - mít, vlastnit
morda - vražedkyně (pouze u žen)
mrskat si to (ukrutně) - být nervózní
nabitej - 1. svalnatý, 2. chytrý
nakrmit - bodnout (nožem)
nedbalky - odsouzení za nedbalostní trestný čin
odběr - povinný "desátek", který si vybírá král (king) od podřízených spoluvězňů
pad'och - pasivní partner v homosexuálním styku, "žena"
pakárna, neandrtálec - outsider, podrobivý jedinec se sníženým intelektem
pampelišky - slabí, chránění vězňů
pétéčko, PT - přerušení trestu
piano - otisky prstů
piškoty - síta na oknech, kromě mříží se na okna připevňují jako zábrana proti koňování

ponorka - elektrický zkratový ponorný ohříváč vody (sestrojený ze dvou plátků pilky, mezera vytvořena sirkami svázanými nití - proud se odebírá z drátů, které vedou k osvětlení na cele)

pucka - pohlavní orgán

půlka, pépěčko, PP - podmíněčné propuštění

pytloch - homosexuál

raky - hodinky

roháče - Rohypnol, hypnotikum

rohyněl - vražda, zabít

rukono - pes

sakl - balík

sčíták - prověrka početního stavu vězňů

sintr - vězeňský oblek

suvelit - spát

šapitó - zástěna používaná při provádění sexuálních úkonů

šmé - podvod

tachtit -jít, směřovat za určitým cílem

tejno, teos - čaj

tunel - podvod

týhat - být

to týha - to je

uspávačka - loupežné přepadení s uspávacími prostředky, žena s touto trestnou činností

vaker, vakerovat - hovor, mluvit

valino - okno

veverka - služební pes

vkydni! - dej, podej!

vočko, vočkar - pracovník oddělení prevence (dříve pracovník oddělení vnitřní ochrany, zkratka OVO)

voltr - podvod

vykuř, vyhul - neotravuj, vypadni, též vyjádření pro "definitivní konec"

vymutrolenej - vychytralý, ten kdo vyhrál

vyštengrovat - vyprovokovat

vzít dráhu - utéci

17. Zákony, předpisy, literatura a použité zkratky

17.1 Zákony a předpisy

Základní předpisy o vězeňství:

Zákon ČNR č. 200/1990 Sb., o přestupcích (PZ)

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (TZ)

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). (TŘ, tr. ř.)

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby (ZVV)

Vyhláška č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád o výkonu vazby (ŘVV)

Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (ZVTOS)

Vyhláška č. 110/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (RVTOS)

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži

Lidská práva:

Ústavní zákon ČNR č. 111/1993 Sb., Ústava České republiky

Ústavní zákon FS č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Zákon č. 209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí, že dne 21. února 1991 byla v Madridu podepsána jménem ČSFR Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

Evropská vězeňská pravidla. Doporučení Rady Evropy č. R (87) 3. Příloha časopisu České vězeňství č. 3/1996.

Nález Ústavního soudu IV. ÚS 226/96

Nález Ústavního soudu I. ÚS 62/96

Nález Ústavního soudu I. ÚS 46/96

Regres za vazbu a trest:

Zákon č. 581/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem

Policie:

Zákon ČNR č. 283f/1991 Sb., o Policii České republiky

NMV č. 82/1995 Sb., kterým se vydává Instrukce pro vyšetřovatele a policejní orgány Policie České republiky k postupu v trestním řízení

NMV č. 25/1994 Sb., o policejních celách

NMV č. 28/1975 Sb., o náhradách za stravování a ubytování osob předvedených, zajištěných a zadržovaných, ve znění novel a pozdějších předpisů - naposledy novelizováno pokynem náměstka ministra vnitra č. 3/1998

Státní zástupci:

Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 9/1994 Sb., kterým se upravuje postup státních zastupitelství před zahájením trestného stíhání a při trestním stíhání osob, při výkonu dozoru v přípravném řízení trestním a postup v trestním řízení soudním.

Soudy:

Vyhláška MS č. 37/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů (naposledy změněna Vyhláškou MS č. 234/1997 Sb.), o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

Advokáti:

Vyhláška MS č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif)

Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Sb., kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky

Organizační struktura a úloha pracovníků Vězeňské služby ČR:

NMS č. 2/1997 Sb., kterým se vydává organizační řád Vězeňské služby ČR, ve znění NMS č. 1/1998 Sb.

NGŘ č. 17/1997 Sb., kterým se vydávají náplně činností odborů generálního ředitelství VS ČR

NGŘ č. 7/1995 Sb., o vyřizování stížností a oznámení ve Vězeňské službě ČR NGŘ č. 14/1997 Sb., kterým se vydávají vzorové organizační řády vazební věznice, věznice a zotavovny Vězeňské služby ČR

NGŘ č. 33/1996 Sb., o povinnostech příslušníků a občanských pracovníků Vězeňské služby ČR při zabezpečování výkonu vazby

NGŘ č. 32/1997 Sb., o vazebních věznicích a profilaci věznic Vězeňské služby České republiky.

RMS č. 13/1980 Sb., o vystrojování obviněných a odsouzených.

RMS č. 7/1984 Sb., o stravování

NMS č. 1/1996 Sb., o peněžním limitu stravného ve stravovacích zařízeních Vězeňské služby

NGŘ č. 10/1994 Sb., kterým se vyhláší Dohoda ministra spravedlnosti ČR a ministra zdravotnictví ČR o organizaci a výkonu zdravotnických služeb poskytovaných odsouzeným a obviněným.

NGŘ č. 30/1997 Sb., o organizaci vzdělávací činnosti ve Vězeňské službě České republiky.

NGŘ č. 24/1997 Sb., kterým se vydává organizační řád středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště.

NGŘ č. 18/1995 Sb., o postupu při přerušování výkonu trestu odnětí svobody a při povolování volného pohybu mimo věznici v souvislosti s návštěvou.

NGŘ č. 3/1994 Sb., kterým se vyhláší Dohoda o duchovní službě.

Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

NGŘ č. 4/1998 Sb., o postupu při úmrtí obviněného ve výkonu vazby nebo odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody.

Práce a mzdy vězňů:

Vyhláška MS č. 154/1997 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zařazené do zaměstnání

Nařízení vlády č. 91/1997 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody

Nařízení vlády č. 333/1993 Sb., o stanovení minimálních mzdových tarifů a mzdového zvýhodnění za práci ve ztíženém a zdraví škodlivém prostředí a za práci v noci

NGŘ č. 31/1997 Sb., o postupu při rozúčtování odměn osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zařazené do zaměstnání.

NGŘ č. 12/1997 Sb., o odměňování odsouzených osob zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody

Usnesení vlády č. 296/1998 Sb., k návrhu opatření vedoucích ke zvyšování zaměstnanosti odsouzených.

Vojenská služba a vězni:

Zákon č. 92/1949 Sb., Branný zákon, ve znění předpisů pozdějších Nález Ústavního soudu IV. ÚS 81/95

Historie:

Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

Dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu

17.2 Doporučená literatura a další publikace

Černíková, V. - Makariusová, V.: Sociální ochrana. Katedra kriminologie Policejní akademie ČR, Praha 1996

Hála, J.: Teorie a praxe vězeňství I. /Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby/ Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 1996

Inciardi, J. A.: Trestní spravedlnost. Victoria Publishing, Praha 1994

Mezník, J. - Kalvodová, V. - Kuchta, J.: Základy penologie. Masarykova univerzita, Brno 1995

Netík, K. - Netíková, D. - Hájek, S.: Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Skripta. 1. vydání. Praha, C.H. Beck 1997

Novotný, O.: O trestu a vězeňství. Academia, Praha 1969 Ročenky Vězeňské služby ČR, léta 1990 až 1997

Mikule, V., Novotný, O.: Vězeňství a právo. In: Právní rozhledy č. 6, Praha 1998, s. 291 - 296
České vězeňství (časopis Vězeňské služby ČR) - články z let 1992 až 1998
Aktuální informace sekretariátu GR VS CR (interní periodikum) - články z let 1990 až 1998

Internetové stránky Vězeňské služby ČR

Časopis Klíč, jednotlivá čísla z let 1993 až 1997

Almanach vězeňské kultury. Zlatý klíč 1997, Praha 1997

Videomagazín Klíč 97, dokument Akcept TV, scénář: L. Bajcura a P. Beňo, režie: P. Beňo, Praha 1997

17.3 Použité zkratky

CB - civilní balíček (obviněným lze do vazby zasílat čisté prádlo, CB nesmí obsahovat potraviny ani předměty osobní potřeby)

CPT - Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení či trestání (European Committee for Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)

CUO - kázeňský trest: celodenní umístění do uzavřeného oddělení

EVP - Evropská vězeňská pravidla

GŘ VS ČR - generální ředitelství Vězeňské služby České republiky

MS - ministerstvo spravedlnosti

MV - ministerstvo vnitra

NGŘ-Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR (interní předpis VS)

NMS - Nařízení ministra spravedlnosti

NMV - Nařízení ministra vnitra

NVT - Náklady výkonu vazby a trestu

oby. - obviněný

OČTŘ - orgány činné v trestním řízení (vyšetřovatel, policejní orgán, státní zástupce, soud)

ods. - odsouzený

OVKT-oddělení výkonu kázeňských trestů (zvláštní oddělení ve věznici, k jsou zřízeny cely pro výkon kázeňských trestů - viz UOMPD, CUO, SAM)

OVT - oddělení pro výkon trestu (jedno z oddělení věznice)

OVV - oddělení pro výkon vazby (jedno z oddělení věznice nebo vazeb věznice)

RMS - Rozkaz ministra spravedlnosti

ŘB - řádný balíček (balíček s potravinami a předměty osobní potřeby zasílán vězňům v určených lhůtách)

ŘVTOS - řád výkonu trestu odnětí svobody ŘVV - řád o výkonu vazby

SAM - kázeňský trest: samovazba TŘ nebo tr. ř. - trestní řád

TZ - trestní zákon

UOMPD - kázeňský trest: umístění do uzavřeného oddělení mimo pracovní dobu

VEO - vězeňské a eskortní oddělení (náleží do Policie ČR)

VS - Vězeňská služba České republiky, též VS ČR, zřízena zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží

ZVTOS - zákon o výkonu trestu odnětí svobody

ZVV - zákon o výkonu vazby

